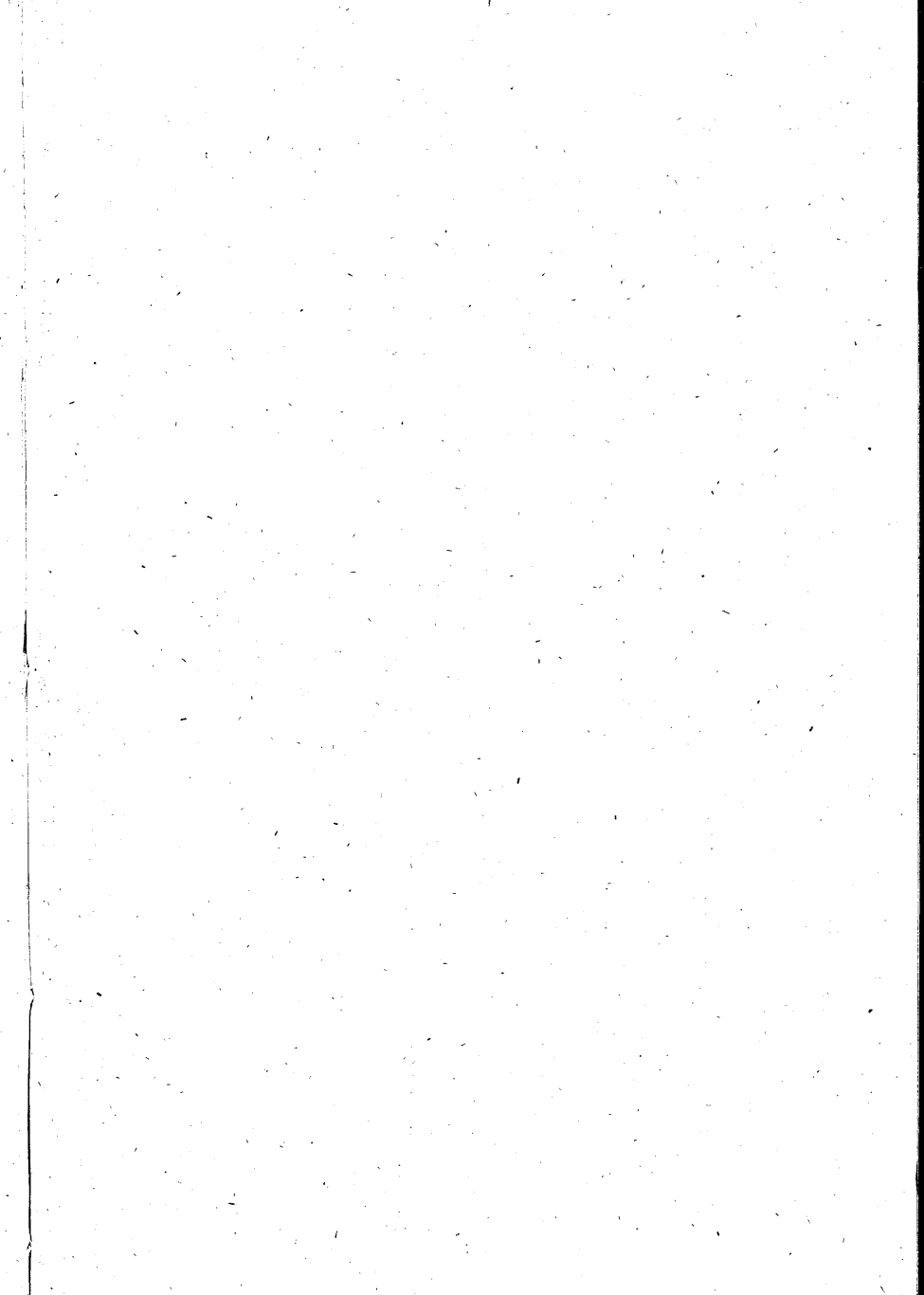
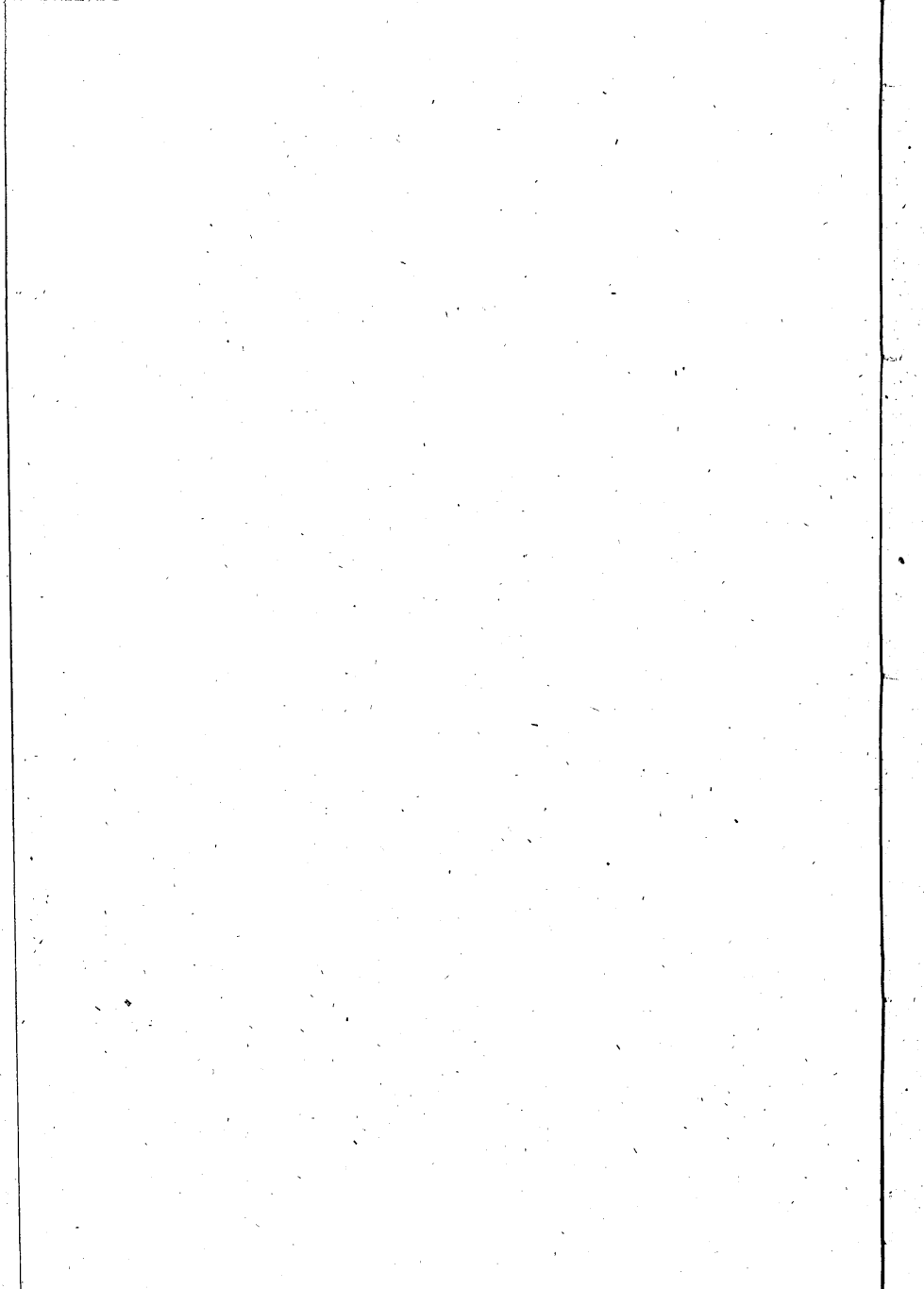

Kungl. Vetenskapsakademiens
Bibliotek
STOCKHOLM

A. L.
Tidskr.
Sv.

S V E A.

T I D S K R I F T

f ö r

V E T E N S K A P O C H K O N S T.

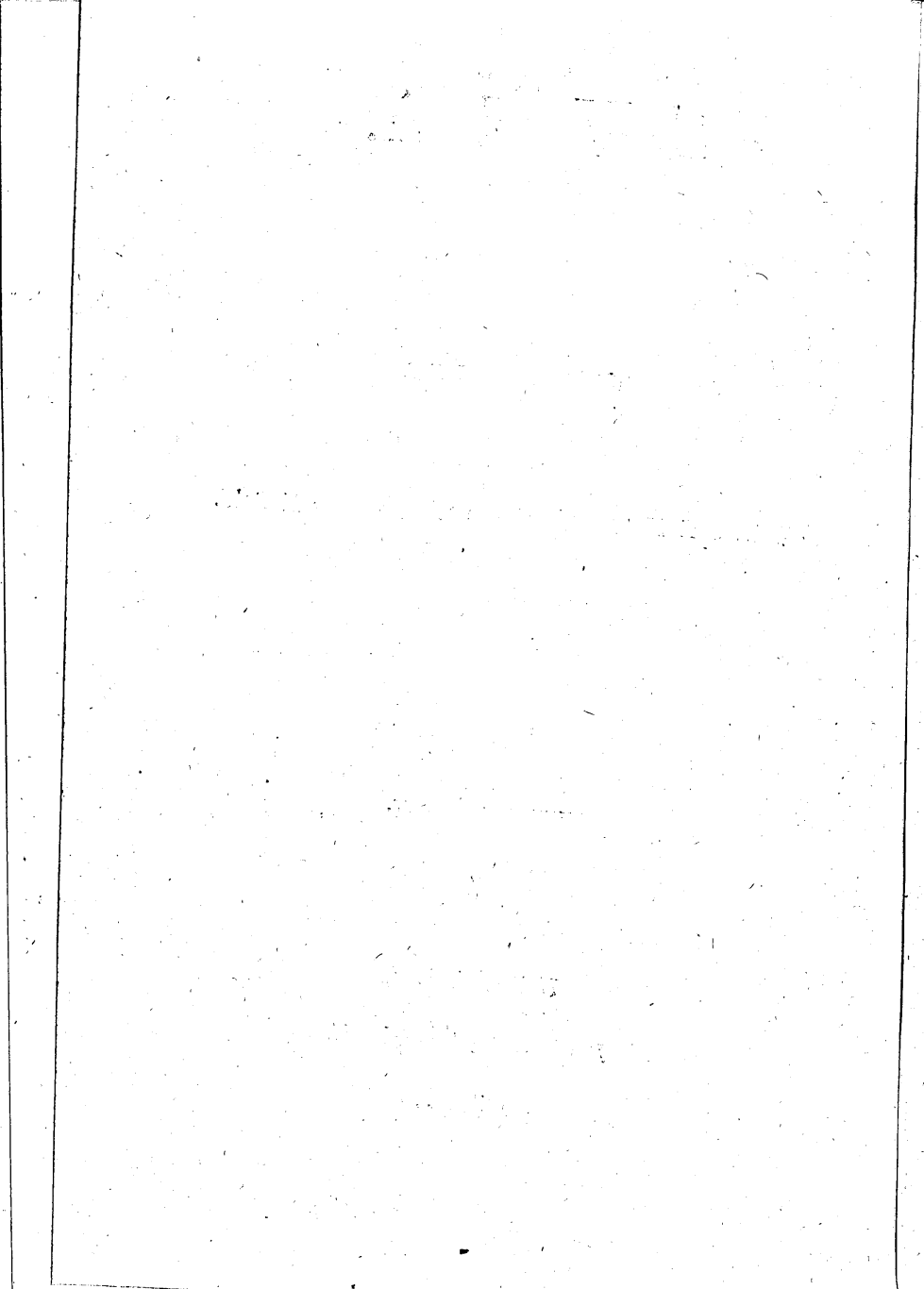

F J E R D E H Å F T E T.

U P S A L A

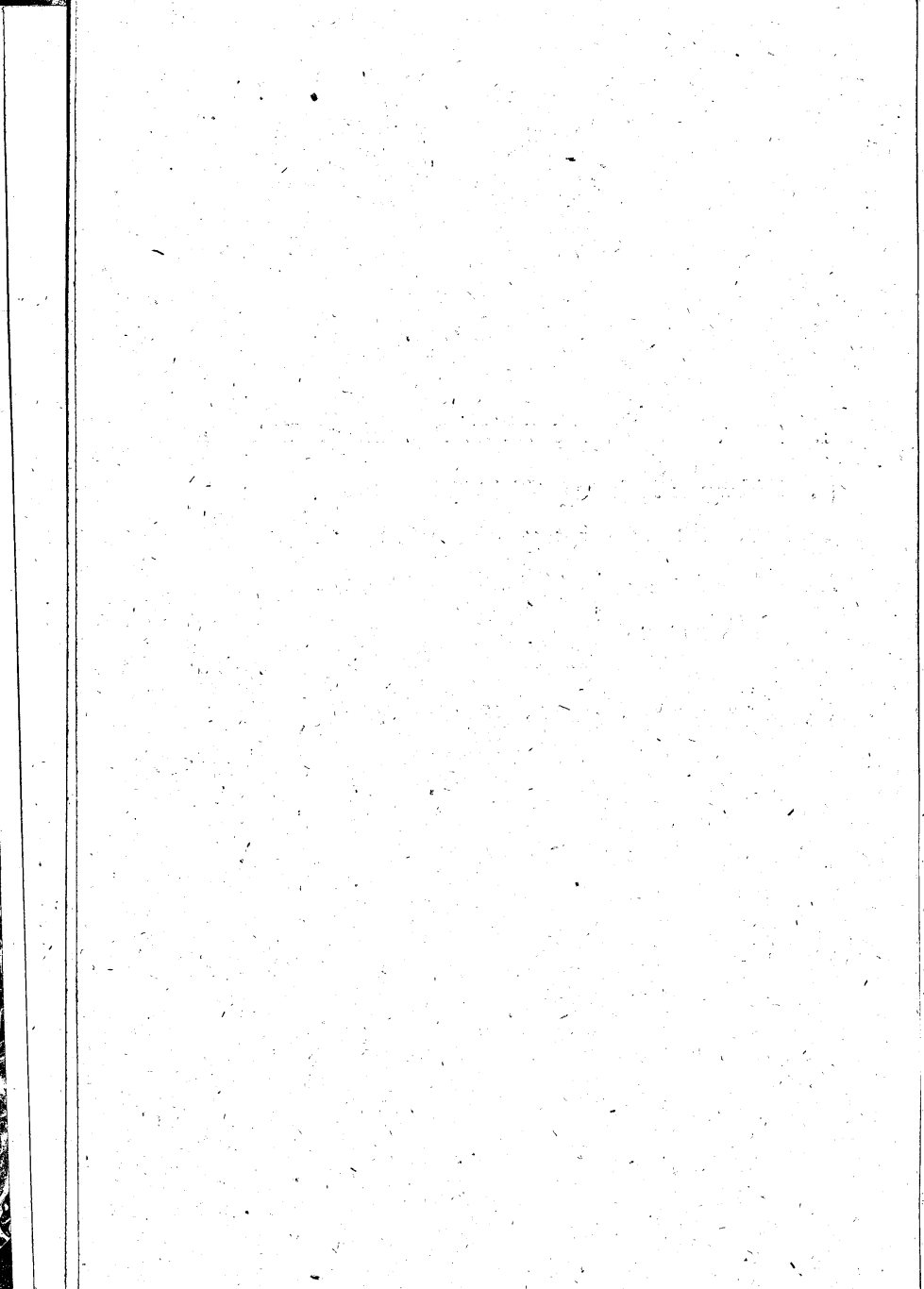
P a l m b l a d o c h C.

1 8 2 1

INNEHÅLL.

I.	<i>Tibet.</i>	Af W. F. PALMBLAD.	Sid.	1.
II.	<i>Bidrag till Moesogothiska Literaturens Historia.</i>	Af J. H. SCHRÖDER.		91.
III.	<i>Ófversigt af Philosophiens närvarande tillstånd.</i>	(Fortsättning)		
		Af S. GRUBBE.		109.
IV.	<i>Förberedelser till en Ásthetik.</i>	Af ATTERBOM.		162.

TIBET *).

Den resande, som ifrån Bengalens lyckliga slätter uppstiger åt nordnen, kommer först till en stor, sumpig, skogbeväxt, af tigrar, elefanter och buffeloxar samt en ohygglig skara amphibier bebodd öcken, der det indiska växtlifvets försvinnande kraft är så utomordentligt sammanträngd, att ångorna af den mångartade vegetationen göra luften högst osund och liksom berusande. Detta gröna bälte utbreder sig ända från Assjam till Ganges och Jumna 1), men till Indus sträcker det sig icke. Rotväxter, buskar och alla slags vattenväxter finna här den mest tjenliga jordmån; en rörväxt, *Augeah Gaus*, uppskjuter 30 fot högt. Dessa moras alstras af de rännilar, som nedrinna från de nordliga snöbergen; hettan, dunsternas skadlighet men tillika fruktbaheten ökas af de från de kala fjällväggarna återstudande solstrålarna. Hvarje menniska skyr dessa pestdunstande rörträsk: de, som ho vid dess gränso, äro ett eländigt, till kropp och själ torftigt och dvärgaktigt

*) Detta försök meddelas såsom ett prof ur ett arbete öfver Asiens geographi, religioner, literatur och historia, hvarmed Förf. sedan sju år varit sysselsatt. Den i 2:dra Häftet af denna tidskrift införda uppsatsen om *Hinduernes Fornhäfder* är ett fragment derur: denna utgör ett fullständigt profstycke.

1) G. Forster, *Voy. I. l. 8.*

slägte; mödrarna sälja sina egna barn till slafvar; hvar sjettemänniska vanställes af halssvulster, äfven icke ovanliga i Butan, Sirinagur, Schweitz och flera dal-länder vid slutningen af höga berg: sannolikt en följd, af ett omskiftande klimat, och ej såsom redan Hippokrates mente, af snövattnets dåliga beskaffenhet. Har den resande genomfarit denna 4 sv. mil breda, sällsamt fruktbara öcken, står han vid foten af dessa i Brahminernes gudasagor ryktbara *Himalaya*-bergen, hvilkas toppar han redan upptäcker på ett afstånd af inemot 25 sv. mil 2), och hvilkas första terrass (s. om Butan) höjer sig 7000 fot öfver Gangens yta 5). Han stiger nu ur palankinen, och sätter sig till häst, misströstande att lyckligt kunna öfverstiga dessa fjällar: men landets hästar, *Tangun*, af ett eget slag, för-ena med mycken styrka en otrolig skicklighet att klättra. Icke många pass, dock alla befästade, erbjuda sig för den, som vill öfvervändra denna gränsmur: ett leder förbi fästningen *Dellamcotta*, år 1775 med storm eröfrad af Capit. Jones, sedan Butanerne kort förut nedstigit från bergen, — en hittills på slätten osedd syn! — insvepte i pelsar, väpnade med båge och pil, och, drifvande de nakne Hinduerne framför sig, inkräktat *Kus Behar*, den sista orten i Bengalen. Britternes eröfring af den starka bergfästningen *Dellamcotta*, som på hjessan af

2) 150 engelska, enligt Rennell. Elphinstone menar till och med att man skulle kunna se de vestligare gränsbergen på 250 mil.

5) Enligt Rennell's ungefärliga värdering.

en pyramidalisk klippa synes sväfvä i luften 4), gjorde Stora Lhaman benägen till fredsanbud, och för att gå dessa önskingar till mötes, afsände Hastings år 1774 Bogle, igenom hvilken vi för första gången erhöilo kunskap om Butan, såsom ett eget land 5). Ett annat pass, igenom hvilket Turner 10 år sednare från Chichacotta uppsteg, leder först till *Buxaduar*, — en stad (vid $26^{\circ} 58'$) belägen på den flata spetsen af en skogbeväxt klippa, osund, från Maj till Sept., genom dimmor, som efter solens nedgång nedfalla såsom dagg och göra luften fuktig och oangenämt kylig 6), — öfver *Peachukom* till berget Umku (Oomkoo), och så vidare öfver högslätten till Tassisudon. Efter en färd af två, knapt tre sv. mil (men hvilka dock, på den väg Turner valde, upptog 9 dagar) — ty så långt är endast det raka afståndet mellan foten af dessa berg och deras första spets 7) — känner sig den resande förflyttad till helt andra människor, en helt annan natur, underbart vexlande genom alla zoners temperaturer, från Islands till Indiens. Också befinner han sig på en medelupphöjning af 3 till 4000 fot 8). I stället för Indiens heta, fuktigt qualmiga atmospher, emottages han af en frisk, torr

4) Se dess afbildning, i Pennant, View of Hindoostan, London, 1798, II. 349.

5) Stewart, Account of Thibet, i Philos. Transact. Vol. LXVII. 1777. T. II. 467. Innehåller ett utdrag ur Bogle's papper, då denne resande sjelf afled, innan han hunnit utgifva sina anteckningar.

6) Thermom. stod kl. 2 e. m. ifrån d. 15 till 22 Maj aldrig öfver 82° eller under 75° . Pennant s. 350.

7) Bogle, anf. st. 8) Gissning af Ritter, Erdkunde, I. 568.

och stärkande alp-luft: rundtomkring ser han bergen klädda med stora resliga barrskogar, och en grönska, som året om bibehåller sig. Der jord finnes eller kunnat fästas, är allt odladt: öfverst på klinterna stå hus och trögårdar, som vågsamt tyckas sväfva i luften. På de högsta bergstopparna deremot qvarligger snön antingen beständigt eller åtminstone ända till midsommarn; ej långt derifrån träffas dock en och annan lycklig dal, der till och med det indiska Mango-trädet bär förträfflig frukt, ehuru tre månader senare än i Bengalen, här i Augusti, der redan i Maj. Då invånarne i den ena byn sky den rakt nedfallande solstrålen, känna bebyggarne i den andra vintern i hela sin hårdhet: och dock ligga båda dessa orter i hvarandras åsyn 9). På det ena stället växer pisang och kanel-trädet (åtminstone den oäkta arten: *Laurus Cassia*); icke långt derifrån igenkänner en nord-europeisk resande sin hembygds trädslag: tallar, granar och björkar, sällsamt contrasterande med Hesperiens gyllne frukter: oranger, citroner, granater, persikor, aprikoser och valnötter, af hvilka nedanföre i Indien ej finnes ett spår, ej heller ofvantiöre, på andra sidan om de nordliga bergen. Jemväl på äpplen och päron är ingen brist, men deras smak är besk och trädaktig. På fältet erinra honom hallon, smultron, blåbär, mjölon

9) S. Turner, Embassys to the Court of Teshoo Lama in Tibet. London, 1800. Jag har endast kunnat begagna tyska öfversättningen, Hamburg 1801. Denna bok ligger till grund för närvarande geographiska skillring, och de uppgifter, vid hvilka inga andra källor äro angifne, hvilat på dess auctoritet.

(*arbutus uva ursi*) och en mängd blommor, hvaribland yxläggan, om hans hembygd: minnen, som lifvas af gökens tillrop. Endast rosen bär här ett blekt och lidande anlet, och drottningen bland Europas träd felas alldeles: eken — Af sädesväxter trifves så väl hvete och korn, som ris. Af en egen välsmakande art äro landets rofvor, en frukt som utgör en ganska allmän spis. Mellertid består jordmånen mest i förgrusade klippor, mager och föga tacksam för den flit, som derpå användes.

Kastar man blicken tillbaka åt södern, skådar man det Bengaliska slättlandet djupt under sig, likt ett vidsträckt haf. Vänder man sig åter om, blir man varse en ny vida förfärligare bergrad, klippa vid klippa, uppstappla sig; — dem måste man öfvervandra, innan man inkommer i det egentliga Tibet. Egentligen är det dessa evigt suöhöljda fjäll, *Rimola*-kedjan — gränsen mellan Tibet och Butan — som nedifrån på slätten upptäckas på ett så ofantligt långt afstånd.

Det är, på denna sidan, vid Buxaduar, som man inträder i Butan; från denna stad till jernbryggan vid *Tschuka* (Chooka) räknas 58 eng. mil; derifrån vidare 52 m. norrut står fästet *Punaka*, 42 mil nordligare 1) ligger *Tassisudon*, Butans hufvudstad och Rajah's residens, och bakom den uppstiger den andra större bergraden, *Rimola*-fjällen. *Tassisudon* är beläget nära stranden af *Tista* (äfven *Tchin-tschju*), som, brytande

1) Pennant, s. 350 - 51.

sig väg genom dessa fjällar, kröker sig vid 27° åt öster, och förlorar sig, liksom alla Butans floder, i Ganges. Denna stadens sommar liknar Bengalens vinter: därför tillbringar Rajah'n merendels de kalla månaderna i det varmare Chichacotta. Derför, då Hindostanen kläder sig i siden och musslin, nyttjar Butanen yllekläder, och Tibetanen pelsar. Menniskogestalten antager här en annan karakter: kroppsbildningen är högre, starkare, manligt skönare än Bengalesens; dock visar sig redan den mongholiska national-physionomien: ansigtet större och bredare, ögonen långsmala, kindbensknortorna mera skarpt utstående. Färgen är till och med mindre mörk än den europeiske Portugisens. De flesta äro mer än 6 fot höge. Tvenne invånare från de mest åtskilda luftstreck kunna ej vara mera olika, än en Butanare och en Bengales 2).

Landet sjelft, af invånarne kalladt *Dok-Pu*, har en bredd af 15 geogr. mil från n. till s. Det är helt och hållet ett alp-land, med mellanliggande mer och mindre djupa, men alltid trånga dalar, dock så att marken höjer sig åt nordn. Vid gränsen till Tibet, blifva fjällarna ständigt högre, brantare och rysligare än de man hittills öfverfarit; en äfventyrlig väg leder genom passet *Su-munang*, det hittills kända enda möjliga, der naturens vildhet påkallar den resandes hela mod och kraft. Vegetationen glesnar: i December finner man i Butan allt grönt, träden täckta af äpplen och öranger; men såsnart

2) Turner.

man genom Sumunang inträdt i den tibetanska höga steniga bergöcknen, der *Paridrong* är den första ört som möter, finner man marken täckt af is och snö. Rundtomkring under genomfärden öfver denna gränskedja ligga bergen höljde af en evig snö, från hvilka ögat ofta njuter vildt romantiska, men på längden enförmiga, utsigter af klyftor stapplade öfver klyftor, och forssar som dånande kasta sig i brådjupen. Trång och äfventyrlig franslingrar sig alltid vägen mellan dessa afgrunder. Förfärlig är anblicken af de i luften hängande bryggor, som öfver ett mörkt bergstalp, hvori susningen af en i djupet störtande elf icke minskar den resandes rädsla, förena tvenne fjällar. Mellan två bergtoppar är ett par jernkedjor, oftare endast ett par af växter snodda tåg spända: mellan dem hänger en fläta eller spjalverk af böjliga grenar: man tager ett tåg i hvardera handen och svingar sig så gungande öfver afgrunden. Bestå dessa broar, såsom vanligen, af jernkedjor på hvilka tverbjälkar ligga, så minskas föga ryligheten af en sådan öfvergång, emedan dessa spänger äro så smala, att endast en och en kan gå i bredd, och dessutom sakna de ledstänger 3).

Vi stå vid ingången till Tibet: ett underbart land, som under samma bredd som Egypten, äger ett klimat föga blidare än det svenska Lapplands, men, oaktadt denna luftstreckets hårdhet, dock äger en förfining i vetten-

3) Turner, GesandtschaftsReise; Georgi Alphabet, Thibet, samt Pennant, View af Hindoost. II. 55o.

skap, bildning, seder och umgänge, som i vissa hänseenden öfverträffar de flesta Asiens nationers. Likväl innan vi öfverstiga den höga bergsporten, stanna vi för att betrakta dessa alper, som skilja Hindostan från det öfra mongholiska höglandet, alper som upptaga en längd af mer än 550 mil (85-120° l.) och i bredden utgöra en gördel af åtminstone 60 till 70 geogr. mil, således dubbelt bredare och till längden två tredjedelar ansevärdare än de europeiske Alperna 4).

Himalai — d. ä. snöns boning — (*Hemäläy* i BhagavatGeeta öfvers. af Wilkins; *Himmaleh* hos Rennell; *Hemalleh* hos Elphinstone; *Himdlaya* hos Raper 5); *Himáchel* hos arabiske Geographen) heter, i vidsträckt mening, denna ofantliga kedja, hvilken egentligen är en fortsättning af de Khorasanska bergen. Dess samlade grenar bilda, under namnet *Hindu-Kuh*, v. om Indus den ständigt snöhöljda gränsmuren mellan Kabul och Bukhariet, och vattuskillnaden för de strömmar som dels falla i Indus, dels i Dsjihon. Den utbreder sig mellan 34-36° br. och från Indus n. v. till 68° ö. om Greenw. under en sträcka af 88 geogr. mil. Dess pass beträddes för första gången af en krigshär, då Timur år 1408 tågade från Anderab i Bokhara öfver Pendghir till Kabul. Till denna bergarm stöter i rak vinkel, mellan Peschawer och Kabul, *Belur* eller *Belut-tang*; en afdelning af *Mustag*. Alla dessa vestliga alper hette i forntiden *Imanus* eller *Emodus* (ty den skillnad Rennell vill göra mel-

4) Ritter, I. 559.

5) Asiat. Res. T. XI.

Ian dessa båda torde näppeligen kunna bevisas 6): namnet var inhemskt; detta visste också de Gamle 7); ännu är det brukliga indiska namnet *Imeia*, *Imd*, *Imaas*. Efter föreningen af Hindu-kuh och Belur heter deras fortsättning, som fortlöpande åt ö. bildar nordliga förmuren för Kaschmir-dalen, *Kentaisse*. Läget af detta fjäll blef oss först bekant genom de chinesiske Lhamar, hvilka Kejsar Kanghi år 1717 afsände för att undersöka Tibet 8), samt till Peking hemföra vatten ur Ganges (500 geogr. mil). Under deras vistande i landet inbröto Eluther, hvilka packade Lhamarne i säckar och bortförde dem på kameler i fångenskap 9). Med möda räddade sig de chinesiske, flyende, dock utan att kunna fullända sitt arbete. Blott efter muntliga sägner tecknade de Ganges öfra lopp, hvilken de låto begynna vid 29° 30', och från denna tid flyter på alla chartor ofvanför snöbergen en öfre Ganges, hvilken man låter börja än ur en sjö, *Maunserpar*, än ur tvenne, än ur fyra; sedan efter ett långt vestligt lopp, kröka åt s.o. och genom det bekanta vattenfallet *Ko-munnen* (*Gaumuky* eller *Ko-sipalae*) nedstörta utför Hurdvar-bergen 1). Som den-

6) Ritter, a. st. 556.

7) *Imaas incolarum lingua niyosum significans. Mustag*, på tatariska, betyder äfven snöberg.

8) Deras charta är meddelad i DuHalde's *Descript. de la Chine* och ligger till grund för alla senare europeiska öfver östra HögAsien.

9) Se nedanföre Tibets historia.

1) Hurdwar, på sanskrit: *Hari-dvara*, af *Hari*, ett af Schivas namn samt *dvara*, dörr, ty igenom härvarande bergspassen

na caskad ligger under 50° br., så såg man sig dock för-
 anlåten att flytta Ganges källor högre åt nordn än de
 chinesiske Astronomerne hade uppgifvit. D'Anville
 lade dem sålunda vid 36° n. bredd; Tieffenthaler vid
 $33^{\circ} 15'$; Arrowsmith, på en äldre charta, vid 34° . Änt-
 ligen blef, genom Rapers och Wedds i detta ändamål
 företagna resa, uttrönt, att Ganges uppstår genom en
 förening af tvänne grenar, den förra, nordligaste, *Ba-*
ghiratha Ganga, som begynner vid *Gangoutri* (d. v. s.
 Ganges-caskad, vid $31^{\circ} 4'$ br.; $78^{\circ} 59'$ l. ö. om Gr.);
 den senare, *Alakananda-Ganga*, uppqvällande vid *Bha-*
drinath, ($30^{\circ} 45'$ br.; $79^{\circ} 38'$ l.) båda sammanflytande
 nedanföre Sirinagur. Arrowsmiths charta af år 1816 är
 den första, som upptagit dessa geographiska upptäckter.
 Den ström, som på de äldre chartorna rinner ofvanom
 bergen, gifves dock sannolikt, och kanhända till och med
 under namnet *Ganga* (ett ord, som betyder *flod*), men
 i sådan händelse faller den ej i Ganges utan i Indus 2).

Från det egentliga Kentaisse fortgå mot ö. och s.o.
 stora bergar, som icke förr upphöra än vid grän-
 sen af de chinesiska landskapen Chensi och Yunnan. I
 allmänhet måste man föreställa sig den berggördel, som
 åtskiljer HögAsien från Sind- och Gangesslätterna, så-
 som bestående af mångdubbla rader, ty väl faller det

träder Ganges ned på slätten. Raper, *Asiat. Res.* XI. 449. enligt
 Ritter, I. 570, Endast 7 Delar af detta kostbara verk har jä-
 haft tillfälle att benyttja,

2) Ritter, s. 695-700.

Mellersta Asien nog brådstupa mot södern, dock icke så brant som öcknen Kobi mot Peking-dällden 4). — En annan alpkedja, sannolikt en högre, mellan Jumnas och Baghirathi's (den vestra Ganges-armens) källor, är den egentliga *Himalaya*. Efter sex dagsresor norr ut från Hurdvar kommer man till den 4000 fot höga bergslätten vid *Lallari* och derifrån upptäcker man i all sin prakt dessa ofantliga alper, fördelta i 6 till 8 ryggar, i jernbredd med hvarandra framstrykande från n.v. till s.o. Högst öfver hela kedjan uppresa sig de båda topparna *Gangoutri* äfv. *Mahadevaka-Linga* ($51^{\circ} 4' n.$ br.; $78^{\circ} 59' ö.$ fr. Gr.) samt *Jamoutri* ($51^{\circ} 23'$; $78^{\circ} 51'$), den förra Ganges (Baghirathi's) fostrare, den senare Jumnas. *Barahat* är den sista bebodda ort vid södra foten af dessa snöberg; här stärka sig pilgrimerne, som vilja uppsöka Ganges' heliga källor, innan de anträda den sista färdén genom den i klyftor och afgrunder rysligt splittrade bergöcknen. Raka afståndet från nämde ort till Gangoutri tycks endast utgöra 3 till 4 geogr. mil, men äfven den mest öfvade bergklättrare behöfver der till 7 dagsresor. Längre än under de fyra första förmodade icke den brittiska karavanen framtränga; men Hinduerne, ty starkare är andaktens ifver än sjelfva vettenskapernas, fortsatte kosan ända till den sista vallfartsorten, tätt under snöfjället, der, ibland stora snöfält, Ganges framrinner såsom ett isvatten af 50 till 40 fots bredd. Framtränga kan man ej längre, men ännu

4) Enligt Rätter.

ett stycke kan ögat följa strömmens spegel, tills den förlorar sig bakom bergen. — Dessa äro Gangens prisade källor; de svårigheter man under en sådan färd har att öfvervinna, måste förklara, huru de så länge kunnat blifvit obekanta, huru man i hundra år, litande på Chinesernes uppgifter, tagit en af Indus-strömmarnas källor för Gangens, till dess att först sedan 5 år vi blifvit upplysta om rätta förhållandet 5).

Samma riktning, från n.v. till s.o., samma förhållande af flerdubbla parallellt framstrykande bergkölur, iakttaget Himalaya under dess östliga fortsättning genom länderna Nepal, Butan och Assjam, hvilka dels fyllas, dels i n. och s. inneslutas af dess yttersta armar. Dessa stora alp-dalar äro trapp-länder, som leda upp till högsta medel-asiatiska terrassen. Af den kan Tibet betraktas såsom den längst i söder framskjutande udden.

Himalaya-kedjans höjd öfverstiger de amerikanska Cordillerernas. Vid Gangens och Sinds källa, n. om Sirinagur, beräknade Crawford en af snötöpparnas höjd till 25,000 eng. eller 25,455 fransyska fot (3,909 toises) öfver hafsytan; ofvan slätten vid Rohilcund mätte Wedd en annan spets; som var 21,000 fot öfver Ganges-slätten; n. om Peshawer fann Macartney en af Hindu-kuh's spetsar, synlig på ett afstånd af 20 g. mil, 20,493 f.

5) Narrative of a Survey for the purpose of discovering the sources of the Ganges, by Capt. Raper, i *Asiat. Researches* XI. *Rit-ter*, *Erdkunde* I. 551-60, 695-705.

öfver ytan af Kabulfloden 6). Men nämde utslag lärer stödja sig på ganska osäkra metoder: dessa fjällar vänta ännu sin Humboldt. En annan uppgift 7) innehåller, att Schumulari (männe det högsta berget Turner såg på vägen mellan Butan och Tibet, från hvilket floden nedfaller både i söder åt Bengalen och i norr åt Buramputer?) enligt Lord Teignmouth skall vara 27,000 eng. fot högt. Äfven enligt den minsta af ofvananförda mätningar skulle Himalayas toppar vara högre än Chimborazo, som höjer sig 19,422 par. fot öfver hafsspegl. Hufvudmassan af dessa alper kan ej vara lägre än 10,000 fot, ty så stor höjd fordras det, innan snön under denna bredd (35°) hela året om blifver qvarliggande 8).

Så snart man genom passet Sumunang upphunnit spetsen af Rimola-kedjan, på hvars topp hvifta fanorna, som utmärka gränsskillnaden mellan Butan och Tibet, så är nedstigandet åt den nordligare sidan ojemförligt mera lätt och beqvämt. Sedermera sänker sig Tibet blött långsamt och småningom åt den stora öcknen Kobi norr ut: detta inträffar åtminstone från Paridrong, (28°), den första orten i Tibet, till Lhassa: men hurudant vidare förhållandet är högre åt nordnen, är oss alldeles obekant. Finner man sig förvånad att, vid inträdet i Butan, se sig försatt under ett syditalienskt luft-

6) Ritter, Erdkunde, I. 555.

7) Steins Geographi, sv. öfversättn. 1819, s. 361. Der finnes dock icke angifvet hvarifrån denna underrättelse är hämtad,

8) Humboldts Ansichten, I. 77.

streck, så känner man sig icke mindre öfverraskad, att från det ständigt grönskande fjällandet Butan, se sig förflyttad till en stenig öcken, som, den tid allt ej höljes af drifvor, med möda skyles af en gles, brunaktig vegetation. utan träd, till ett land som äger hela hårdheten af det Svenska Norrland, utan att äga dess behag. Vål reser man ännu i en bergstrakt, men dalarna vidgas och blifva mindre djupa; bergen uppstiga icke mer så brant. Men också ligger Tibets flackland i jernhöjd med de högsta spetsarna af Alperna, högre än Gottshardsbergets topp, på en medelupphöjning af 10,000, eller åtminstone 8000 fot 2). Vore Tibet beläget under Æquatorn, liksom bergdalen Quito i Amerika, med hvilken den har samma höjd (8800 fot), så skulle detta land ännu kunna framalstra indigo och sockerrör, och hvetet skulle, liksom der, gifva hundrafaldig skörd. Vore åter Tibet beläget under polkretsen, så skulle hela dess område framställa ett enda omätligt snöfält. Men på ett afstånd af 50 grader från dagjemningslinien, — dess båda hufvudstäder ligga sydligare än Kairo (29°) — antar dess klimat en karakter, som det är lärorikt att känna.

Skogar, trån och buskar lemna man bakom sig, då man öfverstiger gränsvallen mellan Butan och Tibet: här växa endast, kring byar och gårdar, några pilar samt här och der några tvinande askar och alar. Bri-

2) Denna sista uppgift är Ritters, s. 566;

sten på bränsle är så stor, att invånarne vid torrkad kodynga måste koka den mat de ej förtära rå. Hvete kommer blott fort på några lyckliga ställen. Korn och en art stora ärter finnas allmännare, ehuru i en icke tillräcklig mängd: men ofta måste kornet omoget afmejas i September. Gräset är torrt, saflöst. Förträfflig är deremot rhabarbern. Jordmånen består mestadels i en ofruktbar sand: äfven dalarna äro kala och torra. — Förunderlig är Tibets vår, som begynner i Mars: stormar, snöslask eller kalla regnskurar omvexla med hetta och åska. Till och med i April yrar det och snögar så starkt, att vägarna ej kunna befaras: ännu ligga sjöarna tillfrusna 3). Sommaren består i en ömnig och ihärdig nederbörd, som varar från Maj till Sept, då vintern inbryter med en köld, som borttar ansigtshuden på resande, hvilka anlända från Indien, och med en blåst, som är så torr och genomträngande, att allt trä-verk remnar i fogningarna, om de ej öfverklädas med ylle-täcken. Luftens månader så klar, att man på flera veckor ej om dagen kan upptäcka en enda molnfläck. Sjöarna tillfrysa redan i October 4). Under denna årstid skönjes knapt mer ett spår af grönska: växternas saft utsuges så, att de kunna söndergnuggas mellan händerna: en enfor-

3) I denna månad åkte Bogle skridskor på dem. Philosoph. Transact, 1778. II. 471. I Chamaning, vid 31° 39' bredd, der denne Resande öfvervintrade, stod Thermometern i kammarn 29 gr. under fryspunkten.

4) Den 10 Nov. det året Turner var der.

mig brun färg öfverdrar dalar och berg, som äro fria från suö. I Lhassa blifver den fem månader qvarliggande om året 5). — Orkaner förefalla ganska ofta: stundom så starka, att de i afgrunden nedhvälfva hela byar med deras invånare, så att intet spår mera är synligt.

Saknar Tibetanern i den vegetabiliska naturen ämnen som höra till livets första villkor, så finner han i sina berg och gullsand-ömniga floder, skatter, med hvilka han från Bengalen och China köper sina behof och öfverflöds-varor. Gull brytes både ur bergen och tvättas ur strömsanden: det står här i ganska lågt pris, säljes efter vigt, men myntas icke. Ömnigt träffar man äfven silfver, hvitkoppar 6), jern, qvicksilfver bly, svavel, saltpeter, alun, bergsalt, kristaller och den kostbara Ja-chen (Yuchen 7), en blå sten med röda ådror; äfvensom jaspis, agat, turkoser, chrystaller, marmor, hela magnetberg. Bergverken bearbetas konstförståndigt, men kunde drifvas med mera ifver om ej skog felade. I bottnen på flera sjöar hämtar man tinkal, ett medelsalt, som isynnerhet fordom mycket användes i Europa, såsom ett läkemedel, men nu mest att befordra gullets och silfrets smältning, äfvensom i flera chemiska processer.

5) Turner samt Lettr. édif. Rec. XV. 183.

6) Hvitkoppar, den i China så kallade Packfong eller Tackfong, är en metallblandning, som närmast öfverensstämmer med vår klockmetall, bestående mest af koppar, något zink, tenn och litet jern.

7) Se derom Bernier, Voy. II. 308 samt Hager, Pantheon Chinois s. 85.

I Tibet brukas det äfven att löda med. Af Tinkal beredes det bekanta Bezoar-saltet 8).

Äfven Djurriket bidrager icke obetydligt till Tibets handel. Fåret är det viktigaste. Landets får äro af en egen art (*Ovis laticauda*, L.), små, med svarta hufvuden och fötter, och isynnerhet utmärkta genom sin breda fettsvans, som kan väga ända till 20 skålpd. Deras ull är den finaste i världen; den förarbetas dels hemma i landet dels i Kaschmir till shawlar. Skinnet är allmogens vanliga klädnad: de ofödda lammen lemna det finaste, och dessa skinn äro en vara, som i Asien dyrt betalas.

Fåret är den enda animaliska näring, som är tillåten, ehuru de säljande aldrig underlåta att förmana köparne, att icke skada djuret: slagtarne bo afsides och anses ärelösa. Men sedan djuret en gång är dödad, gör man sig ingen betänklighet af att äta dess kött. Helst, när årstiden så tillåter, förtäres det rått: ty vanligen hänges fåret, sedan skinnet är afdraget och inelfvorna uttagna, upprätt i fria luften, tills köttet stelnat och all saft af blåsten och kölden är borttorrad: derefter håller det sig hela året och är äfven för en europeisk gom icke osmakligt. Här nyttjas äfven Fåret såsom lastdragare: det bär 12 till 20 marker. — Dyrbar är dernäst den Tibetanska Geten, som lemna det hår, hvaraf Kaschmirerne väfva sina i österlandet

8) Pennant, s. 353.

och Europa så sökta shawlar, finare än silke. Man nyttjar dertill äfven fårullen: men väfnaderna deraf erhålla icke samma finhet. Den här förekommande getarten är mindre än de smärsta engelska lam, vackrare än Angora-getterna, och har raka horn. Öfver den sydliga fjällkedjan vandrar hvarken detta djur, ej heller Moskudjuret; af menniskor flyttadt från hemlandet bortvinade denna kostbara get och dog 9). — Sin hufvudsakliga föda hämtar Tibetanarn af Kornas mjölk. af deras ost och förträffliga smör. I detta lands fattiga Fauna intager äfven den så kallade Grymtande Oxen (*Bos grunniens*) ett märkvärdigt rum. Den liknar temligen en europeisk ox, men har på ryggen en puckel och långa nästan släpande hår. Dess egentliga värde består dock i en yfvig, sidenartad, stundom sex fot lång svans med långa, glänsande, silfverfärgade hår. Dessa svansar uppköpas begärligt i hela Asien, för att användas såsom fanor, prydnader på hjälm, hästar och elephant-öron. Man ser sådana svansar redan på bildhuggerierna i Persepolis; äfven Aelianus omtalar denna buffel-art under namn af *Poëphagus*. I dess mage träffar man Bezoar-stenar, hvilka i Indien nyttjas såsom läkemedel 1) — I snöbergen ströfva jemväl vildhästar, med långa öron, en tunn svans och ett vä'smakande kött. Tibetanarn kallar dem Gurkah, och man för-

9) Turner.

1) Aelian, de Anim. XVI, c. 21. Pennant, Hist. Quadruped, I, 27. View of Hindoost, II, 354.

mödar att det är samma djur, som den mongholiska Häst-
 åsnan (*Dschigetai*, *Equus hemionus*). Om Butanernes
 starka, till bergklättring fullkomligt skapade häst-race,
 Tangun, hafva vi redan nämt. Desse fålar äro äfven
 så eldiga som kraftfulla, och blifva genom mödor och
 svårigheter endast så mycket mer raska. — En vigtig
 handelsvara lemnar Moskus-djuret (*Moschus moschi-
 ferus*), som uppehåller sig på de högsta bergen. Det
 gifves deraf flera arter, af hvilka några likna rådjuret
 och en närmar sig till svinet. Mellan nafveln och köns-
 delarna bär detta djur en säck, stor som ett hönsägg,
 hvaruti man finner den bekanta, starkt luktande sub-
 stancen: till hvilken nytta för djuret sjelft, är ännu o-
 bekant. Man får äfven Bisam från asiatiska Ryssland,
 men Tibets är ojemförligt mera kraftig. — Från så
 väl nordens som tropik-ländernas rofdjur är Tibet lyck-
 ligt förskonadt 2). Ömnigt träffas föröfrigt harar, hjor-
 tar, rådjur och annat villebråd, men de ofredas icke:
 man vet också att här finnas Zobel och Mård, äfven-
 som i Butan några Ap-arter; Tibet försör äfven Indien
 med präktiga falkar 3); här gifves också ett slags jagt-
 hundar, hvilka Marco Polo säger skola vara så stora som
 en åsna; men för öfrigt är landets naturhistoria så godt
 som alldeles obekant.

2) Dock säger Hagi Chalifa motsatsen: Hæc regio . . . copia fera-
 rum rapacium præcellit. Gihan Numa (i. e. Speculum mundi)
 ex turcico in latinum versa, a Matth. Norberg, Lond. Goth.
 1818. I. 243. Förf. lefde under Muhammed IV.

3) Pennant, anf. st. 356.

Innan vi öfvergå till människan och dess skapelser, återkomma vi ännu engång till landets fysikaliska beskaffenhet, sedan vi förut omtalat de olika benämningar; hvarunder det i tal och skrift förekommer.

Det inhemska namnet är *Bog*, *Bud* o: Budha-land i motsats mot *Dok-pu*, låg-landet, såsom invånarne kalla Butan 4), eller egentligen, då Tibetanarne ej känna ljudet *b*, *Pu*, *Put*, äfven *Puekoaschim*, hvilket betyder: det nordliga snölandet 5); också *Potyid* 6). Af Mongholerne nämnes det *Tibet* (uttalas *Tibbet*), *Tebyden*; ofta äfven *Barontala* (till höger hand liggande); äfven *Tangut*. Af Chinesarne *Tu-fan* och *Si-tsang* 7), af den arabiske Geographen Edrisi (o. år 1160) skrifves det *Tobbat*; af Abu Fasel *Tibbut*, af Marco Polo *Tendus* och *Tebeth*, af Rubruquis *Thiabet*; af Witsen *Tibet*, af Tieffenthaler *Tibbet*, af Rennell *Thibet* 8).

4) Stewart, Account of the kingdom of Tibet, i Phil. Transact. II. 465. 5) Turner.

6) W. Jones, As. Res. III. 10.

7) De Guignes, Hist. des Huns.

8) En öfversigt af de i Europa utkomne skrifter öfver Tibet, meddelas i Lindners N. Länder- och Völkerkunde, XII. s. 389-92. samt s. 547. och i Eichhorn, de tre; sista Århundr. Histor. Strengnäs, 1816. IV. 323. Jag har deraf med nöje erfärit, att intet hithörande hufvudverk felats mig. Ritter, som dock haft tillgång till Göttingiska Akademiens Bibliothek. har endast kunnat begagna Eyrings korta utdrag af Georgi's Alphabet. Tibet, i Gatterer's Histor. Bibliothek. Th. V, VI. VII. Sjelfva detta sällsynta verk äges af Upsala Universitets Bibliothek.

Sedan man öfverstigit Rimola-kedjan, och genomvandrat dalarna vid Paridrong och Tankia, träffar man, efter 10 geogr. mil, en ny alpsträckning. *Landur*, och vidare norrut en tredje ganska hög, *Kambala*, som stryker mellan sjön Palte eller Dsjandro samt San-pu (öfra Buramputer). Alla dessa fjäll äro i s. ganska branta, men i n. vida mindre. Öfver sistnämde fjäll, det högsta i Tibet enligt Georgi, går vägen till Lhassa, och från dess högsta spets upptäcker man i nordnorden ännu en fjärde bergkedja, *Tangra*, vid hvars sydliga fot vägen går till China. Från Lhassa till Peking räknar man fyra månaders väg, men Täschi-Lhama 9). som år 1779 besökte chinesiske kejsaren, behöfde dertill 6; då han kom till "den stora staden Kumbu Gumbara i Kalmuckernes land"—för oss alldeles obekant, liksom hela denna ofantliga landsträcka—föll så djup snö att karavanen måste ligga fyra månader stilla 1). Från Lhassa till Siling (sannolikt samma ort Chartorna samt Chineserne kalla *Sining* 2) är ett afstånd af 3 månaders väg. Denna stad (36° 39' 20" br.; 119° 53' 0") har från äldre tider varit en hufvudnederlagsort mellan China och Tibet, och derifrån går årligen en stor karavan till Kiachta på

9) Turner skrifver Teshoo. De flesta Tyskar, som velat återgifva det ursprungliga ljudet, stavfa Tischu. Jag vet icke af hvilken grund. Bogies orthographi är Taysho; Georgi's Trasci. Alltså tyckes första vocalen i detta namn mera nalkas ä än i.

1) Öfver denna resa är en Journal, dock tyvärr alltför innehållfattig och författad af en indisk Gosein (Pilgrim), som deltog i resan, införd såsom bihang efter Turners Resa.

2) Erdkunde v. Ritter, s. 563. Vid denna stad upptager Chattungol (Hoangho) floden Selin.

ryska gränsen 5). Om, såsom troligt 4); denna ort är den samma som den, hvilken i höglandet heter Dobo-Selin-Chotton, så går härigenom Mongholernes väg från öcknen, genom staden Kuku-Chotton, förbi sjön Kuku-nor, vidare genom Dobo-Selin-Chotton, der Hoangho öfverfärdas, 50 dagsresor åt vester till den stora pagoden Dsonoi-ke i Tibet 5). Den landsträcka, som ligger mellan Lhassa i s. och sjön Koko-nor i n., heter *Kiang*. Efter 8 dagars färd kommer man till orten och provinsen Dam 6); och 2 dagsresor längre åt norr till Nakcihukha, Tibetanarnes yttersta gränslästning, ehuru deras land sträcker sig ännu längre. Derifrån träffas vidare inga hus: endast tält. Invånarne lefva af mjölk: bland deras hjordar beta Jask, stora vildoxar. På 40:de dagen far man öfver den stora floden Bicihu (Jantsekiang) på skepp gjorda af hudar; efter en månad hin- ner man till Zoloma, och derifrån efter 5 dagsresor till Kokonor, vid nordliga gränsen af den tibetanska provinsen Kiang 7). — Mellan rikets båda hufvudstäder räknas 12 dagsleder eller 240 engelska mil.

Tibet indelades fordom i stora och lilla Tibet; denna indelning har af senare Geographer blifvit förkastad, men torde åter blifva antagen, såsom i landet ej alldeles okänd. Mellertid märke vi följande hufvud-

5) Klaproth, *Asiat. Magazin*, 1802 I, 47.

4) Ritter, *anf. st.*

5) Pallas, *N. nordische Beitr.* I, 203.

6) Turner,

7) Georgi, *anf. st.*

delar: 1. Butan ($26^{\circ} 45' - 27^{\circ} 55'$ br. 8), hvars oberoende Radsja, som tillika är en Öfver Lhama, har sitt säte i Tassi-sudon, samt 2. Hög-Tibet från $27^{\circ} 55'$ br. till öcknen Kobi. I v. och ö. sträcker det sig från Indus ända till Chinas gränsfjällar. En landsträcka således af 300 geogr. mils längd, i hvilken vi blott känna vägarna från söder till de båda hufvudstäderna. Väl uppräknar Georgi åtskilliga provinser och distrikter, men då dessa, utan tillägg af vidare uppgifter, för oss blott äro obekanta storheter, vore det föga nyttigt att här upptaga dem. Med möda veta vi att Tibet består af tvenne Lhama-dömen, men dessas förhållande sinsemellan förekommer mig ganska gåtligt 9). Den ene StorLhaman har sitt säte i *Täschu-Lumbu*, ($29^{\circ} 20'$ br.; $89^{\circ} 7'$ ö. om Gr. enligt Turner) en stad med 3 till 400 hus, utom tempel och mausoleer; den andras hufvudsäte är *Lhassa* (på mongoliska *Ba-ran-to-la*, $30^{\circ} 30'$ br.); en stad, som på stora handelsvägen till China från ålder blifvit ansedd som Lhama-religionens medelpunkt. Den är vida betydligare, välbyggd, hvimlande af pilgrimer, chinesiske och kaschmiriske köpmän och handtverkare. Här ligger en besättning af 1000 Chinesare. Staden säges hafva 6 eng. mil i omkrets. Ligger på en slätt och är omgifven med en bred mur. Husen, mest af trä, äro icke små. Midt i staden höjer sig det stora templet *Dscha-Schigumini*, med tusen afgudatjenare 1). I detta fall vore gudstjensten i Täschu-Lumbu vida

8) Enligt Turners charta.

9) Se nedanföre.

1) Georgi.

praktfullare, ty i denne Lhamas palats bo 3,700 Gilong's (*Guelling* enligt Pallas' skriftsätt) som endast sysselsätta sig med den dagliga tempel-tjensten 2). Sju eng. mil utom Lhassa nära Buramputer ligger DalaiLhamans kloster och egentliga boning: *Putala* (Budhas berg). Det innehåller ofantliga byggnader af sten och tegel inom många borggårdar, 4 våningar högt, med höga portiker, corridorer och terrasser. Rummen (man uppgifver antalet till 10,000) äro i chinesisisk smak, präktigt målade, förgyllda och lackerade. Stundom uppehåller sig äfven Stor-Lhaman i klostren *Sera* och *Brepun*, som också äro belägna i granskapet af Lhassa.

På andra sidan om Kambala-bergen ligger sjön *Palte* eller *Dsjambdro*, 150 eng. mil i omkrets, men största rymden upptages af en ö, så stor att vattnet endast har en bredd af 3 till 8 mil tvertöfver. På denna ö är ett kloster, säte för *Lhamissa Turcepano*, en qvinlig Lhamas "stora återfödda" anda.

Utom ofvannämde båda andeliga Öfverhufvuden innehåller Tibet dessutom flera för oss obekanta riken och förstendömen, äfvensom flera nomadiska stammar. En af dem, *Dukba*, i södra delen, nyttjar Grymt-oxen, såsom Lappländarn sin ren: dess kött och mjölk är hans föda, af dess långa hår bereder han sina kläder och på dess rygg lägger han sitt tält, då han flyttar från den ena orten till den andra 3).

Oss återstår ännu, ty det mellersta Tibet, v. om

2) Turner,

3) Turner,

Täschu Lumbu ända till Ganges källor, är oss fullkomligt obekant, grundteckningen af detta höglands vestligare del, eller den landsträcka som förekommer under namnet *Lilla Tibet* eller *Baltistan* (d. ä. bergland 4). För att derom förvärfva oss så mycken kunskap som några spridda, ännu högst ofullständiga underrättelser tillåta, följa vi de första resandes*) spår, hvilka besökt denna af lägsna världstrakt, i det vi tänka oss resande från den undersköna alp-dalen Kaschmir uppåt nordn. Fyra dagsresor tillryggalägga vi på samma väg, hvilken de karavaner årligen färdas, som från Tibet till Kaschmirs väfstolar hämta den fina shawl-ullen, innan vi ankomma till snöberget *Kantel*, detsamma som Chineserne kalla *Kantaisse*. Häröfver går den smala, slingrande stigen genom trånga pass, förbi branta afgrunder, fjällfloder, cascader, öfver bryggor af trädrötter, som sväfva öfver svarta brådstupor. Träd och buskar ser man ej; gräs och vexter sällan, blott kala stenrösen, stora snöfält, på hvilka man i brist på boningar och härbergen ofta måste tillbringa natten, i trots af stormarnas stelnande brusning. Näringsmedel finner man föga, annat än mjölet af en kornart (*Satlu*), här och der i hyddorna. I början äro invånarne Muhamedaner, derefter Lhamatjenare. Sedan man efter 4 till 5 dagsfärder öfverhunnit dessa svårigheter, kommer man till staden *Dras*

4) Namnets härledning var Elphinstone och Ritter (s. 604) obekant; jag har hämtat min uppgift från Gatterer, s. 352.

*) Missionärerne Desideri och Freyre, hvilkas rese-anteckningar äro införde i Lettres édifiant, Rec. XV.

(*Draus*, 35° 55' br.; 76° 48' ö. om Gr.), der tvenne grenar af Indus förena sig. Dit ifrån Kaschmir räknas egentligen 8 dagsresor 5). Åmnar man sig nu till Stora Tibet, så fullföljer man, längs öfra Indus, sin kosa åt öster, ända till *Leh* eller *Ladak*; 30 till 40 (enl. *Desideri* samt *Turner*, men enligt *Raper* blott 13) dagsresor från Kaschmir. Derifrån vidare 15 små dagsresor till *Gertokh* och 25 till *Rodak*, den senare belägen vid den östligaste grenen af Indus, hvilken man fordom ansåg för Ganges. Förstnämde stad är en vigtig stapelort mellan Kaschmir och Lhassa för Indiens och Persiens frukter, bomull, socker, koraller, kaurics, perlor, the och porcellaine samt höglandets gullstoft, silver, jern, apothekar-varor, borax, små hästar (*Tan-guns*), ull och ylletyger samt pelsverk. Från *Rodak* till *Ladak* föres ullen på lastdragande får; från *Gertokh* till *Ladak* går vägen öfver ett slättland; dess beherrskare, hvars hufvudsäte är *Ladak*, är en sjelfständig förste och kallar sig Radsja (ty äfven de muhamedanska förstarne hafva bibehållit denna indiska titel 6) öfver *Khurd-Tibet* (Lilla Tibet); äfven heter hans rike *Tibet-i-Zerdaulu* och *Dawro*. Han jemte hans undersåtare skola vara beslägtade med Kaschmirerne. Från dennes hufvudstad har man, öfver snö och isfält, ännu tre månaders väg till Lhassa: men våra Jesuiter behöfde dertill hela sju.

5) Enligt *Elphinstone*, men våra missionärer tillbragté på denna väg en längre tid. De reste mest till fots.

6) *Elphinstone*.

Ligger deremot den resandes mål ej österåt, utan nordligt, så går farvägen från samma punkt (Ledak), längs *Shawyuk*-ån, Sinds nordligaste bi-flod, begynnande vid 38° och flytande från n.v. Vid dess källa har han upphunnit en bergskedja, som väl ej tyckes äga någon betydlig absolut upphöjning, men dock skiljer de vattendrag som i s. flyta åt Indus och dem, som i n. falla åt Jerken. Dess namn är *Khundawn* 7): man behöfver endast en dag för att öfverstiga den. Nu inkommer man i en förstes område, hvars hufvudstad heter *Jarkund*, 15 dagars väg från Ledak; fordom (1663, då Bernier var i Kaschmir), bodde han i *Kacheguer* (Kasghar 8), 10 dagsresor sydligare 9). Detta *Kacheguer* ligger 44 dagsresor från Kaschmir, genom *Gourtsche*, 4 dagsresor från Kaschmir; *Escherdou*, hufvudstaden i

7) Elphinstone, Han säger också, att den heter Mustag, ett i Tatariet vanligt namn, såsom appellativum för snöberg. Jag har valt det i texten stående namnet, för att detta berg aldrig måtte förblandas med det nordligare, stora Mustag. Ritter kallar den oftast *Pamerkedjan*; men så heter egentligen den vestliga sträckningen.

8) Ritter, s. 603, är böjd att anse detta Berniers *Kacheguer* för det af Elphinstone upptäckta *Kaschkaur*; men först nämnes detta af den brittriske Gesandten såsom ett land, ej såsom en stad, sedan kan detta sydligare *Kaschkaur* svårigen ligga 44 dagsresor (100 geogr. mil, enligt Ritters egen uträkning) från Kaschmir. Afståndet derifrån till det egentliga Kasghar (det vi tro här böra förstås) utgör vid pass 5 grader, hvilket, vägens krökningar inberäknade, tyckes öfverensstämma med nämde uppgift.

9) Bör heta: nordligare, i fall min i föregående not gjorda gissning är grundad.

Lilla Tibet 8 dagsr.; vidare derifrån 2 dagsr. till *Chekir*, "vid den berömda floden" (Indus?), 46 geogr. mil norr ifrån Attock; så 15 dagsr. till en skog mellan de båda rikena vid gränsen af Lilla Tibet, och sist 15 andra dagsresor till Kacheguer. Detta rike uppgafs vara 30 geogr. mil bredt. Till nämde hufvudstad gick från Kaschmir en kortare väg öfver Ladak: karavanerne från detta Kacheguer hemförde gossar och flickor, såsom slafvar till Kaschmir 1). — Nyligen 2) hafva vi äfven erfarit, att det land, som begynner norr om Peschawer på andra sidan bergen, äfven heter *Kauschkar* (Kaschkar) sydligare än det liknämnda; derigenom flyter *Kahmeh-floden* från n. till s., och utlömmar sig, sedan den genombrutit Hindu-kuh, i Kabulströmmen. Bredvid den förstnämdes flodbädd går en för kameler gångbar stig genom fjällen upp till höglandet. Invånarne äro Muhamedaner, lefva i tält och äro fördelta under 4 despotiska herrar, af hvilka den sydligaste, närmaste Drusch, af Afghanerne blifvit underkufvad.

Således måste vi i Lilla Tibet urskilja 3:ne hufvud-delar: 1:o det nyss nämnda *Kasghar*; 2:o den nordligare *Jarkund*-staten på andra sidan om bergen, samt 3:o det östliga, egentliga *Lilla Tibet*, med Ladak till hufvudort och är något fruktbarare än de öfriga, ty här växer korn, men inga frukter, inga träar. Nästan hela året är här vinter; äfven om sommarn ligger snön qvar på

1) Bernier Voy. II. 306. 2) Genom Elphinstone och hans resesällskap.

bergen. Hela detta kalla, större delen af året snöhöljda högland (table-land, plateau) hvilar i söder på Himalaya-fjällen eller det egentliga Kantaisse och tyckes höja sig åt nordn. Den vestliga gränsen är *Badakschanryggen*, som i rak vinkel uppskjuter från Hindu-kuh, och således löper från s. till n. Dess östra sida tyckes utan någon betydande stupning nedstiga åt höglandet, men bildar i v. en brant bergvägg mot de alpländer, från hvilka öfra Dsjihon leder sitt upphof. I n. afskiljes denna världstrakt af Mussart-ryggen, som framstryker mellan stora och lilla Bukhariet. Den östra gränsen är obekant och synes också af naturen vara mindre bestämd: förmodligen är här mera jemnslätt, ofvanpå höglandet. Men midt igenom den nu afsöndrade rymden framgår den medel-kedja, hvars vestliga sträckning Elphinstone kallat *Pamer*. Den begynner på vestra sidan om Badakschan, fortgår norr om och längs med Dsjihon, skär sedan i rak vinkel Badakschan-fjället, och inträder så i Lilla Tibet. Här, förmodligen fortlöpande i samma sträckning, från v. till ö. under 38° eller 39° br. i jemnbredd med Himalaya, bildar den under namnet *Khendawn* på sätt, som redan är nämnt, gränsvallen mellan de fyra södra Kaschghar-staterna samt Ladak-Tibet, och den öfra Bukhariska bergslätten, med Yarkund till hufvudort. Då Bernier år 1663 besökte Stora Moghol, under det han höll sitt hof i Kaschmir, kom konungen öfver Lilla Tibet (nedra Kaschghar?) såsom

skattskyldig, med skänker, bestående af kristaller, ull och muskus: de enda produkter af värde som hans land frambragte 3).

Man hade fordom, i afseende på landets stora vidd, uppskattat Tibets hela folkmängd till 33 millioner, men sedan man nogare lärt känna dess ödsliga natur, landets glesa befolkning och de högre ståndens afsky för giftermål, antager man endast 10 millioner 4).

Butanerne och Tibets invånare röja en märkelig olikhet, ehuru ansigtsbildning 5), färg och svag eller ingen skägg-växt förråda ett gemensamt mongholiskt ursprung. Tibetanarn är i allmänhet mera småväxt, mindre stark och hårdig än hans sydliga stamförvandter, hvilkas färg äfven är mindre mörk. Denna olikhet sträcker sig, såsom redan är anmärkt, jemväl till det yttre.

3) Bernier, Voy, II. 306. Ofvanstående geographiska grundritning af en oss hittills dels alldeles icke, dels oredigt bekant världstrakt innehåller, till den högsta möjliga korthet sammanträngd, resultaten af Ritters comparativa framställning af äldre och nyare rese-underrättelser, s. 561. samt sidd. 600-08. Jag har likväl dervid sammanliknat Elphinstone, men beklagar i afseende på chartan, att jag endast haft tillgå tyska öfversättn. af Rühs, Weimar 1817. Den är väl också åtföljd af en charta, men i en alltför liten scala.

4) Zeune, Göa, 2:e Aufl.

5) "Incolæ, origine Chinenses, facie rotunda cogniti sunt." Gihan Numa. I. 243.

Butanarn kläder sig tunnt; men allmogen i Tibet bär äfven om sommarn tjocka ylletyger, de förnämste nyttja europeiska kläden eller chinesisiskt siden med fint foderverk: om vintern deremot tjocka pelsar af zobel, hermelin eller dylika dyrbara skinn: de ringare bruka räf- och andra skinn-pelsar. Linne är obekant. Halsen prydes af ett till magen nedfallande snöre, hvarvid hänga koraller, ambra-korn, villsvinständer. Dermed äro äfven gördeln och stundom också den spitsiga mössan utsirade: på venstra armen bäres ett armband, som sträcker sig från armbogen till handleden. Emellan båda könsens drägt är föga skillnad. I allmänhet har den något tycke med den chinesisiska. På fötterna bäras tjocka stöflor af bulgariskt läder. I sitt lynne öfverensstämma både det högre och nedre Tibets bebyggare deruti, att de äro godsinnade, okonstladt vänlige, mot främlingar öppne, utan smicker förekommande, i umgänget glade 6); mot qvinnokönet iakttages en aktning, ovanlig i Asien. De herrskande prestfamiljerna, så väl här som i de närgränsande staterna i s., äro föröfrigt, menar man 7), af en helt annan stam. En skönare bildning, den ljusare färgen, en allmän bekännelse i landet att religion och kultur ditvandrat från Indien, tyckas

6) Moeroris nescii, et quo longiores a tristitia, eo lætitiæ propriores. Anf. st.

7) Bogle hos Crawford, Phil. Transact. II. 184, 194. W. Jones i As. Research. I. 202. Äfven Turner försäkrar, att Presterne voro hvitare och mera atletiskt bygde än hans landsmän: i allmänhet hade han ingenstädes sett starkare, mera välväxte menniskor.

också förråda ett utländskt ursprung. Den vanliga fär-
gen är brunaktig, stundom kopparaktig: röda kinder träf-
far man hos båda könen.

Liksom chinesiskan hör Tibetanskan till de enstaf-
viga språken. Hvilket sammanhang de båda sinsemel-
jan äga, vore lärorikt att erfara. Det tyckes att man
borde vara väl underrättad om Tibetanskan, då man
äger en stor quart-bok 8), som enligt sin titel ensam
borde vara egnad åt detta språk och dess skrift. Men
denna bok sysselsätter sig föga med sjelfva ämnet: stör-
sta rummet upptages af landets religion, mytologi, hi-
storia samt af åtskilliga etymologiska utväxter: äfven
detta vore tackvärdt, men Författaren, ehuru väl kun-
nig i landets häfder och de vestAsiatiska språken, har
saknat allt historiskt sinne och beträddt en falsk väg,
då han i stället att hämta sina jemförelser från chinesi-
skan och—i vissa fall—från sanskrit, sammanliknar öf-
verallt Tibetanarnes språk och religions-begrepp med
Aethiopers, Kopters, Manicheers och andra semitiska folk-
slags och sekters, med hvilka ingen frändskap finnes. Det
mest karakteristiska, som vi hafva inhämtat af den lärde
missionärens bok, är följande, hvarvid jag, så vidt min
ringa kännedom om chinesiska språkets grammatik sträc-
ker sig, sammanställer båda tungomålen.

Ehuru Tibetanskan är ett monosyllabiskt språk (*Go*,
hufvud, *Pa*, ko, *Sar* hus, *Ser*, guld), hvilket, liksom

8) *Alphabetum Thibetanum*, Romæ, 1762.

Chinesiskan består af några få hundra enstafviga och oböjliga grund-ord, så äger den dock vissa tilläggs-stafvelser af en obekant natur (*Nu-bhe* makt, *Schih-va* död, 9). — Georgi såsom Italienare skrifver *Cih-va* — o. s. v.). Casus bestämmes genom tillägg af egna ord, liksom i chinesiskan, t. ex. genitiven genom *hi, hei, hoi, khi, schi, schei, vei*; infinitiven uttryckes genom en tillsättning af stafvelsen *bha* (*si-bha* se, *den-bha* gifva). Men då i chinesiskan ordets ställning i perioden stämplar det till substantiv, adjectiv eller verb, så är ordens följd här alldeles villkorlig, sålunda att man lika riktigt kan säga *thron-me*, som *me-thron*, brinnande lampa, hvarigenom svårigheten att förstå meningen blifver så mycket större. Och detta ej blott för utländningen, utan äfven för sjelfva infödingarne, så att man ofta i dagligt tal, för att skilja de ord, som på lika sätt uttalas, måste taga fingrarna till hjälp eller rita orden i sanden eller på papperet 1). Detsamma säges ofta också hända Chineserne. Likväl skiljer man dessa likljudande enstafvigar genom olika accenter, som äro af fem hufvudslag. I Chinesiskan lärer deras art och antal vara identiska; så betecknar samma ord, uttaladt med olika höjning eller sänkning i rösten, eller olika quantitet, fem alldeles afskilda begrepp: *Yā*, Gud; *Yá*, stum; *Yà*, förträfflig; *Yá*, häpnad; *Yǎ*, gås 2). Tibetanskan saknar de

9) Männe beslägtadt med den indiska Schiva, dödsuden?

1) Georgi, s. 63i.

2) Kircher, China illustr. p. 12.

för oss så väsentliga ljuden b, d, f, g, q, x, z, (i chinesis-
skan fela b, d, r, x, z): detta oakadt äger den dock
50 consonanter, bestående i en mängd näs-strup- och
gom-ljud, som äro svåra att härma och ännu svårare
att med europeiska bokstäfver uttrycka. Deremot fin-
nas endast 4 egentliga vocaler, som skrivas nedanom
raden. Det tibetanska uttalet är hårdare än det chine-
siska, åtminstone tål det första språket flera, ofta här-
da consonanter vid ordets början, såsom: *Rnam*, ande;
Rta, tecken; *rtsa*, kär!; *Rpa*, roffa. Tibetanarne kun-
na riktigt uttala namnet *Kristho* 5), men Chinesarne
måste säga *Kilisitusu* 4). Vi meddela här, såsom i nå-
gon del upplysande den syntaktiska konstruktionen, bör-
jan af Herrans bön 5):

Vår	Fader	himlen	som	i	sitter!
Nghe-nam-khji	Jap	Nam-khei	longh	tu	sgjubhehi;
Edert	namn	alla	af	helgadt	
Khje-khji	Tren	tham-tsieh	ne	sangh-kje-bare	
varde!	Edert	rike	snart	komme!	
ghjur;	Khje-khji	Jul-kham	dschjom	bhare-schio;	
Eder	vilje	liksom	himlen	i,	äfvenså
Khje-khji	Thu-do	tshi-tar	Nam-kha	la, te-thar	
verlden	i	skedd	varde!	Dagliga	
Dschik-then	tu	tze-bhare	ghiur;	Gnin-re-schin	

3) Cassiano Beligatti da Macerata, Alphäbet. Tangutanum, Romæ, 1773. Se inledn. till det der inlödda Pater Noster.

4) Bayer, Mus. Sinicum, I. 15.

5) Cassiano, anf. skr. Georgii Alphab. Tib. sid. 643, hvars formel blott i få ord skiljer sig från den förstnämde Paterns, Adeling, Mithridates, I. 71.

vårt bröd i dag oss åt gifvet
 nghe-nam-khji Pah-leb to-rin nghe-nam la nangh-
 varde gör och!
 vare tzo-hha tangh.

Det ofvanstående torde vara tillräckligt att visa, att Tibetanskan hör till den monosyllabiska språkstammen, — de ofullkomligaste bland språken — och att den, åtminstone i sin konstruktion röjer en omisskänlig likhet men Chinesiskan. Denna likhet tyckes äfven sträcka sig till enskilda ord: vi heter på tibet. *nghe-nam* 6), på chin. *nghe-men*; namn på begge språken *ming* 7). Afläggelse är dock denna likhet, ty flera likljudande ord har jag i de båda språkens Pater noster icke kunnat upptäcka; men man måste dervid anmärka, att denna bön, i sig själf föga tjenlig till språkprof, blifvit i båda språken på ett från det europeiska ordaförståndet afvikande sätt tolkade, så att få punkter till sammanlikning erbjuda sig. Så mycket synes dock vara klart, att den berömda W. Jones misstog sig, då han ansåg Sanskrit för Tibetanskans grundspråk, och trodde att dess monosyllabiska karakter sedermera tillkommit genom Chinesiska litteraturens inflytelse 8). Det är möjligt att i Ti-

6) Se ofvananförda Pater noster.

7) Mithridat. s. 59, 68.

8) Although it was anciently Sanscrit, and polysyllabick, it seems at present, from the influence of Chinese manners, to consist of monosyllables, to form which, with some regard to grammatical derivation, it has become necessary to suppress in common discourse many letters, which we see in their books; and thus we are enable to trace in their writing a number of Sanscrit

betanskan finnes sanskrit- (eller rättare Bali-) ord, men dessa hafva väl, med den religiösa culten och vetenskaperna, vandrat från söderlandet uppåt bergen. Fle-re af Tibets lärde hafva också skrivit böcker på sanskrit.

Deremot är Skriften af ett afgjordt indiskt ursprung och liknar verkligen det äldsta sanskrit 9). Sannolikt har den inkommit med en prest-coloni från Benares, hvarifrån, enligt Hinduernes egna uppgifter, all visdom utgått, först österut till China och Japan; sedan till Europa 1). Äfven i sjelfva Tibet försäkrade Täsчу-Lhama, och med honom öfverensstämde landets öfrige lärde, att deras religion kommit från denna heliga stad 2). Tibetanskan har tvenne hufvud-alphabet, ett mystiskt (*magicum* 3) med 12 karakterer, hvilket är mycket i bruk, och ett, som åter delar sig i tvenne classer: 1. det större, Ushén (hufvudskrift, *capitales*), som blott nyttjas till andliga och juridiska skrifter och kommer närmast det äldsta sanskrit; samt 2. det mindre, Umin (*non capitales*), hvarpå bref och andra uppsatser i det vanliga lifvet skrivas. Begge afvika ungefär så mycket från hvarandra, som våra vanliga smärre bokstäfver från

words and phrases, which, in their spoken dialect, are quite undistinguishable. *Asiat. Res.* III. 10.

9) Man behöfver endast jemföra de tibetanska, af Georgi afritade bokstäfverna med de gamla indiska karakterer, hvilka Wilkins och Goldingham meddelat i *Asiat. Res.* Vol. I. och V.

1) Ritter, I. 577.

2) Georgi och Turner.

3) Georgi, *Alph. Tibet.* præf. p. XII.

de stora romerska Uncialerna. Detta alfabet är egentligen, liksom Devanagari (sanskrit), en bokstafs-skrift, men genom de många abbreviaturerna får det utseende af att vara syllabiskt. Både Indiens och Tibets alfabeter, äfvensom Stranghélo, det sedan uppkomna Pschuto (det ny-syriska), det kufiska och Neskhy-alfabetet (det gamla och nya arabiska) vill man härleda från det urgamla oiguriska 4). Liksom Europeerne, skrifva Tibetarne från vänster till höger. Deras penna är ett uddhvasst, klufvet indiskt rör, som doppas i chinesiskt tusch. Papperet består af tunna och smala remsor, som beredas af roten på en liten buske. Boktryckeri-konsten har från urminnes tider här varit känd: den består i att inskära bokstäfver i träd, liksom i China. Aftryckningen sker på båda sidor. Vissa heliga ord, som förekomma, coloreras med gull, silfver eller färgor. Bladen läggas sedan mellan ett par jemna bräden, som tjena till permar.

Om denna nations skicklighet, så väl i de mekaniska, som sköna konsterna, sakna vi ännu tillräckliga underrättelser. Tibetanarn tyckes täfla med Japanarn och Chinesen i tålmod, att genom uppfordring af matjord och vatten göra sina kala höjder fruktbara. — De

4) Dock anser W. Jones dessa Oighurer, såsom en indisk stam, As. Research. III, 11. Ett gammalt culturfolk. Redan år 640 e Chr. blefvo tempel (ät Fo?) i deras land uppbyggde och år 981 stodo der, midt i Tatariet, 50 tempel med tempel-bibliothek. Visdelou i Herbel. Bibl. orient. Supplem. p. 137.

talrika hjordarna vittna om boskapsskötselns goda tillstånd. — Smederne tillverka så väl prydnader som goda vapen, såsom sablar, dolkar och pilspetsar. — I sina tyghus förvara de jern-kanoner, som påstås vara 500 år gamla: Tavernier sjelf (+ 1689) såg en bössa i Lhassa, som han ansåg vara mer än 200 år gammal. — I bergshandtering gifver detta folk kanhända icke vika för något asiatiskt folkslag. — Om deras ylleväfnader utmärka sig för lenhet, så är dock detta till en stor del ullens förtjenst. — Dessa tyger gå ända till Afghanistan 5). Till någon del kan den inhemska idogheten bedömmas genom följande handels-tafsla.

Tibets handel är verkligen betydande. Härigenom går den enda vägen uppifrån Bengalen till China och Mongholiet. Det är det mellersta Asiens Höga Port 6). Till China sändas gullstoft, muskus, lamskinn, ylletyger, samt diamanter, perlor, utterskinn, hämtade från Bengalen; derifrån erhållas tillbaka the, flera slags pelsverk, siden, atlas jemte gull- och siden-brokad, tobak, torrkad frukt, silfver, qvicksilfver, zinner, musik-instrumenter, samt åtskilligt chinesiskt manufaktur-kram. — Till Nepal utgå bergs salt, tinkal och borax, samt muskus, i utbyte mot myntade silfverpengar, groft ylletyg, ris, koppar, samt bengaliska och engelska varor, hvilka merendels taga vägen öfver Nepal, och bestå i ädelstenar, koraller och snäckor, nejlikor (som

5) Elphinstone.

6) Uttrycket är Ritters.

nyttjas i de väluktande tempel-ljusen), indigo, tobak; läder, utterskinn, kläden, samt ringare manufaktur-varor, såsom snusdosor, knifvar, saxar, glasögon o. s. v. En del af dessa varor införas äfven af Butanarne, som i stället afhämta gull, landets smala ylletyger, salt samt chinesisiskt thé. Till Kaschmir utgöres den förnämsta utförsvaran af fint gethår, för hvilket man erhåller shawlar, harts, torrskade aprikoser, russin, korinther, mandlar, dadlar och saffran. Från Kunbawk komma hästar, dromedarer och bulgariskt läder. Till Kabul utgå ylletyger, muskus och rhabarber, och tillbaka komma hästar och mulåsnor. Med Assjam underhålles ingen förbindelse. Täschu-Lumbu utbyter med Lhasa silfver-klumpar mot gullstoft och gudar, som i sistnämnde stad förfärdigas bättre än annorstädes 7).

Så vidt jag kunnat dömma af jämförelsen mellan kopparstick öfver de trenne nationernas boningar, är Tibetanarnes byggnadskonst sammansatt af den indiska och chinesisiska, på ett sätt, att genom denna förening uppstått ett slags national egendomlighet. Den är väl icke så stor och gigantisk som den äldre indiska, men vida höjd öfver Chinesernes bräckliga nätthet. Af de senare har man antagit de långt framskjutande taken, som vid takfoten äro uppåt böjda. Dock ser man äfven ofta platta tak. De flesta husen hafva två eller flera våningar och äro upphöjde från marken. I Butan stå husen på höga

7) Turner. - Gatterer, Universalhistorie, Götting, 1764. II. 1. 412:

pelare. Inga bekvämligheter 8) felas, utom fönster och trappor. I stället för de senare betjenar man sig af stegar; dagen insläppes genom hål, utifrån öfverbyggda med skottluckor, hvilka tillstängas åt den sidan vädret ligger på. Templen bestå mest af tre våningar; de mycket förnåme bo fyra eller fem våningar högt i torn, som uppresa sig öfver den öfriga byggnaden. Skön är anblicken af en tibetansk stad, helst då solen bestrålar dess förgyllda torn och coupoler.

De sköna konsterna stå här under Religionens befäl. Således synes musiken vara den, om hvilken detta folk mest beflitar sig, emedan den tjenar till att upphöja andaktens fester. Tibetanarne äga, liksom deras grannar i söder och öster, en mängd högskallande instrumenter, hvilkas toner, ehuru hvar och en för sig sträf och obehaglig 9), dock i förening med två till trehundra karl- och goss-röster måste frambringa en underbart stor och högtidlig verkan. Det är sannolikt, att de i denna konst måste öfverträffa alla Asiens nationer. Ett af dessa instrumenter utgöres af benpipan af ett mennisko-ben, försedd med en blåsbälg och ett koppar-munstycke. Dess ljud är skärande men behagligt.

8) Turner blef förvånad, att i denna ödsliga världstrakt träffa alla de lifvets behof, den bildning, finhet och lux, hvarvid Britterne själve vant sig.

9) Åtminstone efter Turners känsla.

Man har också klockor, hvaruti kläppen består af en sandpåse 1).

Tibetanarnes år äro mån-år: tideräkningen bestämes, liksom i flera orientens länder, efter en cyclus af 12 år. Vissa dagar äro i kalendern utmärkta såsom olyckliga, då man ingenting företager sig. Den första, femtonde och sista dagen i hvarje månad firas, såsom högtidsdagar, med särskilda ceremonier 2). Dessutom hafva de tre årsfester; den första och högtidligaste vid första nytändningen i April, den andra i Juni, den sista i December.

På landets språk äro många och vidlöftiga böcker skrifna: men om deras innehåll är endast så mycket bekant, att de flesta angå religionen. Det är således omöjligt att bedömma, på hvad punkt detta folks vetenskapliga odling står.

De lägre ståndens lefnadssätt och deras förhållande till den presterliga orden är oss jemväl nästan alldeles obekant, emedan alla resande, slagne af undran öfver de många nya och förvånande föremål, som i culten och inom det cleriska ståndet mötte deras ögon, alldeles försummat att derpå fästa sin uppmärksamhet. Vi anföra här några allmännare bruk och seder.

1) Voy. du Profess. Pallas. Nouv. Edit. rev. et enrichie p. Lamarck et Langlès. Paris l'an 11. II, 233.

2) Åtminstone hos Kalmuckerne. Pallas, Voy. II, 250, 234.

Det är redan nämnt, att Tibetanarnes föda nästan endast är hämtad från växt-riket. The nyttjas alla timmar om dagen: i Tibet iblandas smör och fint mjöl; i Butan rostadt ris. Man känner äfven bränvin, som, omdistilleradt, är ganska starkt.

Intet besök, ej engång ett bref emottages, utan att vara åtföljdt af ett skärp, som består af ett tunnt, med fransar besatt tyg, af bättre eller sämre beskaffenhet: färgen är dock antingen hvit eller karmosin-röd. Ett hvitt sidenskärp gifves af den ringare åt den han vill bevisa sin vördnad: denne låter deremot en betjent hänga ett rött skärp kring den förres skullror.

Bland de många bruk, hvilka Lhamaismen har gemensamma med Christendomen, i synnerhet den katolska, är äfven dopet, som sker i mjölk och vatten, hvarvid barnet äfven erhåller sitt namn. Men äktenskapsförbindelsen betraktas ej såsom en religiös handling: den afslutas utan presterlig välsignelse. Månggifte är här bland det lägre folket öfligt, likväl på det sättet att det är hustrun, som delar sig mellan flera män. Den äldsta brodern i en släkt väljer sig en hustru, hvilken sedermera af samtliga bröderne begagnas. Så såg Turner fem bröder, som endast ägde en hustru. En ganska sedesam hustru, gift med sex Täschu Lhamas brorsöner, klagade för farbrodern, att de två yngsta ej till den gemensamma makan hemburo den gård af kärlek

och ömhet, som pligt och religion föreskrefvo 3). Det äldsta barnet tillhör den äldsta brodern, och så efter ordningen. Polyandrien — en osed, som dessa stammar ursäktat med bristen på flickor — är dock icke ensamt öffig i Tibet: detta bruk är karakteristiskt för flera andra folkslag i HögAsien; likasom på Ceilon 4).

Begrafningssättet är i Tibet trefaldigt. ÖfverLhamarnas lik inneslutats i colossala afgudastoder: de öfrige förnäma Lhamarnes brännas, liksom bruket är i Indien, på sandelträd. De fleste döda föres till höga berg eller inom innestängda, men obetäckta platser, hvarrest köttet uppätas af hundar och roffåglar. — Sådan var äfven FornParsernes sed. Endast det sämre folkets lik störtas i afgrunder eller i vatten. Kalmuckerne hafva sex begrafningssätt: endast Förstarne, de förnämste presterne och de, hvilka fört en utmärkt helig vandel, brännas efter döden: askan sändes till Tibet, cononiseras der och förvaras efter återkomsten som helgedomar 5).

Det sämre folket är osnyggt, i synnerhet det i Buntan. Löss och annan ohyra vågar man ej döda. Aldrig tvättar man sig, med undantag af munnen, dock icke i afsigt att skölja den, utan på det att de själar och andar, som man kunnat nedsvälja med maten, här

3) Bogle, Phil. Transact. s. 477.

4) Asiat. Res. VI. 15. Hos Hunnerne fanns redan spår deraf. De Guignes I. 149.

5) Pallas Voy. II. 244.

måtte finna ett rent element. Kring halsen hänga dosor, som innehålla guda-afbildningar och radband. På bröstet eller om halsen bär man jemväl bomulls- eller sidenlappar, helgade genom Lhamarnes spott eller andedrägt. Eller också äro de tecknade med några slags figurer. På Kalmuckiska heta dessa amuleter *bu* 6). Men en dikt lär den berättelsen vara, som äfven af Georgi upprepas, att ÖfverLhamarnes träck af deras tillbedjare bäres formad i kulor och öfverdragen med guld eller muskus, äfvensom att deras urin intages såsom ett kraftigt läkemedel i sjukdomar 7). — För öfrigt är cast-indelningen här okänd. Man känner endast indelningen i Andlige och Laici.

Tibets statsförhållande hvilar helt och hållet på religionen: denna stat är en theokrati, utförd med en organisk sjelfenlighet, som knapt någorstädes i historien haft en förebild. Den högste Lhama betraktas som en på jorden boende gud, såsom en ständigt fortfarande det högsta Väsandets incarnation (då dessa incarnationer i Indien redan för lång tid sedan anses slutade), såsom ett obefläckadt, allestädes närvarande, allvetande helgon, såsom en medlare mellan himlen och jorden, och då han, ehuru helst försänkt i religiösa pligter, nödgas vända sin uppmärksamhet på det verdsliga, är hans yppersta njut-

6) Pallas, Voy. II. 228.

7) Så mycket är dock visst, att från Tibet till Kalmuckerna kommer en art invigda, ärtstora piller, som gifves åt de sjuke. Pallas, Voy. II. 237.

ning, att, omkring sig sprida förlåtelse, nåd och välsignelse. Derigenom har denna religion antagit en karakter af mildhet, menniskokärlek och stilla, oförståld fromhet; Tibetanarnes påfve är ej blott dyrkad utan äfven älskad. Hufvuddogmen är själavandringen: Lhaman är odödlig; i honom bor den himmelske anden, dock skiljaktig från hans själ; när denne gudomlige anden, för menniskornas skull, beslutar öfvergifva sin bräckliga boning, låter han ständigt af sina tjenares trängna suckar beveka sig, att flytta i en annan, yngre bostad. Denna religion lånar således lika mycket sin styrka af gamla traditioners helgd, som af den ständigt förnyade uppenbarelsens närvaro. Ty der i mensklig gestalt ibland menniskorna vandrar en Gud, som vet allt, som ser allt, som läser i allas hjertan, och då han frågar, frågar blott för skens skull, och som omedelbart kungör dem sin heliga vilja, så måste en sådan lefvande tro vara vida kraftigare än all annan afgudadyrkan, hvilken blott grundar sig på fornsagor och död skrift.

I spetsen för denna kyrkostat stå två StorLhamar: *Dalai Lhama* (d. v. s. själarnas ro) i Lhassa, som synes vara den förnämste, och *Täschu Lhama* i TäschuLumbu. I landet Ghorka eller Kharka, öster om Tibet, residerar den tredje, Lhaman i Tagranaut 8). Buktan har också tre StorLhamar, men deras kloster ligga nära intill hvarandra och deras inflytelse lär vara lösga betydlig. För ett halft sekel sedan trodde man att Dalai

8) Pallas kallar honom *Gegenu-Kutuchsu*.

Lhama var allrådande i Tibet 8): nu tvekar man, om hans välde är vidsträcktare än TäsчуLhamas. Den evige Fadren i Lhassa (*Lama Konschu*; namnet *Dalai Lhama* är mongholiskt; Chineserne säga *Ho Fo*: den lefvande Fo) leder sitt ursprung från Tibetanernes högste gud *Lha* eller *Dschakdscha-muni*, Mongholernes *Schigemuni*, den hindostanske *Budha* (enligt Clemens Alex. var *Bertra* de gamle Gymnosophisternes gud) i Siam kallad *Sommona-Kodom*, i Tongkin *Thik-ka*, i Assjam och Ava *Goudama*, *Gautma*, i Japan *Amida-Buth* och *Dsjaka*, men då Chineserne ej kunna uttala ljudet *B*, säga de *Pu*, *Fo*, *Fohi*, i Tungusien *Boa* 9), de gamle Egypternes *Thoth*, Skandinavernes *Odin*, Sachsarnes *Wodan* o. s. v.; en religionsstiftare, hvars dyrkan i forntiden synes varit utspridd öfver hela södra och östra Asien, och hvars lära genom prest-colonier utbredde sig, förbi Iran, vaktadt af sina rena, ljusstrålände Amschasband's, ända upp till Kolchis och Svarta Havets kustländer, hvarifrån den sedan utgrenade sig öfver det nordliga Europa 1).

Äldre än Dalai Lhama är, enligt mongholiska upp-

8) Af denna tanke var till och med Kleuker i Tilläggen till tyska öfvers. af W. Jones afhandlingar.

9) Langlès, anmärkn. till Voyage du Prof. Pallas, II, 200.

1) Förut anadt, nu nästan ända till kritisk evidens bevisadt i Ritter's sista arbete: Die Vorhalle europäischer Völkergeschichten vor Herodotos, Berlin, 1820; ett verk, som för den asiatiska och tillika vår skandinaviska historia, torde vara det viktigaste, som sedan ett halft århundrade utkommit.

gifter, *Täschu Lhama*, så vida han är densamme som af detta folk kallas *Bogdo Lama*, *Bogdo Baitschang*, *Bogdo Gegena* 2). Hans första incarnation uppgifves hafva skett i den indiska staden Gaur. Men om dessa ÖfverLhamars inbördes förhållande, och det olika anseende de äga inom landet äfvensom hos de folkslag som bekänna samma dyrkan, saknar man, till och med hos Turner, bestämd underrättelse; oaktadt det kunde synas som det goda förstånd, som herrskar mellan trenne jemnliska och så nära intill hvarandra boende Öfverste Prester, hade bordt väcka hvarje resandes nyfikenhet. Georgi uttrycker sig härom sålunda: "inter Lhamas alii sunt *Principes* seu *Pontifices Max. Lhamae Rinbocé* appellati; alii *Lhamae Renati Ciangciub Lhamae*; alii *Electi Kombei Lhamae*. *Omnium Caput & Princeps* is est, qui sedet in æde sacra Potalà. Huic succedit *Sgigatzhensis* 3), vulgo etiam dictus *Magnus Lhama Trascilhumbo*, e coenobio, ubi sedem tenet, in regno Tzhang. Singularis Istius nomen est *Pancin Rinbocé: Missus* seu *Apostolus Maximus*". Mellertid sagnades på chartorna ej blott före år 1770, utan äfven på de flesta nyare 4) den ena hufvudstaden Trascilhumbo eller Täschu Lumbu.

2) Dock är jag af den tankan, att Mongholerne dermed mena Dalai, och ej Täschu Lhama. Se nedanföre.

3) Bergklostret Sgigatzhe, eller efter Turners skriftsätt Sheegatze, ligger helt nära intill staden TäschuLumbu.

4) T. ex. på den sista chartan man äger öfver Asien, utgifven hos Schropp & C., i Berlin år 1819, fastän denna charta upptagit

Enligt Pallas 4) skall Bogdo Lhama (Täschu Lhama?) vara den äldste och fordom enrådande i landet, men då han äfven ville upptaga qvinnökönet i ändligen orden, funno de rentrogne sig deraf förargade, och i det nordliga Tibet uppstod en annan ÖfverLhama, som utgaf sig hysa guden Schigemunis själ. Mäktige genom den chinesiske Kejsarens biträde, samlade de schismatiska en krigshär och förstörde TäschuLumbu. Den nya Chubilgan (så kallas den från de himmelska rikena nedstigne Anden) vann snart mera anseende än Bogdo själf. Landet söndrade sig mellan tvenne sekter: *Scharra Malachae* (*Gul-móssorna*: den gula färgen är chinesiska hoffärgen), som förbjuda de ändliges giftermål, och *Ulan Sallatae* (*Röd-tofsar*). I spetsen för de förre står *Dalai Lhama* och för de senare *BogdoLhama*, residrande i klostret *Dhaschih-Lumpáh* (s. om Lhassa) tydligen samma namn som Engelmännens skriva *Tesho Loomboo*. Men, enligt Turner 5), som svårligen här-

vida nyare upptäckter, utan att dock i det hela uppfylla de fordringar man gör sig af en charta, som antagit det lofvande epithet: "zu C. Ritters Erdkunde." Men såsom ett vida större bevis på de fleste universal-chart-utgifvares tröghet att följa den geographiska vetenskapens upptäckter, må anföras, att äfven på nyare chartor (icke den nyssnämde, men väl den år 1817 på Mag. Viborgs förlag i Stockholm utkomna Chartan öfver Asien) saknas Persiens nuvarande hufvudstad: Teheran, oaktadt den äger 50,000 människor och sedan ungefär 30 år varit konungasäte. På Weimarska special-chartan öfver Persien (1804) finnes väl detta namn, men tecknadt såsom en by.

4) Hackmann, i Pallas N. Nord. Beyträge IV. s. 289. 5) Sid. 356-58.

uti kunde bedraga sig, äro hufvudmännen för den gula sekten, som han kallar *Gyllukpa*, ej blott Dalai Lhama, utan äfven Täschu Lhama samt Lhaman i Tagranaut uti landet Kharka. Den röda sekten (*Schammar*) — tillägger han — hade fordom öfverhanden i Tibet, och bådas kloster lågo fordom blandade om hvarandra. Men Gyllukpa sammandrogo en krigshär, fördrefvo sina medtäflare ur Tibet, förstörde deras boningar, och på gruset grundlades klostret Täschu Lumbu. Genom dessa händelser blef Täschu Lhamas öfvervälde afgjordt och ännu ytterligare försäkradt, då kejsaren i China antog den gula mössan. Schammar-sekten åter nödgades alldeles öfvergifva Tibet och valde sin bostad i Butan, der den ännu styres af tvenne Öfversteprester: *Lam Rimbochay* 5), *Lam Sobroo Novangnamghi* och *Lam Gassatoo*. Båda sekternes andliga klädedrägt är en sidrock af gult tyg: och en kägelformig mössa med ett par flikar, som betäcka öronen: bland Gyllukpa-sekten är den äfven gul, men för Schammar-sekten röd.

Till dess att rätta sammanhanget blifver bekant, vågar författaren af denna uppsats följande gissningar, för att sinsemellan förlika dessa synbara motsägelser, hvilka, honom vetterligen, af ingen hittills blifvit märkte, än mindre förklarade. Den ÖfverLhama, hvilken

Svea IV. 4.

5) Samma namn som Georgi p. 141, 523 efter italienska uttalet skrifver *Rinboce* och tillägger Täschu Lhama.

Mongholerne kalla Bogdo Lhama och som fordom varit Tibets enda Öfverhufvud, är väl ändock Lhaman i Lhassa. Från honom skilde sig den gula sekten, hvilken med chinesiskt biträde upphöjde Täschu Lhama till sin Påfve och insatte honom i det kloster-slott (*Dhaschi Lumpá, Täschu Lunbu*), som fordom kunde hafva varit en af Dalai Lhamas bostäder. Den senare, för svag att emotstå öfvermakten, torde väl sedan — ej ännu för 100 år tillbaka, sannolikt efter Georgi's afresa — måst vika, erkänna chinesisck öfverhöghet och antaga dess färg. Sannolikt drog sig först då den orthodoxa (röda) sekten åt Butan. Deraf förklarar sig den större tillgifvenhet, hvilken den chinesiske kejsaren synes hysa för den vestligare Lhaman, såsom sin skyddsvän.

Lhama-religionen bekännes af alla mongholiska folkslag från Wolga ända till östra oceanen. Hvar och en folkstam håller sig till en af dessa sekter. I trots af Ryssarnes förbud, afsända äfven de under deras välde lydande khaner ambassader till StorLhaman i Tibet, för att hämta afläts-bref och välsignelse, och till sådana sändskaper insamlas ofta collecter öfver hela landet 6). Dessa pilgrimer medföra stora skatter i rent gull och silfver, och isynnerhet af sitt lands produkter. Hela timmar stå de väntande på den saliga åsynen af den Store Lhama; och då han värdigas, ofta endast från en altan, visa sig, nedfalla de på jorden, lyfta och sänka

6) Pallas, Nachr. tib. mongol, Völkerschaften.

händerna nio gånger upp och ned mot bröstet. Men Lhaman helsar på ingen, visar aldrig den ena större äktning än den andra, blottar ej sitt hufvud, står ej upp för någon, utan åtnöjer sig blott att välsignande lägga sin hand på sina tillbedjares hjessa.

Då den högste Lhama, efter dessas talesätt, flyttar i en gosses kropp, tillförordnas en Regent, som vicarierar så väl i andliga som världsliga styrelsen. Denne Regent, Tipa, bibehåller gerna den världsliga makten, äfven sedan hans gudomlige herre blifvit fullväxt. Öfver-munskänken, Sadik, är äfven en betydande person, som både är skattmästare och tillika minister för ut- och inrikes ärender. Vanligen utnämner Öfver-Lhaman sjelf sin efterträdare; i annat fall väljes han af de andlige. I sådan händelse kringsändas kunskapare för att utspana det barn, af hvars kropp den utvandrade Guda-anden tagit besittning. Dertill gifvas tecken, hvilkas kännedom de andlige allena ha sig förbehållen.

Den tibetanske påfvens inkomster bestå dels i domäner, dels i ordentliga och extraordinära afgifter. De, hvilka hans undersätare erlägga, äro ganska obetydliga: ungefär en gulden för hvart hufvud; denna skatt betalas antingen i gull och silfver eller i pelsverk. Så mycket mer betydande äro de skänker, som de rättrogne förstarne öfverlemna till Hans Helighet 7).

7) Man kan dömma till dessa extraordinära inkomsters värde af den skänk, som år 1779 en mongholisk förstö gjorde Täschu Lha-

I Tibet finnas kloster, både för man- och qvinnokönet. Munkarne hafva tillåtelse att besöka nunneklostren, men hvar och en måste innan qvällen återvända. Dessa kloster hafva alla sin jord och sina räntor, hvar af deras invånare lefva. Antalet af andlige är otroligt stort, dels i följd af religionens drift, dels genom utsigten att på den vägen endast hinna till samhällets yppersta värdigheter, dels genom det stadgandet, att bland fyra söner i ett hus en måste antaga ordensdräkten. Invigningen sker vid 8 till 10 år, då novitien heter Tupper; vid 15 blir han Topha; vid 21 eller 25 Gilong. I mån af hans skicklighet och lycka kan han först derefter bli Lhama eller kyrkoföreståndare.

Icke blott alla sinliga njutningar, utan äfven hvad man på den öfriga jorden anser som den högsta njutning, äktenskapets behag och den glädje man föröfrigt hämtar af ett verksamt och fruktbarande lif, föraktas af det högsta ståndet i Tibet såsom förnedrande. För de varelser, som lyft sig öfver de lägre människoclasserna, gifves, enligt deras åsichter, ingen värdigare sysselsättning, än att med sång och klang prisa gudarnes nåd, eller i salig åskådning sträfva att utgrunda deras väsende, eller knäböjande läsa de heliga trosböckerna, eller fingrande radbanden, oupphörligt upprepa de mystiska

ma vid hans resa till China. Den bestod af 300 hästar, 70 mul-
åsnor, 100 kameler, 1000 brokadstycken samt, myntadt och o-
myntadt silver till ett värde af 14,000 pd sterling.

orden: *um-mauni påmi um*. Stundom äro dessa kraftord tecknade på ett papper som sväfvat omkring en cylinder, lik de instrumenter som våra barn göra och sätta på kakelugnen, då det ormlika papperet drifves omkring af hettan; när nu Tibetanarn skakar denna bönmachin, så anses det lika kraftigt, som han sjelf uttalade ofvannämde heliga ord 8). Andra öka dessa förtjenster genom vallfarter till Ganges efter dess heliga vatten, andra åter företaga långväga vandringar till Tagranaut, öfver fjällen till Hindostan, hvars heta qualmiga luft ofta är dödande för desse nordliga bergsboer, eller till andra vidt aflägsna orter.

Den ståt och rikedom, som herrskar i Lhama-templet, öfvergår all föreställning, och hela denna åfgudatjenst begås med en ifver och en prakt, som förvånat alla Europeer. Tre gånger om dagen rusa, snarare än gå, under högskallande musik, ett halft tusental Giongs 9) från palatset i Täschu Lumbu till det inom dess område belägna tempel — och man föreställe sig en sammanstämmande chor af 3 till 400 röster, förstärkte af gigantiska instrumenter, koppar-trummor, dubbel-pukor, sex fots långa trompeter, flöjter och cymbaler, jemte en myckenhet andra, som ej kunna nämnas med europeiska namn. Men denna musik är icke ett vildt skräll, utan ett harmoniskt system, som är upptecknad

8) Detta skändliga gäckeri omtalas äfven af Pallas, Voy. II. 238, såsom brukligt hos Kalmuckerne.

9) Turner.

i noter och läres efter reglor 1). Täschu Lhamas moder söng för Turner en af landets visor, hvilken hon sjelf beledsagade med en guitarr och hennes gemål med sin flöjt, och han tillstår sig aldrig hafva hört en skönare aria.

Till sitt inre väsende öfverensstämmer lhama-religionen i flera punkter med den Brahminska, eller kanske snarare med den äldre Budhistiska, af hvars rot den är uppsprungen; dock har den på ett högst egendomligt sätt sjelf-utbildat sig. I båda är läran om gudarnes köttblifvande väsentliga dogmer. Samma orter äro för anhängarne af begge dessa religioner heliga. Men det felas den indiska gudadyrkan, så öfverlägsen den i spekulatift hänseende sannolikt är, en medelpunkt och en presterlig organisation,

Äfven med christendomen, särdeles den katholska, har, såsom vi redan förut mer än engång haft tillfälle att anmärka, lhama-dyrkan öfverraskande likheter, så väl i afseende på sjelfva dogmerna som förnämligast i hänseende till culten och formen. Så känner man här en enda treenig Gud, en himmel med englar, ett helvete fullt af djefflar och dem emellan en skärseld; man nyttjar här dop, messa med bröd och vin, bikt, vigvatten, vigda ljus, den sista smörjelsen, korset; man finner här kloster, anachoreter, apostoliska missioner, presterligt

1) Detta sker icke mer i Indien och Persien, än mindre i Turkiet,

coelibat, för att icke omtala fastor, gisslingar och andra späkningar, processioner, radband (af ambra eller koraller), hvilka denna religion har gemensamt med andra hedniska sekter; man beder för de döda, och de levande erhålla aflatsbref bekräftade med den tibetanske Påfvens signet i röd färg, och dessa bref hämtas fjerran ifrån nordligaste HögAsien; Lhamarne bära en art apostolisk klädning, långa ullrockar och på hufvudet en mössa, som ej är alldeles olik den christliga biskoppsmössan; de raka hela hufvudet och bära intet skägg; det gifves äfven ett slags lekmän, som kläda sig i presterlig dräkt, hvilken äfven flera förstar i Tibet, China och Tatariet utbedja sig tillstånd att få bära. Hela cleresiet bildar en organiskt slutet hierarchi och i spetsen för hela det till Stat utvuxna kyrkosystemet står slutligen en ofelbar, helig Guds Ståthållare på jorden. Till gagn för de främmande folkslagen utom Tibet äro de heliga böckerna öfversatta på mongholiska och kanske andra högasiatiska språk, men gudstjensten sker öfverallt på tibetanska. Någre af dessa böcker äro äfven astrologiska och medicinska, i fall man så vill kalla skrifter som innehålla idel besvärjelser, ty med sådana botas alla sjukdomar; den mest ansedda boken heter *Bodimer*, innehållande Gudarnes historia; en annan *Dorshé-Dshodbo*, Dshodbo's mysterium.¹⁾ Cleresiet (på kalmuckiska *Khubrak*) underhåller med de båda andliga hofven en

1) Pallas, II. Voy. 227. "Man träffar sådana böcker vanligtvis hos hvarje prest, och det i stort antal."

tät förbindelse genom pilgrimer och beskickningar. Hos de ultra-alpiska horderna företrädes Dalai-Lhama af en Patriarch och flera biskoppar (*Zordschi*). Deras drägt är gul eller röd 2); således hafver denna schisma utbredd sig äfven till HögAsien: genom sitt röda skärp (*orkimdschi*, — svarar det mot Brahmin-snöret?) skilja de sig från det lägre presterskapet - *Guellong's* -, som gå kläddes alldeles likt menigheten, utom det att hufvudet är helrakadt och att deras mössa saknar tofs. Alla de Andlige iakttaga coelibatet (åtminstone i mellersta Asien). På hvart tältlag af 150 till 200 tält räknas en *Guellong*: hvar och en håller en skola för dem, som ämna ingå i andliga ståndet; och som till den ändan undervisas i tibetanska språket och lhama-dyrkan. Ibland dessa tältlag ser man alltid ett hvitt präktigt ziradt filt-tält: detta är *Bourkhan-Ouergve*, Gudarnes samlings-sal. Der ligga belätene i lådor: framför, på ett bord stå kopparbägare och en lampa. I ett annat kärl vid eldstaden håller presten till offer förstlingen af hvad han dricker. I samma tält ligga äfven *Guellong's*.

Då de båda Jesuiterne Desideri och Freyre år 1715 från Kaschmir reste upp till vestra Tibet, blefvo de af Lhamarne i Ladak emottagne såsom bröder, emedan de ansågo de christne missionärerne såsom Lhamar från ett aflägsset land. För dem sjelfve syntes åtskillnaden i de yttre bruken ganska ringa 3). Ej mindre förvånade

2) Ders, s. 225.

3) Lettres édif. Rec. XV, 200.

blefvo de missionärer, som från Indien anlände till Lhassa, och kunde ej annorlunda förklara sig samma uppenbara öfverensstämmelse i culten mellan tvenne till andan vidt afskilda religioner, än att de ansågo Lhamaismen för en förskämd christendom, och Georgi bortslösar större delen af sitt annars så lärorika verk, för att bevisa att lhamaismen blott är en urartad manichæism. Andre äro öfvertygade att antingen Apostlarne sjelfve, eller missionärer från den Nestorianska församlingen här utsått de första frön till den rena religionen 4). Visserligen må ej nekas att vesterlandet i sin mån mera än man nu för tiden är böjd att antaga, verkat tillbaka på orienten, liksom å andra sidan österlandet på Europa; men det vore, enligt min tanke, ovärdigt det högsta Väsendet att tänka, att dess idéer, i all sin skönhet uppenbarad i christendomens eviga sanning, skulle vara så fördold för allt menniskosinne, Guds egen spegel, att den af de visaste och ädlaste i alla åldrar och bland alla folkslag, icke, om än i gåtor och mörkt tal, skulle blifvit fattad af mensklig eftersinning, eller, om än dunkelt, anad af känslan. Denna hufvudidee engång gifven, är det måhända mindre förvånande att träffa dessa ytre likheter mellan den romerskt-katholska christendomen och den lhamaiska afgudadyrkan, af hvilka större delen, äfven utan inbördes meddelande, möjligtvis torde

4) Af denna tanke var äfven Gatterér, UniversalGesch. II. 1. s. 410. Åfvenså Eichhorn, De tre sista Århundr. Hist. Strengnäs 1816. IV. 329.

kunna förklaras såsom oskiljaktiga villkor för en fulländadt utbildad, teokratisk hierarchi.

Tibetanarne tillbedja en enda Gud, som de kalla *Kon*, eller *Konschiod* (*schiod* betyder lag, bok, ljus, ljusets ursprung och omfång). Gud är treenig, hvarje treenighet består af 3 treenigheter eller ordningar: 1. *Sangh-kje* (den helige Guden), *Dsjo* (Lagen) och *Kedun* (alla heligas samling eller kyrka). 2. *Dsjamjang*, *Dsihana Torscheh*, Solens Gud, en förfärlig bild, lik Schiva med ett tredje öga, omgifven af ormar och lågor 5), samt *Tsjenresi* hvilka bo i palatset Rivo-Trung-Zim. 3. *Tsjering*, *Dsjuring*, *Fuse* 6). Dessa tre personer i gudomen äro med hvarandra consubstantiella och utgöra: tres et unum in essentia 7). Ett rent och genomskinligt chrystallvatten utgör Guds egentliga väsen. Enligt Pallas, som ständigt följt mongholiska uppgifter, äro Personerna i Tibetanska gudatrealdigheten följande: *Dschakdscha-muni*, Lhama-religionens stiftare, som nu regerar världen; *Maidari* eller *Marminsae*, som varit honom behjelpig till denna gudasyrkans utspridande bland människorna och som skall, efter honom, beherr-

5) Se afbildn. hos Georgi, Alph. Tib. p. 281, samt Majers mythol. Lexic I. pl. 10.

6) Hackmann (Nachricht. von Tibet), Majer (mytholog. Lexicon 1803-04). Ast (Gesch. d. Philosophie), Görres (Asiat. Mythen-geschichte), Kanne (Pantheon) stafva dessa namn, såsom de förekomma hos Georgi. Här äro de så skrifna, som de efter svenska eller tyska uttalet skulle ljuda.

7) Georgi, s. XXVIII, och 272.

ska världen, samt *Divongarra*, som varit rådande under de förflutna verldsåldrarna. Turner åter kallar Tibetanarnes hufvud-idol, hvilken han i alla tempel såg colossalt afbildad, för *Mahamuni*. (*Maha*, på sanskrit, "stor"). Skiljaktigheten i dessa uppgifter, hvilken dock väl mest består i namnens olikhet på olika ställen, visar, huru oredig vår kunskap om Tibetanarnes mytologi är, ända till dess vi genom noggranna öfversättningar af deras heliga urkunder, sätts i stånd att anställa pålitligare undersökningar och sammanlikningar. Vi meddela dock hvad vi äga, för att visa hufvudkarakteren af dessa mystiska legender

Dsjo, (Lag-guden), den andra personen i den Ihamaiska treenigheten, sedan han i andeverlden genomvandrat tusen kroppar, beslöt att i den synliga världen fullborda sin sista vandring, för att omvända människorna och rena deras själar. I världens femte tidevarf flög hans ande i den undersköna Lhamoghjupruls, konung Sezan's nygifta gemåls, lif, som deraf blef genomskinligt. Barnet framkom ur hennes högra sida och blef kalladt *Xaka*, (spanskt uttal för *Schaka*, eller *Sjaka*, eller efter det nordasiatiska hårdare uttalet: *Dschadkscha*). Jorden darrade sex gånger, och ur dess gömmor uppvälde femhundra de skatter, luften blänkte i undrans-sken, himmelen nedsände ljumma regn som sköljde gudabarnet och från Kadem kommo Laher med rökelse och skänker. Gudasonens menckliga fader förde den nyfödde till staden

Serschjasgy. (Kasi eller Benares), för att efter fädernes bruk, inviga honom åt guden *Lharù*. Men han behöfde ingen undervisning: allt var honom redan bekant. ”Har du än någon obekant vetenskap, så låt mig höra”, sade den gudomlige Pilten till sin läromästare i språkens första grunder. Denne förelade honom femhundra olika alfabet; men han kände dem alla och undervisade dessutom sin lärare i många alldeles obekanta tungomål. Vid mognare år gifte han sig med två gemåler: *Trazinmo* och *Sazoma*. Mot sin faders vilja afskar han sitt hår, pådrog en andelig klädning och begaf sig till öcknen. Der egnande sig åt heliga åskådningar, bildade han lärjungar och öfvervann Demonerne (*Thu*). Äntligen framträdde han, utgaf lagar och förde otaliga folkslag på salighetens väg. Efter dessa och många andra underverk afled profeten i en ålder af 80 år, hvarvid jorden bäfvade och naturen öfverdrogs med mörker. Något skriftligt efterlemnade han icke, men hans lärjungar hafva i 308 böcker upptecknat mästartarens gerningar och lärdomar 8). Tibetarne utsätta hans offentliga framträdande i Indien, vid år 959 f. Chr., hvilket ungefär 9) träffar in med den Japanska Xacas dödsår 950. f. Chr.

Öfverensstämmande med denna gudasaga är den legend, som Pallas 1), ur mongholiska prest-sågor, anför:

8) Georgi, s. 33, 34. 9) Enligt Kämpfer, Beschreib. v. Japan.

1) Nachricht. üb. die Mongol. Völkerschaften. II, 78, 84.

De olikheter, som finnas mellan begge guda-hjeltarnes lefnadsomständigheter, äro ej större än man kan vänta af olika folkslags uppteckningar om en så aflägsen händelse, och tyckes tvertom bevisa, att ÖstAsiens religions-stiftare ej 2) äro allegoriska väsen, utan verkliga historiska personer, så smyckade eller vanstälde af en utsväfvande fantasi deras bragder än äro. För jemförelsens skull, må nyssanförda gudasaga i den gestalt, som den i det nordligare HögAsien antagit, här finna ett förkortadt rum.

Dschakdscha-muni eller *Dschakshimmuni* på Kalmuckiska, (och Tibetanska?), på mongholiska *Schigemuni*, eller *Tschiginmuni*, dyrkas på engång såsom den äldsta och högste Guden och tillika såsom stiftare af lhama-religionen 3). Han heter också *Dsoo* (*Dsjo*) 4) eller den endaste Burkhanen. Dschakdscha, sedan han i nio år i ett af själarnas land ordnat och beherrsakat alla kreaturs själavandring, beslöt att uppenbara sig i människornas rike, för att omvända dem. Detta skedde i riket Enetkät, i den ädla släkten Schatsche, boende i staden Sarnatschih. Gudens blifvande moder hette *Machchamá* och hennes gemål var konung *Arion-Idátae* eller *Sudadan*. Hans födelse inföll i den tid, då menniskornas lifstid var hundra år (således i femte verlds-

2) Såsom t. ex. Kleuker inbillat sig.

3) Deraf heter denna religionen den schamaniska.

4) Georgi skrifer *Cio*.

åldern). Den chubilganiska conceptionen skedde genom högra örat, under det den sköna drottningen låg försänkt i en djup sömn. Barnet tog vid födelsen sin väg genom högra armhålet. Alla Genier hyllade den nyfödde Guden och jordens Skyddsande döpte honom i himmelskt vigvatten. Efter tio år öfverträffade han alla sina lärare i språk, literatur, filosofi, räknekunst, mekanik, teckning och musik; äfvensom sina jemnåriga genom sina åttio skönheter och trettiotvå pannhår. Då hans jordiska föräldrar ville tvinga honom till giftermål, flydde han i ödemarker, hvarifrån han äntligen återkom, förtärd af bekymmer och lidande. Nu lofvade han att samtycka till föreningen, om man åt honom kunde finna en brud, som vore begåfvad med trettiotvå dygder och fullkomligheter. På den tiden fanns verkligen en qvinna, som var utrustad med så många dygder, och hon blef hans maka. Konungen, hennes fader, hade lofvat att endast förmåla henne med den visaste och förträffligaste af dödlige. Förgäfves hade Devahdet, Dschadscha's frände (enligt Siamernes fornsaga 5): hans broder) i tio år öfvat sig i alla vetenskaper, i tonkonst och krigiska idrotter; och han blef från denna dag Dschadschas hätskaste fiende 6). Redan i fadrens lifstid bekläddes guda-unglingen med den konungsliga vär-

5) Majer, mythol. Lexicon, art. Devahdet.

6) Derför påstår också Gula sekten att Devahdet är upphofsman och stiftare af rödmöss-kätteriet. (Majer, ders.) Mongholerne kalla en af hans afkomlingar Ulan: deraf Ulan eller röda sektens namn.

digheten. Icke många år hade Dschakdscha herrskat öfver de fyra världsdelarna; då upptäckte han att allt mänskligt vore fåfånga och elände. Djupt medlidande öfver människornas dårskap bemäktigade sig hans själ, och hos honom uppstod det beslut, att stifta en ny lära. Förgäfves lät fadren bevaka honom i sitt palats: han flydde, och förde länge ett ensligt, mödosamt och torftigt lif i landskapet Udipah. Kraftlös och utmerglad begaf han sig äntligen ur öcknen. Dock ännu kände han ingen kallelse till ett offentligt läro-embete. Sju veckor låg han fastande och bedjande på jorden i en annan ödemark. Omsider vederqvickt af mjölk, så att hans kropp sken som klart gull, öfvertaltes han att uti det heliga templet i Varnassi, också ett gammalt namn på Benares 7), intaga de tusende Burkhanernas thron. Der lärde han ända till sitt 80:de år, men företog ofta resor till andra sydostliga riken. Sedan han sjelf skriftligen upptecknat sina läror och gifvit dem åt sina lärjungar, försvann han från jorden, utan att hans själ mera uppenbarar sig i en annan kropp, för att, himmelskt förklarad, ständigt draga omsorg om de dödlige. För ett och sextio folkslag på jordklotet predikade hans lärjungar; men emedan hvar och en olika uppfattat och olika utlagt dessa läror, så hafva nästan lika många religioner uppkommit, som det gifves tungor. — Hans efterlemnade skrifter bestå i två hufvudverk: Boken

7) Görres, Mythengeschichte, I, 158.

Jöru och Boken Gandschur, (muntlig lära, sannolikt sammanskrifven af tvenne hans mest älskade lärjungar). Den förra består af tolf tjocka band, författade under hans vistande på ön Ceilon; den senare, efter hans återkomst från ön, i hundra sexton volumer. Med commentarierna upptaga de tillhopa 232 band, och utgöra således flera kamel-laster. De äro från Indiskan öfversatta på Tibetanska, och icke längesedan på chinesiske Ståthållarens i Lhassa befallning, äfven på gammal mongholiska (Mantschu?) uttolkade och tryckte. I dessa verk innehållas upplysningar om verdens perioder och förändringar — ty allt har varit evigt till ifrån begynnelsen — om de afidna själarnas samlingsort, om helvetesstraffen och själavandringen. I den omsväfvande verdens medelpunkt bor en ständigt fortverkande, evig och obegriplig kraft, från hvilken central-källa alla goda människors och kreaturs själar äro partiklar. Tolerera måste man alla sekter, ty deras villfarelser äro ett dem pålagdt straff, hvilket de en bestämd tid måste utstå. Dschakdschas moral består i följande negativa lagbud: 1. att icke dräpa, hvarken människor eller djur; 2. icke stjäla; 3. icke lefva okyskt; 4. icke ljuga; 5. icke förtala; 6. icke bannas; 7. icke smäda; 8. icke hämnas; 9. icke vara girig, och 10. icke begå någon dårskap 8).

8) Pallas, Nachricht. II, 403-19. Majer mythol. Lex. I. 529-47.

En annan i mongholiska lhama-religionen högst viktig gudomlighet är *Dschaeschik* 7) eller *Dschanrasik*, på mongholiska *Kondschin-boddi-saddo*, densamme Georgi kallar *Tsjenresi* (*Cenresi* 8) uppväxt ur blomman Pema. Det är antingen en ny personification af Dschaka eller samma legend på olika sätt berättad. Denne gud hade lofvat inför de elfva millioner församlade Burkhaner (Gudar), att ur helvetet förlossa de bland alla sex kreaturrikenä fördömde, men i fall han dermed ej lyckades, önskade han, att hans hufvud måtte brista i tio stycken. Med Abidas 9) hjälp, en af Burkhanerne, drog han alla de osalige ur afgrunden, så att endast helvetets tomma namn blef öfrigt. Full af glädje steg han upp på det högsta berget i världen och satte sig på sin thron. Men snart blef han derifrån varse, att helvetet åter begynte fyllas af nya fördömda själar. Nu, förtviflande om kreaturens räddning, längtade han åter tillbaka till sitt burkhaniska fädernesland. Men eden gick då i fullbordan och i tio stycken reimmade hans hufvud. Abida sammansatte dem dock, och den nye Burkhanen fortsatte derefter sitt omvändelse-verk. Men hans gestalt var nu helt annorlunda; elfva ansigten och tusen armar

7) Pallas II, 87 f. Majer 518-49.

8) Credunt et Tibetani Xacam, Cenresi, Supremum Lhamam, Solem et Lunam unum prorsus idemque esse. Georgi.

9) Denne Gud skall isynnerhet vara vördad af Kalmuckerne. Müller, Samml. russisch. Gesch. 4.0 Ausg. sid. 525.

som i hvar sin hand hålla ett öga: hans färg var svart-
 blå och äfven hans sinne grymt och argt. Från denna
 tid heter han *Machcha Gallah* och nämnes bland de
 åtta förfärliga Gudomligheterna (*Naiman Dokscho*).
 Föröfrigt dyrkas denne Burkhan såsom "det allvetande
 ögat", såsom människoslägtets beskyddare, de onde An-
 darnes fiende, de fromma själarnas ledsagare och de
 botfärdiges förlossare från sina qval. På den dagen, då
 världen förgås, skall denne Gud framträda och kring
 sig församla alla själar 1). Det är han, som upp-
 funnit de sex mystiska böneorden: *om-ma-ni-pat-me-
 chom*, hvilka på chinesisiska heta *ommi-tommi-tocho-pet*
 och på indiska: *Pa-dschi-gu-peng-ding-ti*. Dessa staf-
 velser hafva, redan hvar för sig, en förunderlig och
 trefaldig kraft: så att t. ex. den enda stafvelsen *om* 1.
 hjälper mot dödsfaror, 2. till afsöndring ifrån allt det
 verldsliga, och 3. i afseende på gudomen är inbegreppet
 af de fem allvetenhets-krafterna; kraftordet *chom* 1. be-
 friar ensamt från både det kalla och heta helvetet; 2. be-
 fodar andakten, och 3. innefattar i sig alla de gudomli-
 ga fullkomligheterna. Icke underligt således, att dessa
 heliga ord vid alla tillfällen nyttjas och tecknas på väf,
 papper, trä och sten, på byggnader, berghällar. Till
 och med vid floden Dschilka, som i Ryska Mongholiet
 faller i Selenga, har man funnit denna magiska inskrift:
 bokstäfverna äro stora och vackra, på Enetkät, d. v. s.

1) Pallas, Nachrichten üb. mongol. Völkersch. II. 87.

Indiska och Tibetanska, skrifna med en ganska varaktig svart färg 2).

Efter Ihamaiska gudaläran har hvarje människa, hvarje rike, hvar folkslag sin engel; dessa Andar kringsväfva i luften och bekriga hvarandra, hvaraf äfven bland jordens mäktige strid och örlig uppkomma. — I denna mytologi finnas åtta förfärliga Gudomligheter, qvinliga och manliga. En bland dem är *Dschikdschid*, Dschakdschas forndne följeslagare, hvilken han förvandlade till en ohygglig skepnad, för att med honom skrämma Tschötschitschalba, de gode Andarnes arga veder-sakare. Också måste man ej undra, om sjelfva Tschötschitschalba lät sig förfäras af ett beläte, som på följande sätt är componerad: i öfversta våningen (för att så säga) ett vackert qvinnohufvud med en indisk hufvudbonad; derunder, inom en krans af menniskoskallar ett rödt mennisko-ansigte med tre ögon, och slutligen ett get- eller oxhufvud, omgifvet med grinande menniskoskallar af åtskilliga färgor. På hvardera sidan hänga tio armar, som i händerna hålla åtskilliga vapen; se-gertecken, plågo-instrumenter eller afslitna mennisko-lemmar. Den seger, som denna skräckbild vann öfver Tschötschitschalba, var så fullkomlig, att den arga fienden gaf sig fången och blef af den högste guden insatt till Erlík-khan, eller domare öfver de afledna själarne 3).

2) Pallas, anf. st. s. 89.

3) Pallas, über mongol. Völkersch. II. 95. Afritad på 5te Tab: till Voy. du Prof. Pallas; äfven i Majers myth. Lex. I. Tab. 18.

Helvetet är beläget emellan himmelen och jorden. Deröfver leder (liksom till fornParseernes och Muhamedanernes plågorum) en jernbrygga och de orättfärdige, som ej förmå vandra öfver den smala spången, nedfalla i ett haf af urin och excrementer. Den underjordiska världen består af 18 boningar, enhvar lämpad efter särskilda brott: den gruffigaste är bestämd för man- och djur-dråpare; ty äfven den minsta insekt vågar man ej döda. Straffen, af en högst olika beskaffenhet, vara 100 millioner år. Midtuti dessa plågornas regioner står Erlik-Khans palats, hvaruti man oupphörligt hör ljudet af ofantliga pukor. Till honom komma jemväl de frommas själar: men de sättas på en gullthron och upplyftas mot skyarna till Burkhanerne. Men har den afledne begått både onda och goda gerningar, öppnar Domaren boken *Bealtan-toali*, der alla de lefvandes handlingar äro inskripta, och afväger på en våg bådaderas tyngd. Några själar sändas tillbaka till vår värld, och det är af dem som man fått veta, huru det tillgår i det andra lifvet. Sådana äro åtminstone Kalmuckernes föreställningar i dessa ämnen 4).

Föröfrigt tyckas Lhama-dyrkarne hafva en nästan lika så vidlöftig och mångfaldig mythologi, som Hinduerna. Det behöfdes flera folianter, för att beskrifva deras gudars antal och handlingar. De flesta föreställas sittande med i kors lagda ben: många, isynnerhet de ohyggli-

4) Pallas, Voy. II, 217 - 23.

ga ser man dock stående; deras prydnader ha tycke af de indiska. Kalmuckernes beläten äro dels af ler dels gjutna af koppar, ihåliga, förgylta, af ett vackert arbete. Dessutom hafva de gudabilder, ofta rätt väl tecknade på chinesisiskt papper 5).

Om Tibetanarnes kosmogoniska föreställningar finner man hos Georgi 6) följande uppgifter. Före den synliga världen gafs det otaliga andra, som från evighet voro oskapade. Men alla skola förgås, utom den vestliga: guden Hopamehs hufvud. I dessa världar lefde Själarne samt Laherne, de himmelske Andarne. I den rymd, som nu omsluter den synliga världen, voro sexton boningar för de kroppsliga Laherne; öfver dem fyra andra riken för de okroppsliga. I aderton andra bo de fördömde (*Gnielvà*), som i 8 plågas af köld, i 8 med eld; i de tvenne återstående finnas alla plågor.

Före de synliga tingens upphof var ett tomt rum. Ödet (*agente Fato*) uppblåste en häftig vind; moln sammanskockades; vattnet nedföll ur luften och blef så det stora Hafvet. En ny storm upphof sig i vattnet; och genom dess häftiga rörelse bildade sig ett gullskum som, nedsjunkande, blef havets botten. En tredje storm väcktes; atomernas fem grundkrafter (*Sa*, som hade jordens natur; *Ser*, guldets; *Schel*, christallens; *Pemà*, en röd stens — Jachen? —; *Bedrhurià's*, en grön

5) Pallas, Voy. II. 209-13.

6) Alphas. Tibet. pagg. 229, 181 m. fl.

stens). Af dessa atomers förening bildades de fyra verdensdelarna, öarna, samt berget *Righiel Lunbo*, vid hvars södra ända står underträdet *Zampah* (ind. *Dsjamun*), hvars frukter njutas af de Laher, som bo på berget. Hela jordens skapnad är rund, omgifven af salthafvet och ytterst af en gräsligt stor jernmur. Elementerna äro fem: Träd (*Sching*), Eld (*Me*), Jord (*Sa*), Jern (*Tsja*) och Vatten (*Tsju*) 7).

Då världen sålunda var skapad, nedstego från de sexton öfverjordiska rikena Laher, som antogo jordiska kroppar. Deras eget ljus lyste, i stället för de ännu oskapade stjernorna. I otaliga årtusenden lefde så de lycksalige; men de äto jordisk spis, och deras sken blef mörker. Då uppstego ur hafvets grund solen och stjernorna, och återställde ljuset på jorden.

Solen, af spherisk gestalt, består af eldfärgad christall, och är 51 mil i diameter. Der så och skörda Laherne. Der lefva de så länge, till dess de måste dö, d. y. s. vandra i andra kroppar. Solens strålar äro åter-sken af Lahernes glans, som återstudsar från dess christall-skifva. Månan består af rent christall-vatten och är fulla femti mil i diameter. Båda dessa bloss dragas af hästar på en vagn, som har skapnad af en båt. Kusken är Ödet sjelft. Äfven de öfriga stjernorna hafva intet eget ljus, utan återkasta blott Lahernes. Men förut på jorden blefvo de fallna Lahernes kroppar, re-

7) *Georgi*, s. 186, 87. *Pallas*, *Voy. II.* 201 - 09.

dan fläckade af mörker, snart dödens rof, och deras själar af Ódet fördrifna till andra planeter, der de måste genomvandra åtskilliga kroppar. Afkomlingar lemnade de ej; ty de hade intet kön. Och så gick den första verldsåldern till ända.

I den andra kom en oräknelig mängd Laher ned på jorden och kläddes i människors och djurs kroppar. Endast två af dem hade särskildt kön och blefvo människoslägtets stamföräldrar. I början skedde fortplantningen endast genom blickar; lång tid derefter genom ljuft leende; så genom händernas vidrörande; sedan genom kyssar; derpå genom omfamningar, och slutligen genom kroppslig beblandelse. Detta fortplantningssätt lärde, de af guden Tsjenresi och gudinnan Kadroma, hvilka af den högsta Guden *Dsjam-Jang* öfvertaltes att, i åp-skapnad och under namn af *Prasrinpo* och *Prasrinno*, nedstiga på jorden. De aflade sex barn, tre af mankön och tre af qvinnkön, och af dem blef Tibet befolkadt med människor. Genom de orene Laherne hade djuren ett lika ursprung.

Jorden var i början ganska fruktbar och frambragte allt utan människornas åtgärd. Människorna — de voro alla Khubilganer (på nyttfödde människor) och lefde 80,000 år — lifnärde sig af frukter, (Kalmuckerne säga 8) att den osynliga nåden var deras enda föda

8) Pallas, Voy. II, 204.

— och samlade endast hvad de för dagen behöfde. Men en girig kom, och grep för sig dubbelt mer än hvad han på en dag behöfde. Snart insamlade man förråder för hela året: hvar och en roffade till sig hvad han kunde åtkomma, och då uppkommo tvister om mitt och ditt. (Epligt Kalmuckiska traditionen åto människorna af den honingssöta frukten Schimeh och förlorade sin helighet). Antligen valdes, på en vis mans förslag, i den sydliga delen af världen en konung. Med hans person upphörde det andra tidehvarfvet, då människorna, såsom nämnt är, uppnådde en ålder af 80,000 år. På den tiden kände man dock 5 eröfrare: Guldets, Silfrets, Köpparns och Jernets Konungar. Den femtes namn har gått förloradt.

Det tredje tidehvarfvet styrdes af konungar af samma slägt. Människans ålder var 40,000 år. — I det fjerdde var hennes lifstid ganska kort; ty hon lefde blott 20,000 år. — Men i det femte, det nuvarande, är 100 år gränsen för människans timliga förhoppningar. Under denna verldsålder uppenbarade sig Dschakschimmuni. — Själavandringen varar 5080 år i tre verldsåldrar genom fem världar behodde af Laher, half-gudar, människor, missfoster och djur. — När femte verldsåldern slutar, sänker människans ålder sig till tio år och dess storlek till dvärg-skapnad. Hästen blir ej större än en hare. Sedan kommer en period då dödspilar regna och jorden öfversvämmas af blod; derefter begynner en full-

komligt öde epoch; omsider nedstiger den siste Burkhanen Maidarin, då världen åter föryngras.

Tibets första konung, *Gnia-tritz-then-go*, var den förkroppsligade guden Tsjenresi, som på treenighetens råd vandrade i en indisk drottning's ofödda foster. Då han vid äldre år såg människornas ondskas sprang han mot en mur och remnade i elfva stycken. Hastigt sänkte sig guden Hopameh ned från högsta himlen och förband delarna så konstigt, att hvar och en del fick ett eget hufvud. Det öfversta, också kalladt Hopameh, styrer de öfriga hufvuna, som alla äro af olika färgor, pyramidaliskt uppstaplade i fyra rader: två af hans armar ligga sammanknäpta på bröstet; i de öfriga sex håller han, till venster, Pema-blomman, båge och pilar, samt ett koppar-fat med vatten, och i händerna på högra sidan ett radband, ett hjul och en ring 9).

Till Burkhanernes boning i öfversta fästet leder en gyllene väg: der styra de tre Herrlige; en silfverväg går åter till den ort, der Abida dväljes, försunken i evig, stilla contemplation; en kopparväg till de 33 välgörande Luftandarnes hemvist: strålande snöhvita väsen, som lefva millioner år; och slutligen förer en kopparväg till underjorden, Erlik Khans rike, hvilken bonende i ett stort palats, omgifvet af de aderton plågorummen, håller i sin hand boken om de fördömdes gerningar.

9) Se afbildn. till p. 175-78 hos Georgi, samt i Mejers myth. Lex. I. pl. 10.

Angående Tibets historia finner man blott en torftig krönika hos Georgi, som dessutom nästan endast sysselsätter sig med Lhassa-statens öden. Något tillförlitligt och minnesvärdigt om detta land träffade ej heller DeGuignes i chinesiska årböcker, utom det att dess konungar tid efter annan sändt skänker till kejserliga hofvet. Så mycket mer väntade man, att de engelske Ambassadörerne Bogle och Turner skulle i detta fall tillfredsställa Europeernes kunskapsbegär. Verkligen lånte Turner ur det allmänna biblioteket i Täschu-lumbo en sammandragen historia öfver detta land: "men hans bristande kännedom af Tibetanskan och hans korta vistande i landet tillät honom ej begagna detta verk." Dock felades honom icke tolkar, landets embetsmän undervisade honom till och med i språket, och hans vistande vid TäschuLhamas hof varade fulla tre månader. Dock är det orätt att anklaga en man, hvilken man redan för så mycket har att tacka, för en underlåtenhet, den man dock måste högeligen beklaga.

Äfven Tibetanarnes fornsagor ihågkomma en allmän öfversvämning, hvarom vissa orters fysikaliska beskaffenhet isynnerhet i nejden vid Tsan-pu ännu bär spår 1). Denna öfversvämning här, efter Georgi's beräkning 2), infallit 2190 år före Chr. Gya, en af Gudarne, uttorrkade landet, ledde vattnet åt Bengalen och gaf lagar åt de få återstående innevånare 3). Georgi's

1) Turner.

2) Alphab. Tib. p. 293,

3) Turner.

krönika nämner blott *Prasrinpa* och *Prasrinmo* såsom Tibetanarnes stamföräldrar, hvilka han låter lefva 850 år efter denna flod eller 1540 f. Chr. Afbildningen af denna stammöder är icke behaglig: en svartbrun, hårig kropp med skägg och framstående vildsvinsbetar, platt ap-näsa, rinnande ögon, gult hår och djurklor: hennes ställning vällustig, hennes mine ryslig, hotande, och på hufvudet bär hon fem döds skallar, i stället för mössa 4).

Tibets första konung ofvannämde *Gnia-tritz-then-go*, var (1193-1102 f. Chr.) född i Indien. Derifrån bortförd som barn, blef han af herdarne i Jarlon igenkänd och utropad som konung. Han införde i Tibet åkerbruk, konster, lagar och andra för samhällslifvet nödiga stadgar, — Tre och tjugue konungar från honom, ända till Christi födelse, äro icke ens namngifne.

Enligt chinesiska urkunder 5) skola Tu-fans (Tibets) Tsan-pu (Konungar) härstamma från horden Sien-pi i Tatariet och den förste regenten hetat *Lyn-tsan-so-long-tsan*, som år 589 e. Chr. upprättade ett rike i detta land. De chinesiska årböckerna innehålla härefter en fullständig, efter deras uttal vanstäld namnlista på Tibets förstar; men det märkliga, som om dem berättas, består endast i följande. Från sistnämnda tid var Tibet styrdt af mäktiga förstar, som ofta gjorde infall

4) Jfr. Hakmann i Pallas N. Nord. Beytr.

5) Enligt De Guignes, Hist. d. Hans.

i China och Indien, ända till dess styrelsen efter år 842 genom inre oroligheter kom på obestånd; en af de följande konungarne såg sig år 1102 tvungen att göra sig till Lhama, och ändtligen förklarade sig hela landet skattskyldigt under China, 1125. Omkring år 1200 eröfrades Tibet af den Kotschotiska Kalmuck-stammen vid Koko-Nor (af Chineserne kallade Si-fan och Turfan 6), samma hord, eller en dermed beslägtad, som år 1624 blandade sig i landets inre angelägenheter. Kublai Khan delte det i 8 provinser, bland hvilka U-sse-tsang, hvaruti Lhassa ligger, blef den förnämsta, och åt en af Lhamarne gaf han Konunga-titel. År 1373 erhöilo 8 Lhamar samma titel, men dock så att den i nyssnämde landskap skulle vara den förnämste och heta Dalai Lhama. Så blef *Tsong-ke-pa* den förste af denna värdighet, år 1426, och genom honom blef Gula Mössan den herrskande sekten. Hans efterföljare var den förste, som antog en Ti-pa (riksföreståndare). Efter år 1705 eröfrades Tibet af Eluthernes Kontaisch, men sedan Chineserne kufvat denna stam, återkom Tibet under sina förra skyddsherrar. — Vi återvände nu till den inhemska krönikan.

Tsong-tseug-schambo (+ 90 e. Chr.) förlade residenset från Jarlon till den ort, der Lhassa sedan blef uppbyggd. På berget Putala restes konunga-gården, fästningar, torn, och andra ståtliga byggnader. Under

6) Du Halde, *Descript. de la Chine*, IV. 34, 116.

hans tid blef Dschaka-religionen först känd i China 7). Han var förmäld med en konungadotter från Nepal, som med sig förde en Dschakas gullstod. Hans andra gemål från China medbragte en annan, der Dschaka var afbildad som en tolfårig gosse. Den förra drottningen uppreste ett tempel, som, sedermera kringbygdt, gaf upphof till staden Lhassa. Afgudaläran vann ännu mer styrka genom Samtan-Putra, hvilken uppfann det nu brukliga alfabetet och med sig hemförde en mängd af Indernes heliga skrifter, hvilka på landets språk uttolkades.— Hans sjetta efterträdare, *Tri-srong-teu-sen*, († 299) var en mera ifrig Dschaka-dyrkare, än som behagade Landets Store, hvilka derföre låto nedgräfvade de heliga böckerna, förstöra gudens bildstod och förvandla det stora templet till ett kött-torg. Då en mängd plågor, en följd af denna ogudaktighet, öfversvämmade landet, inkallade konungen, på chinesiske Kejsarens råd, den skriftlärde Potisato (Budha-sato) från Hindostan, som åter gaf det rådet att från samma land efterskrifva den store Lhaman Urchien. Genom sin trolldom försonar denne de onde Andarne, och, efter hans förordnande, anläggas tempel och kloster. Munkar sändas till Indien och hemföra, väl underviste i Brahminernes språk, 108 mythiska skrifter, som alla blefvo öfversatta. Från

7) Georgi skrifver: *Eo regnante in Indias & in Sinam inuenta est religio Sciakæ.* Denne Schaka (Fo eller Budha) lefde 1026 f. Chr. (DeGuignés I. 11: 223.); år 65 e. Chr. kom hans lära till China (Ders. s. 26). På ett annat ställe yttrar öfvannämde Pater att Chineserne kallade Christus för Fo.

China kom en annan Lhama och stiftade en contemplativ orden. — Hans son blef af sin egen mor afdagatagen med förgift, 301. — Dennes sönson, *Tarma*, var en fritänkare, som uppbrände flera heliga böcker, förstörde afgudahusen samt bildstoderna, och blef därför störtad från thronen; mellertid då hans bror, gynnande de andlige, stötte sig med landets mäktige, kommer *Tarma* åter till styrelsen; men mördas af en pil. — Efter hans död, uppstå långvariga tvister om arfföljden, hvarunder riket delas, men förenas äntligen under *Konre*, som lät inkalla indiske Vise, för att förbättra religionen. Likväl, då desse blott trakta efter guld och jordiska lustar, dör konungen af sorg. Under hans son, *Lhate*, kommer omsider den förträfflige Lhaman *Atischja* och upphjelper religionen. Efter *Lhates* död, 456, nya oroligheter; Tibet nedsjunket i råhet och barbari. Slutligen låter chinesiske kejsaren, på begäran af en mängd Tibetanske flyktingar, med härsmakt underlägga sig landet, 790.

Könungalängden blir här afbruten. Omsider väljes *Kang-ka-gninbo* till ÖfverLhama i klostret *Seschja* (*Sekia*); denne gör åtskilliga underverk, hvilka så intaga kejsarn i China, att han till honom skickar ett gyllene signet och fullmakt på konungsliga värdigheten. På detta sätt blef kongliga och öfverste-presterliga värdigheten hos en enda person för första gången förenad (1100). Kort der- efter inkräktades Tibet af *Dsjungiskhan*. Ännu innan han

hade eröfrat landet utvalde han Stora Lhamá till Öfverste Prest för sitt stora rike 8), hvarigenom denna lära vidt utbreddes ig öfver HögAsien. Sistnämde Lhama insatte sin son till Lhama i klostret Brikun, fyra dagsresor från Lhassa, men råkade sjelf med honom i strid, som af chinesiske kejsarn så skiljdes, att ÖfverLhaman i Seschja fick på sin del denna stad jemte några andra närliggande, tillika med det högsta väldets insignier; men det öfriga Tibet delades mellan tre herrar, hvaribland en var Lhaman i Brikun, efter år 1200. Då desse andelige Öfverherrar snart sinsemellan blefvo oense, uppträder i landskapet Tsang en man af gamla konungastammen, hvilken förjagar båda dessa förstar, tager sitt residens i staden Schigatshe i granskapet af Täschu Lumbo, och tillsätter en vice-konung i Lhassa. Under honom lefde den förträfflige Lhaman *Tson-ka-pá*, född i Amdoa, som i sig hade guden *Dsjam-Jangs* ande. Han (+ 1312) stiftade klostren i Kaden, Brepung och Sera, och begynte anlägga klostret TäschuLumbo 9), "hvars Lhama i sin ort aktas högre än Lhaman i Lhassa."

Vid denna tid dör en ryktbar Lhama. och födes på nytt, tio månader derefter. Sedan han gifvit sig tillkännas såsom densamme, och då guden Tsjenresi i honom tagit sitt hemvist, erkändes han såsom Öfverste Lhama i hela Tibet. Till namnet blott, ty först i sina

8) v. Klapproths Reise, I, 162.

9) Georgi skriver: Trasci-lun-bò.

sista år erhöill han väldet öfver alla klostren i landet (1426); och blef ansedd såsom hela rikets andliga öfverhufvud 1426, ty ännu regerade den föröfrigt ej namngifne konungen i landskapet Tsang. *Kielva-kedun-schjam-tsjo* (så hette denne Lhama) dog år 1462; regenererad under namn af *So-nam-kielva-schjam-tsjo*, gjorde han en resa till Mongholerne och sjön Kokonor inbom stora muren, för att utbreda och befästa Dschaka-religionen. Dog 1542. I sin andra återfödelse, under namnet *Kiel-va-nga-vang-lo-sang-schjam-tsjo*, var han herre öfver klostret Kaden, Brepung och Sera, samt fyrtitusen munkar. Kallad af denne herrsklystne man, inkom Konungen i Kokonor, fördref Öfverkonungen i Schigatshe från thronen, och tilldelade sin skyddsförvandt högsta andliga och världsliga myndigheten, sjelf förbehållande sig titeln af khan eller kejsare (omkr. år 1624). Den nya regentens anseende var så stort, att kejsarn af China genom ett högtidligt sändebud bød honom till sig, och öfverhopade honom efter hans ankomst med skänker. ÖfverLhamans död (1659) hölls i tolf år hemlig af den dåvarande ståthållaren i Lhassa: äntligen yppar denne hans frånfälle och sammankallar till döds-festen 108,000 andlige.

Under den nya Lhaman, *Lo-tsang-rin-tsjen-säng-tschjam-kian-tsjo*, upphäfdde sig med biträde af Dsongarerne (Elutherne), som förhärja landet, en lekman *Tsing-kir-khang* till konung öfver Tibet och beherr-

skade landet efter Lhamans död (1706) en kort tid. Då anlände till de betryckte i Lhassa ett bref, buret af dufvor och skrifvet af den aflidne Lhaman sjelf, hvori han lofvar att med första flytta i en annan kropp. Opinionens kraft verkade så mäktigt, att inkräktarn sjelf måste erkänna den pånyttfödde, som förlade sitt klosterhof till berget Putala. Under honom kommo de första kapuciner-munkar till Lhassa 1707.

Samma år utsprider sig det ryktet att Lhaman *Lo-sang-khel-sang-khjan-tsjo* antagit ny kropp i staden *Litang* 45 dagsresor från Lhassa i öster. Hans egentliga fader troddes vara en ur klostret Brepung fördrifven munk. Förföljd af konung *Tsing-kir-khang* flyr fadren med sin son till det nordliga berglandet *Kokonor*, eller *Amdoa*, som är deladt mellan 32 Förstar. *Tsin-kir-khang* vänder sig deremot till *Kejsarn* i China, som i godo söker bilägga saken. Af dessa oroligheter begagnar sig *Dsongarernes Khuntaidschi, Zagan Araptan*, för att med tvenne krigshärar intränga i landet; med list eröfrar denne Lhassa och Putala 1717, sedan konungen på flykten omkommit, inspärrar ÖfverLhaman *Ngavang* i ett kloster och tager sjelf Tibet i besittning. Genom dessa och många andra rysliga våldsbragder gjorde sig desse Vildar så förhatlige, att sjelfva deras förre anhängare anropade Chinas bistånd. *Dsongarerne*

blefvo fördrefne ur Lhassa år 1720. Den unge Lhaman hämtades ur klostret och förklarades under namn af *Lo-sang-kel-sang-kam-tso* (hvilket han erhållit af högste Lhaman i Täschu Lumbo) för DalaiLhama, men den världsliga styrelsen uppdrogs åt en ståthållare. Missnöjet öfver denna söndring stiftade ett uppror, hvaruti den senare blef mördad 1727. Kejsarn sände då fyrtusen man, hvilka utkräfdde en blodig hämd: Lhaman och hans son blefvo tillfångatagne, och inspärrades på en chinesisk gränsfästning. Landet erhöles en ny viceLhama och en viceKonung 1728. Efter den förres död utverkar viceKonungen tillstånd för den fångue Lhaman att återkomma; den världsliga öfvermakten ärfves af den tillförordnade Konungens yngre son, som ihjälstuckit sin egen bror. Hofvet i Peking låter på lika sätt afdagataga mördarn. Då utbrister ett upplopp, hvaruti hela den chinesiska bevakningen i Lhassa, på fyra man när, blef nedergjord. Kejsaren, derom kunnig, straffade de upproriske, men vidtog den utvägen, att, efter folkets önskan, förena den världsliga och presterliga värdigheten. Denna regeringsförändring tilldrog sig, medan ÖfverLhaman *Lo-sang-kel-sang-kiam-tso* ännu var i lifvet, år 1752; och med detta år upphöra, så vidt mig är bekant, alla underrättelser från denna delen af Tibet.

Senare äro de uppgifter man erhållit om Lhamadömet i vester. Någon omedelbar handelsgemenskap mel-

lan Tibet och Bengalen hade aldrig före år 1774 ägt rum: endast en karavan nedkom årligen från Butan till Rungpore i Indien, som medförde hästar, valnötter och oranger samt groft ylletyg, för att i stället afhämta salt, bomull och andra bengaliska varor. Den mesta handeln gick dock öfver Nepal. Men då Radsjahn i Butan fördrifvit försten ur Kus Beihear, som var Brittiska Compagniets skyddsförvandt, men i stället ej allenast blef återslagen, utan äfven till fienden förlorade fästningarne Chicacotta och Buxaduar 1), vände han sig till Täschu Lhama, som då var regent i Tibet såsom den unge Dalai Lhamas förmyndare; från honom ankom, till General Gouvenören Hastings, en skrifvelse hvars innehåll synes oss nog viktigt och karakteristiskt, att här finna ett rum 2).

”Tillståndet i detta land fortfar att vara blomstrande: jag är dag och natt sysselsatt att bedja för eder välfärd och eder lycksalighet. Sedan jag genom resande från ert land fått kunskap om edert anseende och höga beröm, så sväller mit hjerta, likt vårblomman, af förnöjelse, munterhet och glädje. Prisad vare Gud! att eder lyckas stjerna är i uppstigande. Prisad vare Gud! att sällhet och frid omgifva mig och mitt hus. Det är

1) Se ofvanföre, sid. 2.

2) Detta bref finnes aftryckt i Stewarts Account of the kingdom of Tibet i Philos. Transact. 1777; på Svenska öfversatt och infördt i Gjørwells Allm. Resebeskrifvare; äfvensom i Kloukers öfv. af W. Jones afhandl. samt slutligen i Turners Resa.

icke min sak att oroa och förfölja: det tillhör tvertom vår orden, att hellre beröfva oss sömnens nödvändiga vederqvickelse, än att skada någon enda menniska. Men J, har jag förnummit, öfverträffen oss vida i rättvisa och människokärlek. Måtten J derföre pryda rättvisans och maktens säte, på det människornas barn, i skuggan af eder blomma, måtte åtnjuta fridens och ömnhetens välsignelse.

Jag är, med er tillåtelse, Radsjah och Lhama öfver detta land och herrskar öfver en myckenhet undersåtare; såsom eder utan tvifvel redan är bekant genom resande från dessa orter. Jag har åtskilliga gånger hört, att J råkat uti fiendskap med Deh Terria; hvartill, säger man, Deh's eget elaka uppförande, hans plundringar och andra våldsgerningar invid edra gränsor varit vållande. Såsom han är af en vild och okunnig stam, så har han redan förut gjort sig saker till dylika förbrytelser, hvartill hans girighet honom förledt. Det är derför icke osannolikt, att han nu förnyat dessa illbragder, och att de plundringar och det härjande han företagit sig på Bengalens och Bahars landamären, förmått Eder att mot honom utsända eder hämnande härsmacht. Mellertid är nu hans anhang slaget, många af hans folk äro nedergjorde, och han har funnit sitt välförtjenta straff. Det är klart som solen, att eder härsmacht har segrat, och att J, om J haden velat, inom tvenne dagar i grund

skulle kunnat förderfva honom; ty han hade ingen makt att göra eder motstånd.

Men Jag åtager mig nu att vara hans medlare och föreställa Eder, att bemälte Deh Terria beror af Dalai Lhama, som oinskränkt herrskar i detta land, ehuru under hans minderårighet landets styrelse är mig uppdragen 5). Vidare fientligheter från er sida mot Deh Terrias land skulle mot eder uppreta så väl Lhama som hans undersåtare. Af aktning för vår religion och plägseder, beder jag Eder derföre, att afstå från alla förföljelser; hvilket jag skulle anse som ett bevis af eder höga gunst och vänskap för mig. Jag har förehållit Deh sitt otillbörliga uppförande och förmanat honom, att vända igen från sina ovanor och i allt gifva Eder efter. Jag är förvissad, att han skall hörsamma mitt råd: således är det nödvändigt att J bemöten honom med nåd och medlidande.

- 3) Denna bekännelse af Täschu Lhama sjelf är märkvärdig. Men huru, å andra sidan, dermed sammanlikna denna Lhamas stora makt, anseende, chinesiske Kejsarens vördnad för hans helighet, Dalai Lhamas närvaro vid hans efterträdares hyllning och flera andra omständigheter, som tyckas bevisa att Täschus anseende ej är mycket mindre än Dalai Lhamas eget. Kejsaren skriver bland annat: att han betraktade Täschu Lhama som det först och heligaste väsen på jorden bland dem som helga sin tid till den Allsmäktiges tjenst: den enda önskan han ännu hade öfrig, vore att se honom och upptagas bland hans lärjungar. Jag är nu, säger han på ett annat ställe, snart 70 år gammal, och den enda vällust jag kunde åtnjuta, innan jag lemnar detta lif, vore att se Dig och med den gudomlige Täschu Lhama utöfva gemensamma andaktsöfningar.

Hvad mig beträffar, är Jag allenast Fakir 4), och det är min ordens vana, att med radbandet i handen bedja för människornas välfärd och isynnerhet för deras, som bebo detta land. Så beder jag eder nu med obetäckt hufvud, att hädanefter afstå från alla fiendtligheter mot Deh. Det vore onödigt, att förlänga detta bref, då dess öfverlemnare, en Gosein (Pilgrim), omständligare kan berätta eder allt, och det är att hoppas, att J villfaren min begäran,

I vårt land är den Allsmäktiges dyrkan den allmänna trosbekännelsen. Vi arma varelsor äro eder i ingenting jemlike; men emedan jag dock har något till hands, sänder jag eder det såsom en åminnelse, och hoppas att J skolen hålla det till godo.”

Conseljen i Kalkutta antog enhälligt Stora Lhamas bemedling och afslöt fred med Radsjah'n. Man omfattade med förnöjelse detta tillfälle, att genom en beskickning utvidga Europas kunskap om detta obesökta land, och tillika Englands handel, hvarvid man äfven hade i sigte att på denna väg komma i gemenskap med China. Bogle, som ansågs mest skicklig till denna mission (1774), fann i den regerande Täschu Lhaman en man, i hvars karakter han efter sju månaders um-

4) Originalet är på Persiska.

gänge, ej engång "fann en skugga af mensklig svaghet"; hans styrelse var utmärkt af den största mildhet, hans umgänge af finhet, behag och den mest sedliga renhet. "Allt inom dessa lyckliga portar andades frid, lugn och höghet". Sorgfälligt underrättade han sig om Europas konster, handel och krigsmakt, samt lät bland annat gifva sig en kort på Hindostanska författad statistik öfver Europa, som Lhaman gaf befallning att på Tibetanska öfversätta. Vid afskedet erhöll Bogle en anseelig penningesumma, hvarföre han vid stranden af Ganges skulle låta bygga ett tempel och ett boningshus för Lhamas religionsförvandter i Bengalen, hvilket äfven verkställdes.

År 1779 afreste samme Lhama, på kejsar Kienlongs förnyade bjudningar, till China, för att fira hans sjuttonde födelse-dag. Man har af samme Gosein, hvilken i Lhamas bref omtalas, en vidlöftig beskrifning om den vördnad och de ärebetygelser, hvarmed han af chinesiska hofvet blef mottagen. Lhaman begagnade sig af denna utmärkta ynnest för att anhålla om tvenne saker: att hans verldslige Öfverherre skulle tackas draga tillbaka sin bevakning från Lhassa, samt tillåta hans nya europeiske vänner träda i förbindelse med det stora riket.

Kejsar Kienlong fann dessa önskingar högst måttliga; men innan han ännu hunnit kungöra sin vilja, afled den dyrkade Täschu Lhama af kopporna i Peking

1780, och verkställigheten uteblef. För att mellertid underhålla dessa vänskapliga förbindelser och ännu närmare knyta vänskapsbandet mellan Bengaliska Gouvernören och den på nytt födde Lhama, afsändes året 1783 Lieutenant Turner, som med lika öppenhet och förtroelighet blef emottagen. Den unge Lhaman, född i Lhasa, var då aderton månader gammal; landet styrdes af hans förmyndare. Vid gesandtens företräde satt den unge Lhaman på en musnud — en thron af dynor, fyra fot från golvet — omgifven af sina föräldrar och embetsmän. Hans åtbörder och väsende förrådde en med höghet blandad nedlåtenhet, och ehuru han ej ännu kunde tala, tycktes han dock nästan förstå allt hvad som sades. Hans anletsdrag voro ädla, lifliga och uttrycksfulla; hans ögon svarta, färgen brunaktig, kinderna röda, ögonen svarta och föröfrigt försäkrar sig den resande aldrig hafva sett ett skönare barn. Lhamans fader gaf Gesandten del af sina fordna lefnadshändelser i Lhasa, hvarest han af Chinesarne blifvit förföljd, emedan han var dem alla öfverlägsen i bågskjutning.

Efter Turners återkomst fortsattes dessa vänskapliga underhandlingar genom den redan förut nämde Gosein, hvares namn var Purungir. Under hans vistande i Tibet inföll den unge Täschu Lhamas invigning, 1784. Det är märkvärdigt att så väl ambassadörer från

hofvet i Peking, som Dalai Lhama sjelf, viceKonungen i Lhassa, den dervarande chinesiske krigs-befälhafvaren med en del af sina troppar, magisirats-personer från Lhassa, äfvensom föreståndarne för alla Tibetanska kloster till denna fest infunno sig i staden Täschu Lumbo. Täschu Lhama och Dalai Lhama anförde sjelfve gudstjensten, och först efter fyrtio dagars högtidlighet begaf sig den senare på återvägen. Då Purungir återreste till Bengalen, var vägen redan banad för en ordentlig handels-förbindelse mellan Tibet och detta land, och köpmän hade till och med derifrån upprest med indiska varor.

I detta skick förblefvo sakerna tills år 1792. Då inlopp den underrättelsen, att en vild folkstam, som bebodde gränsbergen mellan Tibet, Butan, Bengalen och Nepal, inryckt i detta förstnämde land. Täschu Lhama med sina Gilong's flydde öfver Buramputer; men då hufyudstaden snart blef ett rof för den roflystne fienden. drog han sig långsamt till Lhassa. Kejsar Kienlong lät, vid första underrättelsen om detta djerfva anfall, en stark här genast inrycka. Belastade med den roffade tempelskatten hade redan inkräktarne dragit sig tillbaka inom sina berg; dock här, vid passet Koti, stodo de den chinesisk-mongholiske härföraren till mötes; stridde modigt, men blefvo slagne. De besegrade begärde nu brittisk bemedling: en engelsk gesandt var då i Nepal, den förste af denna nation, som beträdt detta

land. Engelsmännen hade icke allenast vägrat att kraftigt understödja Lhamas sak, utan hade äfven, åtminstone trodde så Chinesarne, hemligen understödt Nepalesarne. Chinesiske härförarn gaf, med villkor af en årlig skatt, fred åt de förödmjukade, men lät med militäriska poster besätta hela bergskedjan längs södra Tibet. Det lilla Radsjah-dömet Sökkum eller Segvin förklarades skyddspliktigt under kejsardömet, i afsigt att befria detta mellan Nepal och Butan belägna förstendöme från Nepal-förstens vidare anfall. Gerna ville Chinesarne äfven draga en dylik skyddskedja ända öfver fjällen mellan Bengalen och Butan, men Daeb Radsjah tillät inga troppar genomtåga sitt land: emellertid upphörde efter denna hvälfning all omedelbar gemenskap mellan Bengalen och Tibet, och de misstänksamme väktarne tillåta till och med icke Indiens pilgrimer beträda Lhama-rikenas för dem heliga område.

W. F. PALMBLAD.

BIDRAG

TILL

MOESOGOTHISKA LITERATURENS HISTORIA.

De fleste af denna Tidskrifts läsare hafva tvifvelsutan genom Tidningarne sig bekant den icke längesedan gjorda upptäckten utaf hittills saknade stycken af Ulphilas' bekanta Moesogothiska Bibelöfversättning. Vi hafva derföre trott, att några närmare underrättelser, om en för hela den Germaniska språkstammens fornliteratur så vigtig upptäckt skulle, isynnerhet i Ihres fädernesland, icke vara ovälkomne.

Då den lärde Angelo Maio — som ibland nutidens Editorer innehar kanske främsta rummet — uti det på handskrifter så rika Ambrosianska Bibliotheket i Milano år 1817 var sysselsatt med, att granska tvenne så kallade Codices rescripti af Plautus och Cornelius Fronto, fann han under den yngre Latinska texten hittills gömda Moesogothiska eller Ulphilanska Fragmenter af Esdra och Nehemia. Lifvad af denna oförmodade upptäckts vigt fortsatte han med ospard möda sina efterforskningar, hvilka ock belönades med upptäckten af ännu tvenne Codices rescripti af ganska

hög ålder, som innehöllo fragmenter af Pauli Epistlar till de Philipper, till Titus och till Philemon. Han fortsatte än vidare sina efterspaningar, och var äfven så lycklig att träffa några fragmenter af Matthæi Evangelium, hvilka äro så mycket viktigare, som just dessa till en del fattas i den uti Upsala Akademies Bibliothek nu förvarade Codex Argenteus, hvilken först Fr. Junius 1), dernäst Stiernhjelm 2) och Er. Benzelius den yngre 3) och sist Ihre 4) — hvilken Ang. Maio med rätta kallar "Summus Ulphilanæ literaturæ magister" — af trycket utgifvit.

Dessa Fragmenter, hvilkas upptäckt vi nu omtalat, hafva i Milano, för tvenne år sedan, blifvit den lärda världen meddelade, under följande titel:

ULPHILÆ partium ineditarum in Ambrosianis Palimpsestis ab ANGELO MAIO repertarum Specimen conjunctis curis ejusdem Maii et Caroli Octavii Castillionæi editum. — Mediolani, Regiis typis, 1819. XXIV och 36 sidd. in Quarto, med tvenne Tabeller.

- 1) Dordrecht 1665. Qu. med Junii tillegnan till RiksCanzleren Grefve Magnus Gabr. De la Gardie.
- 2) Stockholm 1671. Qu. den första bok, hvars utgifning besörjdes af det då nyss inrättade Antiquitets Collegium i Upsala.
- 3) Oxford 1750. Qu. Utgifningen besörjd af Edw. Lye.
- 4) Ulphilas illustratus. Upsala 1752-55. Qu. med flere hithörande philologiska afhandlingar tillsammans tryckte och utgifne af A. F. Büsching. Berlin 1773. Qu.

Då vi haft tillfälle att genomgå det förmodeligen enda exemplar, som af detta märkvärdiga arbete ännu i vårt land finnes, vilje vi meddela en öfversigt af de deri befintliga Fragmenter, och i den ordning de i Ang. Maio's Specimen äro införde:

Gamla Testamentet:	
ESDRA. Cap. II.	vers. 28-42.
NEHEMIA. V:	13-18.
VI:	1-3.
Nya Testamentet:	
MATTHÆUS. XXV:	38-46.
XXVI:	65-75.
XXVII:	1.
PAULI EP. till PHILIPP.	II: 22-50.
	III: 1-16.
till TITUS.	I: 1-16.
	II: 1.
till PHILEMON:	11-23.

Sådant är innehållet af dessa Fragmenter, bland hvilka Esdra och Nehemia äro mest anmärkningsvärde, såsom de der ådagalägga tillvarelsen af en Moesogothisk öfversättning af Gamla Testamentet, hvarom våra Språkforskare hittills icke haft någon aning. De berättiga äfven till den förmodan, som af flere äldre skriftställares vittnesbörd vinner styrka 5), att Italiens Bok-

5) Ihre, i företalet till *Fragmenta versionis Ulphilanz.* Ups. 1763. Bäsching. l. c. sid. 93.

skatter hysa ännu flera lemningar af denna öfversättning. Länge voro de lärde af den tanken, att de fyra Evangelierna, efter Codex argenteus, var det enda man hade kvar af Ulphilas' Gothiska Bibelöfversättning, — som omtalas af christna Kyrkans äldre Historieskrifvare Sozomenus, Philostorgius, m. fl. att ej nämna Göthernes egna häfdatecknare Isidorus Hispalensis, Jornandes, o. a; — till dess, vid medlet af förra århundradet, upptäckten af Pauli Epistlar till de Romare gjorde bland de lärde så stort uppseende. En af Ihres lärjungar — J. Apelblad d. v. Philos. Adjunct vid Upsala Akademi — fann under sina lärda resor i Tyskland, år 1756, i Maj månad, uti Bibliotheket i Wolffenbüttel, ibland andra dyrbara handskrifter en Codex rescriptus af Isidorus Hispalensis med derunder gömda Moesogothiska karakterer 6). Vägledt af denna upptäckt började Archidiaconus F. A. Knittel derefter att närmare undersöka nyssnämnda Codex, och frukten af hans derå nedlagda möda blef det bekanta Fragmentet af Pauli Epistel till de Romare Cap. 11-14. 7) hvaraf Ihre sedermera å nyo utgaf en granskad upplaga 8).

6) Se härom E. af Sotbergs Bref till Gjørwell, infördt i Svenska Mercur. Febr. 1759. sid. 123. jfr. Apelblads Resa. o. s. v.

7) Knittels första underrättelse om detta fynd infördes i Nova Acta Eruditor. Lips. 1758. sid. 669.

8) Först 1762 utgaf Knittel sin upplaga i Wolffenbüttel, utan utsatt årtal, Qv. (se Gjørwell, Sv. Mercur. Apr. 1763, sid. 275). och genast var Ihre redan färdig med sin upplaga, som utkom i Upsala 1763. Qv. Om Zahn's upplaga nedanföre,

Genom de i Milano uppdagade fragmenter har den Moesogothiska öfversättningen af Nya Testamentet, i synnerhet hvad Epistlarne beträffar, vunnit en oskattbar tillökning genom Epist. till de Philipper, till Titus och Philemon. Icke mindre viktiga äro fragmenterna af Matthæus. Som bekant är, befinnes denna Evangelist i Codex Argenteus på långt när icke fullständig. Den börjar nemligen först med femte Capitlet 9) och går till det tolfte, hvarefter en lacun vidtager, som sträcker sig ända inpå 26:te Capitlet till 70:de versen. Det 27:de Capitlet, som här är det sista, är deremot fullständigt. Således äro 25:te och 26:te Capitlen till en del supplerade genom dessa fragmenter, som dessutom bevisa tillvarelsen af flere Codices; en omständighet som Ihre redan förut förmodat. Han grundade denna förmodan på de åtskilliga variantes lectiones, som finnas i bräddarne af Codex Argenteus 1), och hvilkas tillkomst endast genom en forntida collationering af särskilda Codices historiskt kan förklaras. Häraf ledde denne store språkforskare sig vidare till bestämmandet af dessa så kallade moesogothiska språkmonumenters ålder och hembygd, den han fann hos Götherna i Italien vid slutet af femte seklet. Hans egna ord derom äro: "Illa variantium Lectionum congeries, manifesto indicio est, varia variis temporibus in vuk-

9) Detta Capitel börjar midtuti 15:de versen med de orden: . . .

"Ak ana lukarnastathan, jah liugeith allaim thaim in thamma razna" . . . d. ä. . . utan å ljusastakan, och lyser (låg) allom them i thet rummet (är o). -

1) Ulphilas Illustratus, i Företalet.

gus edita fuisse Interpretationis Gothicæ exemplaria, aliaque ex aliis exscripta: indicatque simul, sive temporis injuria, sive per locorum intercapedinem, ipsius prototypi copiam ad manus non fuisse, alias enim ut Notariorum errores emendatæ fuissent, non ut dubiæ Lectiones annotatæ. Utrumque, temporis inquam locique longinquitas, epochæ dynastiæ Gothicæ pulcre convenit. Accedit splendor Codicis hujus (Argentei), qui firmatam imperii formulam et luculentos ecclesiæ redditus arguit: fuit enim haud dubie templo cuidam cathedrali destinatus, non vero globi Gothorum hamaxobiorum, aut circumcursantium militum usui paratus. Cura quoque in annotandis, quas nominavimus variantibus Lectionibus, adjungendisque Canonibus Eusebianis prodit studium criseos Sacræ, quale inter castra Gothorum locum vix invenerat, sed cui nondum penitus intermortua Italiæ eruditio occasionem præbere potuit 2). — Subductis itaque omnibus calculis, ἀπογραφὴν illud versionis Ulphilanæ, quod nomine codicis argentei appellare solemus, in Italia, sub dynastia Ostrogothica esse exaratum intrepide affirmo 3).

Denna Ihres sats har Ang. Mai o i Inledningn till sitt Specimen vidare bekräftat. De lærdes strider om vår bekanta Codex Argenteus och dess härkomst kunna nu mera anses vara afgjorde. Att den-

2) Nova Acta Societ. Scient. Upsal. T. IV. p. 29.

3) De lingua Cod. Argent. Büsching I, c. p. 268.

samma icke kan vara Ulphilas' egen handskrift, som några beundrare förmenat, har redan Ihre medgifvit 3). Men äfven med detta medgifvande, förblifver den i mer än ett afseende det äldsta och märkvärdigaste monument af moesogothiska Literaturen. Dess prägtfulla skick tyckes vittna, att den tillhört någon af Göthernas Konungar eller någon af de förnämsta eller rikast doterade Kyrkor inom det Gothiska väldets område, t. ex. Cathedral-Kyrkan i Ravenna, o. s. v. Föga är det vi känna om Literaturens tillstånd hos detta eröfrande folk. Tiden för deras öfvergång till Christendomen och deras kortvariga välde ger ej mycket att hoppas. Men då de ägt Bibeln på sitt språk, är all anledning att förmoda, det de äfven ägt de för Kyrkans bruk nödiga Missaler, Breviarier, Homilier, o. s. v. på samma språk redigerade. Denna förmodan vinner äfven styrka af gamla författares vittnesbörd. Så omtalar redan på 1500:talet en Spansk skriftställare, åberopad af Lye i företalet till Benzeli i Edition af Ulphilas 4), att i Turin funnits ett Gothiskt Breviarium med Ulphilanska karakterer. Vägledde af denna uppgift hafva Benzelius och Ihre derom hos Italiens Lärde förgäfvat gjort flere förfrågningar. Äfven den bekante Sparfenfeldt, som på svenska regeringens bekostnad utskickades att uppsöka Gothiska monumenter, hade under

3) Ulphilas. Illustratus l. c.

4) Præfat. Editoris p. xxxvii. Ed. Oxon.

sina vidsträckta resor i Spanien och Italien anställt ifriga efterforskningar 5), men utan framgång. Vår tid har varit lyckligare. Ur Ambrosianska Bibliotheket i Milano har Ang. Maio ytterligare framdragit tvenne för moesogothiska litteraturen i detta hänseende viktiga fragmenter, dem han vid slutet af sitt Specimen bifogat. Det ena med öfverskrift: *ex Homilia quadam Fragmentum* (sid. 25) är helt kort och upptager blott en sida, det andra i ordningen, *Calendarii Gothici fragmentum* (sid. 26-30), tillkännagifver sig genast, genom sin beskaffenhet, i fordna tider hafva tillhört ett Gothiskt Missale, efter medeltidens bruk inrättadt 6).

Genom de Milanska Fragmenterna har Junii Glossarium Gothicum — bifogadt dess edition af Codex argenteus — erhållit en icke obetydlig tillökning af nya ord och talesätt, hvilka A. Maio till slut bifogat, under titel: *Novarum Dictionum Glossarium* (sid. 51-53). Hvad den omständigheten beträffar, som en tid utgjorde föremålet för de lärdes väntan, att omsider finna ett Go-

5) Författaren af denna uppsats har om dessa Resor inhämtat under rättelser af Sparfvenfeldts egenhändiga Bref och officiella skrivelser till Kon. Carl XI. och dess Premier Minister R. R. Grefve Bengt Oxenstjerna, förvarade bland Benzelianska Manuscript-Samlingen i Linköpings Gymnasii Bibliothek. Mera härom framdeles.

6) Det Gothiska Missale, Sparfvenfeldt under sina resor i Spanien säger sig i Toledo hafva kommit på spåren, har med vårt föresatta ämne icke någon närmare gemenskap.

thiskt Glossarium från medeltiden, så tyckes först och främst af det tidehvarfvets skick ej något sådant vara att vänta, och dessutom tyckas anledningarne dertill, efter allt utseende, hafva sin enda grund i obestämda uppgifter hos en och annan äldre skriftställare. Så gjorde sig Er. Benzelius mycken möda, att genom sin tids bäst bevandrade Archæologer, Abbé Bignon och Montfaucon få reda på Ansileubi Episcopi Gothorum Glossarium, som omtalas på ett ställe i Mausacci Edition af Val. Harpocratonis Lexicon 7) och hyaraf Benzelius för sin upplaga af Ulphilas gjorde sig så stora förhoppningar. Men då denna efterlängtrade skatt sedermera fanns i Benedictinernas Bibliothek i Paris, befanns den allenast vara ett Latinskt Glossarium, skrivet med Longobardiska bokstäfver och af föga värde 8).

För den Moesogothiska Litteraturen synes dock ännu återstå en hittills föga begagnad väg till vinnande af nya skördar. Om en gång, hvar till utsigterna icke synas vara alltför långt borta, en friare tillgång öppnas till Italiens rika Kyrko- och Kloster-Archiver, så torde för Gothiska väldets historia och isynnerhet dess kyrkoförfattning flerfaldiga upplysningar stå att erhålla af medeltidens diplomér. Dylikä acter uppsattes, med få undantag, på Latin, hvarföre de Gothiske klerkerne,

7) Leiden 1683. Qu. Dissert. Crit. sid. 390.

8) Benzeliska Brefsamil. i Linköpings Gymn. Bibliothek.

som ej alltid voro detta språk mäktige, merendels brukade i dessa afhandlingar sitt eget språk, med Ulphilanska karakterer. Tvenne sådana monumenter från medlet af sjette seklet äro tillförene kände. Det ena, ett salubref, utfärdadt af tvenne Diaconi Gudilubus (Gottlieb?) och Alamund, först af Gori infördt i dess Inscriptiones antiquæ 9), derefter af Lye i företalet till Benzeli Ulphilas och af Ihre sedermera fullständigt förklaradt 1). Det andra äfven ett salubref af år 551, utfärdadt af Klerkerne vid St. Anastasiæ Kyrka 2) i Ravenna (universus Clerus sanctæ Basilicæ gothorum), först utgifvet af Sabbatini i vetusto Calendario Neapolitano 3), sedermera af Suhm i 4:de Delen af dess Danska Historia infördt, tillika med Langebeks förklaring, som först fick sin fulländning af Ihres mästarehand, i en egen deröfver af honom uppsatt afhandling, i Upsala Vetenskaps-Societets acter 4). Ett tredje hit-

9) Tom. II. Florent. 1754.

1) De lingua Cod. Argent. Büsching l. c. p. 267. Ihre kallar det aureum sane, et auro pretiosius monumentum.

2) Deras gothiska namn förtjena att anföras, såsom Suniefrit, Optarit, Guderit, Hviliarit, Teudila, Sindila, Igila, Costila, Gudilivus o. fl. som kalla sig Clerici legis Gothorum.

3) Tom. V. Napoli 1745. Qu. p. 104.

4) Monumentum veteris linguæ ostrogothicæ Neapoli haud pridem repertum, notisque Criticis illustratum. Nova Acta, Ups. 1783. Tom. III. -- Hvad Zahn utgifvit under titel: Versuch einer Erläuterung der Gothischen Sprachüberreste in Neapel und Arezzo. Braunschweig 1804. O. är ej annat än ett aftryck af Ihres nys anförda afhandling.

tills obekant monument, få vi nu tillägga. Det finnes i ett Archiv i Arezzo, och är af Gaetano Marini infördt i dess stora diplomatiska verk för Italiens historia under medeltiden 5), ett arbete som i mer än ett hänseende är af stort interesse för den moesogothiska litteraturen. Det är ett salubref utfärdadt i Ravenna år 541 af Minnulus, Clericus Legis Gothorum 6). I detta vigtiga verk äro äfven de båda föregående Diplomerna upptagna 7) och, hvad Latinska texten beträffar, på ett och annat ställe bättre läste och förklarade. Hvad åter de moesogothiska underskrifterna beträffar, hafva de blifvit lemnade ovidrörde, och synes den lärde Utgifvaren alldeles hafva varit i okunnighet om lhres åtgärder dervid. Denna brist är dock fullkomligen ersatt genom bifogade Fac similia, hvilka äro af så mycket större interesse, som de meddela ett åskådligt begrepp om den moesogothiska Tachygraphien, hvarom vi hittills saknat en fullständig underrättelse.

Samma år Marini i Rom utgaf denna Collection, utkom i Tyskland en prägtig upplaga af Ulphilas 8).

5) I Papiri Diplomatici raccolti ed illustrati dall' abate Gaetano Marini, primo custode della Bibl. Vatican. Rom, 1805. Fol.

6) Upptaget bland Instrumenti di Vendite N:o 117 sid. 178. Jfr. förklaringen i Utgifv. Annotazioni sid. 354.

7) Under N:o 118 och 119.

8) Denna i tvenne delar utgifna Upplaga har följande titel: Ulphilas Gothische Bibelübersetzung die älteste Germanische Urkunde nach lhrens Text, mit einer grammatisch-wörtlichen Lateinischen Uebersetzung, samt einer Sprachlehre und ei-

efter *Ihres* egen handskrift, hvilken utgifvaren *J. C. Zahn* händelsevis öfverkommit 9) och 25 år efter *Ihres* död, med all typographisk noggrannhet till trycket befordrat. Den *Moesogothiska* texten är med vackra *Antiqua*-typer aftryckt efter *Ihre*, jemte en verbal interlinear öfversättning på *Latin*. I anledning af hvad *Zahn* i sin *Beschreibung der silbernen Handschrift in Upsal* 1) berättar om det betänkliga tillstånd, hvaruti denna dyrbara forntids qvarlefva nu för tiden skulle befinna sig, anse vi oss böra meddela våra läsare några underrättelser om rätta förhållandet.

Herr *Zahn's* ord äro: *Wie der Codex Argenteus jetzt beschaffen seyn mag, kann man sich ungefähr denken, wenn man in Lüdakens Schwedischem Gelehrsamkeits Archiv, Th. 2. Leipzig 1784, S. 15. gelesen hat. Die Worte, welche ein unpartheiischer Zeuge, Lüdeke*

nem *Glossar von Fr. C. Fulda* -- und den Text, nach *Ihrens* genauer Abschrift der silbernen Handschrift in Upsal, sorgfältig berishigt, auch mit *Ihrens* Lateinischer Uebersetzung neben dem Texte -- herausgegeben von *Joh. Christ. Zahn, Weissenfels* 1805 i stor Quarto. Tillegnad *H. M. Konungen af Sverige*. -- Det Kongl. Bibliotheket i Stockholm och det Akademiska i Upsala äga deraf *Velinexemplar*.

9) *Ihre* hade under senare åren af sin lefnad utskickat sin egen Handskrift till den bekante *Doct. Büsching* i Berlin, som ämnade deraf besörja utgifningen. *Ihres* död 1780 lär hafva gjort verkställandet deraf om intet, och Handskriften kom sedermera i andra händer.

1) *Zahn*, Inledn. sid. 39.

selbst, allda von ihm schreibt, sind zu merkwürdig und wichtig als dass ich sie hier unterdrücken könnte.

”Er wird bald nichts weiter, als ein Zeugniß dessen, was er gewesen ist, und der allgemeinen Vergänglichkeit oder Verweslichkeit seyn. Die durch die Typen oder Griffel ungleich gewordenen und doch immer zusammengedruckten, dabei durch so viele Hände gegangenen Blätter, sind in der Mitte mehr als die Hälfte so aufgebraucht, dass nur der Rand und einige Theile übrig sind. Ganze Linien, oft ganze Seiten fehlen. Ich betastete sie, um die Schreib- oder Druckart zu untersuchen, mit grösster Behutsamkeit; erschrack aber, als der Umfang der Stelle, wo mein Finger war, sich in Staub auflöste, und aus einander flog, so wie man von den alten Leichnamen sagt, dass sie sich bey dem Anrühren plötzlich in einen Staubhaufen verwandeln. Also nach den letzten Bemühungen des Ihre scheint nichts mehr zu erwarten zu seyn. Auch der Wunsch, es möchte der ganze Codex in Kupfer gestochen werden, ist nunmehr, wenn er auch erfüllet würde, fast zu spät. Bey aller möglichen Treue würden kaum 2 Drittel, und das öfters nur aus Muthmassungen übrig bleiben.”

Vidare anför Hr Zahn utur Küttners Reisen durch Deutschland, Dänemark, Schweden und Norwegen 1797-1799. Th. 2. Leipz. 1801. S. 383. om nämnde

2) Se Inledn. sid. 12.

Codex Argenteus: "er sey nicht zum besten gehalten, hin und wieder zerrissen; und auf manchen Seiten so sehr gefingert und gemisshandelt, dass die Buchstaben von ganzen Zeilen unleserlich, und zum Theil verwischt sind." Hvad Hr Küttners vittnesbörd beträffar, skulle vi snart vara färdige att tvifla om denna Resande någonsin sett vår Codex argenteus, åtminstone har han åt den egnat en nog flygtig uppmärksamhet, då han i sin Resa s. 382 säger, att den är skrifven på Papper, då alla veta, att det är purpurfärgadt Pergament.

Lüdekes vittnesbörd är dock märkvärdigare. Med största aktning för denna af Svenska Literaturen högt förtjente mans minne måste vi betyga, att han med en aldeles öfverdrifven farhåga beskådat denna äldriga Codex. Denna farhåga skulle han säkert hafva uttryckt i mindre häpna ordalag, om han dragit sig till minnes, att så långt tillbaka i tiden de bibliographiska underrättelserna sträcka sig om denna dyrbara boks öden, har den befunnits i aldeles samma skick, hvaruti den ännu för allas ögon befinner sig den dag, som i dag är. Till sina 187 blad har den icke synbarligen lidit den minsta skada ifrån år 1669, då den först kom i Upsala Akademi-Bibliotheks ägo, genom RiksCanzleren Grefve Magnus Gabriel DeLaGardiés donation, genom hvilken Herres frikostighet den äfven erhållit ett pragtfullt Band af massigt silfver 2)

2) Med följande Inskrift: Ulphilas redivivus et patriæ restitutus cura M. G. DeLaGardie R. S. Cancellarii anno 1669.

och dessutom till desto bättre säkerhet ett med rödt sammet fodradt valnötskrin, i hvilket denna Codex finnes liggande på ett särskildt bord, i samma rum, der Bibliothekets Manuscripter förvaras.

De många lacuner och söndriga blad denna Codex har, härröra till en del tvifvelsutän från den så kallade Scriptura Eucastica, på det sätt, att de heta typerna, hvarmed bokstäfverna å de silfverbelagda Pergamentsbladen blifvit inbrände, på flere ställen kommit att bränna hål i sjelfva pergamentet. Hvarom man lättast med egna ögon kan öfvertyga sig. Vi känna väl, att denna Ihes hypotes funnit många motsägelser i synnerhet af de lärda Benedictinerne⁵⁾; men att densamma ännu är ovederlagd, ja att den har alla skäl för sig, deruti tro vi, att alla de, som genom autopsi kunna dömma härom, än i dag skola instämma. Förhållandet är dessutom ej underligare, än att man nödgas erkänna ett slags Boktryckarkonst före medlet af femtonde seklet.

I alla fall har Codex Argenteus haft alla sina lacuner och söndriga blad långt tillföre, innan den kom i Svenska händer. Redan på 1500 talet, medan den ännu förvarades i Werdens KlosterBibliothek i Westphalen, finnas härom underrättelser, som icke ger-na kunna jäfvas. Den bekante Archæologen Janus

5) Nouveau Traité de Dip'omatique. Paris 1761. Tom. IV. Qv. jemför Ihes Fragmenta Versionis Uphilanæ. Præf. l. c.

Gruterus, i sina år 1616 utgifne *Inscriptiones Romanæ*, berättar på ett ställe, att en hans vän Michael Mercator lemnat honom underrättelser om en i Werdens kloster förvarad Codex af de fyra Evangelisterna, på pergament, med guld- och silverbokstäfver. Hans beskrifning derpå är: "Pater ejus (Michaelis) Arnoldus Mercator ait exstare in Bibliotheca Abbatiae Verdinensis codicem antiquissimum, ante mille plus minus annos in pergameno aureis et argenteis literis perscriptum, continentem quatuor Evangelistarum opus, sed quod dolendum est, lacerum, discerptum et nullo ordine ignorantia compactoris colligatum 4)." De korta excerpter Gruterus meddelar, har Arnoldus Mercator, med dåvarande Abbotens i nämde kloster Henr. Dudems biträde, ur nämnda Codex afskrifvit. Om dessa excerpter säger Gruterus "pauca illa quidem, sed plura communicare vetabat obscuritas Literarum, jam vetustate evanescentium." Denna år 1616 tryckta beskrifning öfverensstämmer så till alla delar med silverbokens tillstånd år 1821, att vi anse Zahn's insinuationer till fyllest vederlagde. Äfvensom, efter att hafva hogkommit en Stiernhjelm, Er. Benzeli, Ihres och Sotbergs å granskningen af denna Codex nedlagda mödor, de Upsaliensiska Lärde icke med skäl kunna förebrås, att hafva lemnat denna deras yppersta Bibliotheks prydnad utan uppmärksamhet 5).

4) L. c. sid. 146.

5) Jfr E. M. Fant, Obs. de Codice Ulphilano cœnobii Verdinensis.

Hvad Gruterus på sin tid yttrade om Bokstäfvernas dunkelhet (*obscuritas literarum vetustate evanescentium*) har i följande tider ej hindrat utgifvarne, ifrån Junius till Ihre, att med framgång från början till slut utföra sitt företag. Huru Er. Benzelius förfarit, berättar han i sina egenhändiga anteckningar om sin lefnad: "Hogen föll mig engång in att collationera några blad af Cod. Argenteo med editione Dordrectana, och som jag fann att denna ej var accurat, så gick jag hela MS. igenom, och supplerade oändeliga mångarum; skulle och tro, att mången, som efterkommer, lärermäna, att jag på många ställen fingerat supplementa, medan han primo intuitu ej ser bokstäfverna på bladet; men gör then flit som jag: haf sådant tålmod: tag glasögon: vänd bladet, att ej för klart solsken faller på purpurfärgen: jämför loca parallela, så finner tu them rätt så väl som jag" 6).

Under de nu nämnda Editorers granskande hand har denna berömda Codex ingalunda upplöst sig i stoft, som Zahn och Lüdeke tyckes hafva fruktat, och att detta ej hädanefter mera än hittills skall vara att betara, bör den oafbrutna sorgfällighet hvarmed den här vårdas, vara en säker borgen. Att denna ypper-

alisque vet. version. S. Biblior. Gothicae vestigiis. Nova Acta Soc. Scient. Upsal. T. VI. p. 320.

- 6) Er. Benzeliij anteckning om sitt Lefverneslopp inlemnad till Kgl. Vetensk. Akademien 1743, tryckt framför Benzeliernas Brefväxling af J. H. Lidén. Linköp. 1791. sid. xx,

sta Trophé, bland Sveriges många segerminnen från trettioåriga krigets tider, måtte, i likhet med den i Brittish Museum förvarade Codex Alexandrinus, sida för sida stickas i koppar, är ett föremål mera för våra önsknin-
 gar än vårt hopp. Emellertid är ej Zahn den förste, som gjort oss uppmärksamme på denna åtgärd. Redan Er. Benzeliuss insåg vigten häraf och omgicks med förslager dertill, hvarom de i Linköpings Bibliothek förvarade träformer, ganska väl utförde, än i dag bära vittne. Men intill den dag inträffar, att Upsala Bibliotheks egna tillgångar skulle ensamt kunna bära en sådan kostnad, eller till dess en Svensk Mæcenats frikostighet gör dess verkställande möjligt; till dess torde detta förslag komma att förblifva inom önskningsarnes område 7).

- 7) Författaren hade ämnat att till slut meddela ett och annat prof af de här i korthet beskrifna Fragmenterna från Milano, men då tryckningen af denna afhandling redan var börjad, seck han se i Stockholms Posten d. 27 Apr. N:o 97. en förträfflig uppsats med titel: Ulpilas, till hvilken han i stället hänvisar sina läsare.

J. H. SCHRÖDER,

Ö F V E R S I G T

A F

PHILOSOPHIENS NÄRVARANDE TILLSTÅND.

(Fortsättn. från 3:dje Häftet.)

Det inskränkta utrymmet för denna afhandling tillåter oss ej att fullständigt angifva, huru Fichte i sina förnämsta skrifter sökte realisera sin idé om hvad han kallade Vetenskapsläran, det vill säga, den allmänna Grundvetenskap, af hvilken alla speciella Vetenskaper borde hemta sin möjlighet och sin visshet. Vi måste åtnöja oss med att taga en allmän öfversigt af Vetenskapslärans hufvudmoment.

Då den, enligt hvad redan är anfördt, af Fichte betraktades såsom en kedja af satser, härledde med sträng nödvändighet och i systematisk ordning ur en absolut viss grundsats; så blef första frågan om sjelfva denna absolut vissa grundsats. Denna åter kunde ej blifva någon annan, än den sats, som utgör det omedelbara uttrycket af det rena sjelfmedvetandet, det vill säga, satsen: Jag är, eller Jag är Jag. Denna sats utgjorde då för Fichte en enunciation af den ursprungliga handling, genom hvilken det rena Jag sätter eller constituerar sig sjelf. Men om det rena sjelfmedvetandet utgör det första, som för möjligheten af allt medvetande förutsättes; så är det vidare lika obe-

stridligt, att jag i hvarje moment af mitt medvetandes hela utveckling tillika åtskiljer mitt genom detta rena sjelfmedvetande gifna Jag ifrån något annat, som icke skall vara Jag, eller ifrån ett Object; och det är blott i motsats mot detta Object, som jag kallar mitt Jag för medvetandets Subject. Häraf drog Fichte den slutsatsen, att den ursprungliga handling, genom hvilken det rena Jag sätter eller constituerar sig sjelf, måste vara nödvändigt och omedelbart förenad med en annan, genom hvilken det åtskiljer sig ifrån ett Object; och då detta Object, taget i dess ursprungliga och allmännaste betydelse, samt med abstraction ifrån alla de speciella bestämningar, som tillhöra särskilda i vår erfarenhet förekommande Objecter, icke i sitt begrepp innehåller något annat, än att det icke skall vara Jag, (ett Icke-jag, efter Fichtes terminologi); så blef den nämnda med det rena sjelfmedvetandets act förenade handlingen, en handling, genom hvilken det rena Jag emot sig motsätter eller ifrån sig åtskiljer ett Icke-jag. Att det rena Jag nödvändigt emot sig motsätter ett Icke-jag, blef i följd här af Vetenskapslärens andra grundsats, hvilken, ehuru till sitt innehåll beroende af den första, likväl till sin form var lika absolut som denna. Men då dessa tyen- ne, Jag och Icke-jag, äro mot hvarandra motsatta, och således det ena af dem upphäfter det andra; så blir vidare frågan, huru de kunna båda sättas och förekomma i ett och samma medvetande. Detta är, enligt Fichte, endast möjligt derigenom, att de sättas såsom

ömsesidigt inskränkande hvarandra: deraf uppkom för honom Vetenskapslärans tredje grundsats, hvilken till sitt innehåll är absolut, men till sin form beror af de båda föregående, den nämligen, att Jag och Icke-jag nödvändigt sättas såsom ömsesidigt inskränkande hvarandra. Dessa trenne grundsatser stodo i det förhållande till hvarandra, att den första utgjorde den ursprungliga satsen eller Thesis, den andra dess motsats eller Antithesis, och den tredje en Synthesis, hvilken uttryckte det enda möjliga sätt, hvarpå dessa båda motsatta kunna stå tillsammans och förenas i ett och samma identiska medvetande.

Alla i Vetenskapsläran förekommande deductioner kunde nu ej utgöra något annat, än en systematisk och fullständig användning af dessa trenne grundsatser eller egentligen af den tredje, hvilken, såsom en syntetisk förening af de tvenne föregående, var ett uttryck af båda på engång, i den enda mening, hvaruti båda på engång kunde vara gällande. Men denna tredje syntetiska grundsats låter upplösa sig uti tvenne satser, hvilka tillsammans utgöra dess hela innehåll, nämligen 1. den, att Jag sätter sig sjelf såsom inskränkt genom Icke-jag, och 2. den, att Jag sätter Icke-jag såsom inskränkt genom det deremot motsatta Jag. Den förra af dessa satser blef för Fichte den, som låg till grund för Vetenskapslärans theoretiska del, eller för deductionen af all föreställning och alla kunskapsför-

mågans yttringar, emedan hvar och en af dessa är en function, i hvilken en Subjectets modification (en föreställning) skall bestämmas af ett Object eller öfverensstämma dermed. Den sednare åter blef den, som låg till grund för Vetenskapslärans praktiska del, eller för deductionen af alla till Intelligentsens praktiska väsende hörande functioner, emedan hvar och en af dessa innehåller ett Intelligentsens sträfvanne att förmedelst en act af dess verksamhet bestämma ett Object, eller deruti åstadkomma en viss förändring. Det blef således den allmänna uppgiften för Vetenskapslärans theoretiska del, att af den nödvändighet, hvarmed det rena Jag finner sig inskränkt af ett Icke-jag, förklara och härleda möjligheten och ursprunget af all kunskap; äfvensom det blef den allmänna uppgiften för dess praktiska del, att af Intelligentsens nödvändiga sträfvanne, att efter sina föreställningar bestämma eller förändra detta Icke-jag, förklara och härleda alla yttringarne af Intelligentsens praktiska väsende.

Hvad nu först och främst Vetenskapslärans theoretiska del beträffar, så måste Fichte enligt den nyssnämnda allmänna satsen utgå ifrån begreppet om en oupphörligt fortvarande motsats mellan Jag och Icke-jag, såsom grunden till all föreställning och all kunskap. Men denna motsats mellan Jag och Icke-jag reducerade sig ytterst till en conflict mellan en ursprunglig, i sin princip oinskränkt verksamhet och en yttre impuls el-

ler stöt, genom hvilken densamma inskränkes. Det rena Jag måste nämligen, enligt hvad redan är nämnt, tänkas såsom en absolut, i sig sjelf grundad verksamhet, utan något substrat, hvåri den skulle inhæra. Så länge man nu abstraherar ifrån dess motsättning mot ett Icke-jag, finnes ingenting, hvarigenom denna verksamhet kunde inskränkas: den måste därför tänkas såsom ursprungligen, eller i sjelfva sin princip, oinskränkt, och denna det rena Jags ursprungliga oändlighet utgör i Fichtes tanka ett nödvändigt vilkor för möjligheten, så väl af all föreställning, som af all vilja och yttre verksamhet. Så länge det rena Jag tänkes på detta sätt, utgör det då blott ett rent oändligt handlande utan all vidare bestämning. Fichte betraktade denna rena, oinskränkta verksamhet under bilden af en ifrån en punct A dragen linea, eller af en ursprunglig, expansif tendens; en bild, hvilken blef af ganska vigtig betydelse i så väl Fichtes som Schellings framställningar af den transcendentella Idealismen. Men den nämnda absoluta verksamheten utgör, då den betraktas i denna dess ursprungliga cändlighet, eller med abstraction ifrån allt, hvaraf den kunde inskränkas, ännu icke ett verkligt medvetande, och genom den ensam uppkommer ej någon föreställning. Ty till ett verkligt medvetande fordras ej blott en ursprunglig verksamhet, utan äfven att denna verksamhet skall gå tillbaka i sig sjelf, och göra sig sjelf till sitt Object, hvilket inne-

bär, att den på något sätt skall reflecteras, inskränkas eller drivas tillbaka inåt: och äfvenså fordras till all föreställning ej blott en föreställande, ideell verksamhet, utan tillika, att det för denna verksamhet skall gifvas ett Object, hvilket den uppfattar, och hvilket för den föreställande verksamheten får utseende af något ifrån densamma åtskildt, hvaraf den känner sig afficerad eller på ett bestämdt sätt inskränkt; och sjelfva föreställningen måste då bestå i en handling, medelst hvilken den föreställande verksamheten reflecterar öfver denna inskränkning, d. ä. uppfattar den och sätter den såsom sin inskränkning. I följd häraf var det i Fichtes tanka ett vilkor för möjligheten af all föreställning och allt medvetande, att den ursprungliga, absoluta verksamheten måste på något sätt inskränkas; och då han ej i dess eget väsende fann någon grund till denna inskränkning, emedan verksamheten i sjelfva sin princip måste tänkas såsom oinskränkt, så fick inskränkningen för honom utseende af att vara gifven utifrån, eller att leda sitt ursprung af en yttre mot det rena Jag motsatt kraft. Så vida nu det rena Jag sjelf, eller den ursprungliga absoluta verksamheten, af Fichte framställdes under bilden af en ur en punct utåt verkande eller expansif tendents, så måste det yttre inskränkande framställas under bilden af en utifrån kommande impuls eller stöt, hvilken verkar i motsatt direction mot den nämnda ursprungliga verksamheten, och genom hvilken densamma ifrån dess för-

sta expansiva riktning reflecteras, eller drifves tillbaka inåt, emot den punct, ur hvilken den tänkes leda sitt ursprung. Men då den absoluta verksamhetens tendens utåt, såsom hörande till sjelfva dess väsende, likväl icke kan genom delta dess inskränkande eller tillbakadrifvande inåt helt och hållet upphävas, så måste den under dess inskränkande ännu fortfara, och således då yttra sig såsom en reaction emot inskränknigen, eller ett sträfvande att upphäva den. Derigenom uppkommer således en oupphörligt förnyad conflict, eller en alltid fortvarande action och reaction mellan det rena Jag (den ursprungliga utåt tenderande verksamheten) och den yttre impuls, genom hvilken detsamma inskränkes; och det är af denna conflict, som all föreställning och alla medvetandets bestämningar måste härledas och förklaras.

Af det anförda är klart, att det Fichteska så kallade Icke-jag ytterst reducerar sig till en blott impuls, genom hvilken det rena Jags ursprungliga verksamhet inskränkes eller tillbakadrifves inåt. Vetenskapslärans i det föregående nämnda andra grundsats, att nämligen det rena Jag nödvändigt mot sig motsätter ett Icke-jag, får således här den betydelsen, att den öfver sig sjelf reflecterande Intelligentsen måste, för att för sig förklara möjligheten af all föreställning och allt medvetande, antaga en yttre motsatt kraftyttring eller en utifrån skeende impuls, såsom grund till den första inskränk-

ningen af Intelligentsens egen ursprungliga verksamhet: Denna impuls utgör ännu icke ett egentligt Object, utan blott den första grunden till Intelligentsens föreställning om ett sådant: alla våra föreställningar om de yttre Objecterna och deras bestämningar uppkomma och utbildas, under förutsättning af denna grund, genom den fortvarande conflicten mellan Jag och Icke-jag, det vill säga, genom conflicten och föreningen af de båda motsatta riktningarne utaf Intelligentsens på en gång genom den yttre impulsen inskränkta (inåt tillbakadrifna) och mot inskränkningen reagerande (och således å nyo utåt tenderande) verksamhet.

Men då på detta sätt det rena Jags eller den ursprungliga verksamhetens första inskränkning, enligt Fichte, måste härledas af en utifrån skeende impuls eller ett Icke-jag, så blir frågan, huruvida ej Vetenskapsläran härigenom förlorar sin karakter af ren Idealism. Aterkommer ej genom denna motsats af Jag och Icke-jag en Dualism, lik den, hvilken Fichte förebrådde Kantianerne? Och blef ej den yttre impulsen hos Fichte i grunden detsamma, som det yttre tinget i sig sjelf hos Kantianerne? — Fichtes svar på detta inkast bestod hufvudsakligen i den anmärkningen, att hans Icke-jag icke vore något, som, i likhet med Kantianernes ting i sig sjelf, ägde en absolut af Intelligentsen oberoende existents i den mening, att det skulle vara kvar, om ock Intelligentsen sjelf ej funnes, utan blott

något, som den öfver sig sjelf reflecterande Intelligentsen nödgas tänka eller antaga, såsom grunden till sin första inskränkning, och hvilket således blott var till för Intelligentsen och dess reflexion. Derigenom åter stannade Fichte i afseende på sitt begrepp om Icke-jag uti en cirkel. På ena sidan förutsättes nämligen Icke-jag för sjelfva medvetandets möjlighet, såsom grunden till Intelligentsens första inskränkning, hvilket tycks innebära, att det skall i och för sig sjelf vara till utom Intelligentsen, och att Intelligentsen i detta hänseende beror af detsamma. Men på andra sidan är det likväl endast den öfver sitt eget medvetande reflecterande Intelligentsen, som, för att förklara detta medvetandes möjlighet, nödgas sätta eller antaga detta Icke-jag, hvarigenom det åter förvandlas i något, som blott är till för Intelligentsen, och som i denna mening utgör en product af dess egen tankekraft. Men detta var en cirkel, hvilken Fichte alldeles icke sökte dölja, utan tvärtom öppet erkände, såsom en sådan, som vore en nödvändig följd af Intelligentsens ändliga natur. "Detta, säger han 1), att den ändliga Intelligentsen nödvändigt måste sätta något absolut utom sig (ett ting i sig sjelf), och likväl på andra sidan måste erkänna, att detsamma endast är till för Intelligentsen (såsom ett nödvändigt Noumén), är en cirkel, hvilken Intelligentsen kan in infinitum utvidga, men utom hvil-

1) Grundl. der ges. Wissenschaftslehre, 2:te Ausg. s. 277.

ken den aldrig kan komma." Man finner emellertid lätt det vacklande och tvetydiga i detta Fichteska föreställningssätt om Icke-jag och dess realitet eller idealitet. Också utgjorde just detta den första hufvudpunct, i hvilken Schelling i sin framställning af den transcendentella Idealismen skilde sig ifrån Fichte.

Vi hafve i det föregående nämnt, att Fichte betraktade det rena Jag såsom en Subject-objectivitet eller såsom en i sig sjelf tillbakagående verksamhet, och att det rena sjelfmedvetandet för honom utgjorde den act genom hvilken denna verksamhet går tillbaka i sig sjelf eller åskådar sig sjelf. Här kunne vi nu tillägga, att det rena Jag, efter Fichtes åsigt, ursprungligen (d. ä. då jag abstraherar ifrån dess inskränkning genom ett Icke-jag), ännu icke utgör ett sjelfmedvetande, emedan det ännu blott innebär begreppet om en ren, oinskränkt verksamhet utan all vidare bestämning; men att det är genom den med denna verksamhet nödvändigt förenade inskränkningen, som densamma reflecteras, och derigenom blir en i sig sjelf tillbakagående verksamhet eller ett sjelfmedvetande. Så vida utgör således den genom Icke-jag gifna inskränkningen ett vilkor äfven för det rena sjelfmedvetandets möjlighet. Men i och med detsamma, som den ursprungliga verksamheten genom denna inskränkning drifves tillbaka inåt, reagerar den äfven utåt mot sin inskränkning, och uppfattar derigenom denna eller sätter den såsom sin in-

skränkning. Och så vida den här finner sig inskränkt, utan att i sig sjelf finna grunden till denna inskränkning, måste den sätta denna grund såsom något ifrån sig åtskildt, ett Object, och det är, enligt hvad redan blifvit nämnt, blott i motsats emot detta Object, som det rena Jag sätter sig sjelf såsom medvetandets Subject. Alla de närmare bestämningarne af detta hittills obestämda Object måste, enligt Fichte, förklaras genom den fortsatta actionen och reactionen mellan Intelligentsens ursprungliga verksamhet och dess inskränkning; och denna förklaring innebar då tillika den genetiska deductionen af alla de Intelligentsens vödvändiga handlingssätt, hvilka utgöra erfarenhetens allmänna lagar, enligt hvilka Intelligentsens hela föreställningssätt om den objectiva världen uppkommer och utbildas. Det var då genom denna deduction, som Fichte sökte ur Intelligentsens väsende härleda och förklara så väl Sinnlighetens Former, som Förståndets Kategorier, af hvilka Kant blott gifvit en analytisk exposition.

Det allmänna resultatet af denna deduction, och dermed äfven af Vetenskapslärans hela theoretiska del; blef det, att den objectiva världen eller Naturen endast är till för sjelfva Intelligentsen och dess reflexion, nämligen såsom utgörande ett System eller en sammanfattning af alla Intelligentsens nödvändiga inskränkningar, hvilka väl ytterst måste härledas af den oförklarliga impuls, som åstadkommer den första inskränkning.

gen af Intelligentsens ursprungliga verksamhet, men deremot erhålla alla sina närmare speciella bestämmingar genom det sätt, hvarpå Intelligentsen, enligt reflexionens allmänna och nödvändiga lagar, måste uppfatta denna sin första inskränkning, och genom den deraf föranledda kedjan af reflexionens nödvändiga functioner. Naturen blef således, enligt Fichte, ej något i och för sig sjelf existerande, utan blott ett nödvändigt phenomenon för en Intelligents och dess medvetande, och deductionen af särskilda till Naturen hörande föremål eller krafter kunde i hans System blott bestå deruti, att föreställningarne om dem uppvisades såsom nödvändigt hörande till ett fullständigt bestämdt medvetande, och således såsom nödvändiga för hvarje ändlig Intelligents. Af detta slags deductioner finner man några exempel i Inledningen till Fichtes Naturrätt. Deremot gjorde han ej, i likhet med Schelling, anspråk på att gifva en egentlig construction af de speciella Naturkrafterna; och det enda bruk han kan sägas hafva gjort af den Kantiska Grundläggningen till en dynamisk Naturphilosophi består deruti, att han kauhända af den Kantiska constructionen af Materien hämtat första anledningen till den i det föregående nämnda bild, enligt hvilken han sökte construera Intelligentsens bestämmingar såsom uppkommande genom conflicten mellan en utåt gående eller expansif och en inåt gående eller centripetal verksamhet.

Den förnämsta grunden, hvarföre Fichte så litet sys-

selsatte sig med Naturphilosophiska ämnen, måste utan tvifvel sökas i hela Systemets idealistiska ensidighet, och i Fichtes derigenom bestämda begrepp om förhållandet mellan Naturen och Intelligentsen. Då nämligen Naturen blott utgjorde en sammanfattning af alla Intelligentsens nödvändiga inskränkingar, och Intelligentsen deremot, såsom en i sjelfva sin princip oinskränkt verksamhet, måste, i motsats emot sin inskränking, yttra sig genom ett sträfvande att upphäfva densamma; så uppkom derigenom ett slags fiendtligt förhållande mellan Naturen och Intelligentsen, så att den ena nödvändigt måste herrska på den andras bekostnad, och frågan således blott kunde blifva, hvilkendera af dessa fiendliga magter i hvarje särskildt fall förmådde kufva den andra. På detta förhållande mellan Natur och Intelligents, eller, hvilket för Fichte var detsamma, mellan Nödvändighet och Frihet, grundade sig äfven hela hans praktiska Philosophi. Frihet eller absolut sjelfverksamhet utgjorde, enligt denna åsigt, sjelfva Intelligentsens väsende. I motsats emot det yttre, hvaraf Intelligentsen inskränkes, måste dess absoluta sjelfverksamhet yttra sig såsom ett sträfvande att upphäfva denna inskränking, hvilket sträfvande likväl, då inskränkingen, såsom utgörande ett vilkor för sjelfva medvetandets möjlighet, aldrig kan fullkomligt upphäfvas, ej kan hafva till resultat något annat, än ett oupphörligt utflyttande af den alltid fortvarande inskränkingen. Framställdt på ett mera populärt sätt

vill detta säga, att i motsats emot den empiriska driften eller Naturdriften, hvilken utgör ett uttryck och en följd af den caussalitet, hvilken Naturen sträfvar att utöfva på Intelligentsen, måste Friheten yttra sig såsom en ren drift, eller såsom en tendents, hvilken åsyftar ett fullkomligt välde öfver Naturdriften och ett fullkomligt upphäfvande af Naturens magt öfver Intelligentsen. Detta utgör då det yttersta målet för Intelligentsens praktiska verksamhet, ett mål, hvilket den aldrig fullkomligt uppnår, men till hvilket den likväl kan i oändlighet mer och mer närma sig. Den fria verksamhet åter, genom hvilken detta skall ske, innebär, som man lätt finner, tvenne functioner, en inre, hvilken utgör hvad vi egentligen kalle en act af fri vilja (bildandet af ett syftmålsbegrepp och fattandet af ett beslut), och en yttre, hvilken utgör hvad vi kalle yttre handling, eller den function, genom hvilken den fria viljan utöfvar sin caussalitet på Naturen, och i den yttre världen realiserar sitt syftmålsbegrepp. Med afseende på dessa tvenne till Intelligentsens praktiska verksamhet hörande functioner uppkomma då tvenne hufvuddelar af den praktiska Philosophien, nämligen Sedelära och Naturrätt, hvilka Fichte betraktade såsom tvenne helt och hållet särskilda Vetenskaper, på det sätt, att Sedeläran utgjorde en Vetenskap om sjelfva den inre Friheten och den genom denna gifna lagstiftningen för viljan, då deremot Naturrätten handlade om vilkoren för den yttre Friheten, i synnerhet med afseend-

de på möjligheten att med hvarandra förena alla särskilda coexisterande Förnuftsväsendens lika giltiga anspråk på denna yttre Frihet och på dess utöfvande i den yttre världen, såsom den gemensamma sferen för deras verksamhet.

Fichtes åsigt af Naturrätten bestämdes förnämligast deraf, att han enligt hvad nyss nämndes, helt och hållet afsöndrade den ifrån Sedeläran, såsom en särskild och af den sednare oberoende Vetenskap. I anledning häraf, deducerade han rättsbegreppet endast af begreppet om flera fria ändliga Förnuftsväsendens coexistens, och således alldeles oberoende af begreppet om pligt, genom hvilket det blott efteråt erhåller en ny sanction. I likhet med Kant och de fleste af dem, som i nyare tider afhandlat detta ämne, betraktade Fichte det borgerliga Samhället endast såsom ett slags Mechanism, en tvångsanstalt, ämnad att införa och bibehålla ett rättsförhållande, eller att försäkra hvarje Statsborgare om en viss bestämd sfer för dess yttre verksamhet; det vill säga, han betraktade Staten endast ifrån den formella och negativa sidan, utan att reflectera på det inre och högre, hvarigenom Staten blir en egentlig lefvande Organism. Fichtes Naturrätt är märkvärdig genom den stränga consequents, hvarmed han utfört denna ensidiga åsigt af Staten. Den leder hos honom, i afseende på det mera speciella af lagstiftningen, till så hårda inskränkningar af alla Statsborgares fria verksamhet, och sätter dem un-

der en så sträng police-uppsigt, att Staten, betraktad såsom en anstalt för den yttre frihetens skyddande, slutligen kommer i strid med sitt eget ändamål. — Den egentliga Sedeläran åter grundar sig hos Fichte, liksom hos Kant, på begreppet om den rena viljans avtonomi, eller om den inre Friheten, hvilken i dess motsats mot Naturdriften yttrar sig såsom ett sträfvande eller en drift till absolut sjelfständighet för dess egen skull. Denna drift uttrycker sig för medvetandet genom den moraliska lagen eller det af Kant så kallade kategoriska imperativet, hvilket derföre ej innehåller något annat, än en fordran af Intelligentsens absoluta sjelfständighet, eller af den rena viljans fullkomliga välde öfver Naturdriften. Ur detta uttryck af den moraliska lagen trodde Fichte sig lättare och på ett enklare sätt kunna härleda människans särskilda pligter, än ur den Kantiska formeln, att maximen för en handling är sedligt god, då den är tjenlig till en allmän lag för alla förnuftiga Varelser. För öfrigt öfverensstämmer den Fichteska Sedeläran i allt det väsendtliga med den Kantiska. Grundad, i likhet med den Kantiska, på begreppet om en outplånlig motsats mellan pligt och böjelse, sätter den människans fullkomlighet blott uti den intelligenta principens afgjorda välde öfver den sinnliga, och erkänner således ej möjligheten af en fullkomlig harmoni i hela människans väsende, eller af hvad man kan kalla själens sedliga skönhet. Den moraliska sinnesförfattningen är, efter denna åsigt, fattad i dess

fulla stränghet, egentligen aldrig skön, utan blott sublim; hvarför ock Kant 2) ogillade såsom en inconsequents det sätt, hvarpå Schiller i sina æsthetiska afhandlingar sökte utveckla och med den Kantiska läran förrena begreppet om en sedlig skönhet. Äfven hos Fichte finner man väl ett och annat spår till en dylik inconsequents; men i allmänhet framträder begreppet om motsatsen mellan den rena viljan och naturdriften hos honom nästan ännu skarpare än hos Kant. Huru nära denna åsigt är beslägtad med den Stoiska, har Fichte sjelf i sina sednare skrifter erkänt.

Af Philosophiens speciella delar var det endast Naturrätten och Sedeläran, hvilka Fichte med någon större utförlighet och på ett strängt vetenskapligt sätt bearbetade. Naturphilosophien, äfvensom det Sköna och den sköna Konstens Philosophi, vidrörde han nästan icke 3). Sin åsigt af Religionen framställde han först uti en kort afhandling om grunden till vår tro på en Gudomlig

2) Die Religion innerh. der Grenz. d. bloss. Vernunft, 2te Aufl., s. 10.

3) I Fichtes framställning af den æsthetiske Konstnärrens pligter (System d. Sittenlehre s. 477), samt i hans bref: Ueber Geist und Buchstab in der Philosophie (Philos. Journal 1798, 7. u. 8. Heft.) förekomma väl åtskilliga träffande och skarpsinniga anmärkningar om det Sköna och den Sköna konsten; men de äro ej på vetenskapligt sätt utförde, och skulle äfven svårigen kunna bringas i full öfverensstämmelse med hans egentliga System.

verldsregering 4), och derefter i de populära försvarsskrifter, i hvilka han sökte rättfärdiga sig mot den af denna afhandling föranledda anklagelsen för Atheism. Fichte, likasom Kant, betraktade Religionen endast såsom en praktisk, af människans moralitet beroende tro. Men Kant hade i sin deduction af denna tro icke grundat den blott på ett rent moraliskt behof, utan egentligen på förnuftets fordran af en förening och harmoni mellan dygden och en deremot svarande lycksalighet, eller mellan de båda särskilda beståndsdelarne af det fulländade goda, hvilket måste tänkas såsom det yttersta målet för människans sträfvande. Detta förkastades af Fichte i det hänseende, att han icke ville låta föreställningen om en ifrån sjelfva dygden åtskild, ehuru emot den svarande lycksalighet gälla för en beståndsdel af det fulländade goda, som den dygdige har att eftersträfvat. Det yttersta målet för all människans verksamhet är, enligt Fichte, endast det, som är gifvet genom sjelfva den moraliska lagen, nämligen en fullkomlig moralitet hos alla förnuftiga Varelser. På möjligheten af det, som innehålles uti denna idee om människoslägtets bestämmelse, tror man nödvändigt i och med detsamma, som man sjelf är moraliskt sinnad. Det vill säga med andra ord: med en moraliskt god sinnesförfattning följer nödvändigt tron på en moralisk verldsordning, eller på en högre nödvändighet, medelst hvilken allt ledes till

4) Införd uti Philos. Journal herausgeg. v. Fichte u. Niethammer 1798, 1 Heft.

det bästa och nödgas att medverka till den allmänna moraliska verldsplanens utförande. Denna tro på en högre moralisk verldsregering utgör, enligt denna åsigt, Religionen i sin renhet. Denna lefvande och verkande moraliska ordning, säger Fichte, är sjelf Gud: någon annan Gud behöfve vi ej och kunne vi ej fatta. Vi hafve, tillägger han, ingen grund, att gå utom sjelfva denna moraliska verldsordning, och antaga ett särskildt Väsande såsom dess Orsak. Ett sådant särskildt Väsande känner ej det ursprungliga allmänna mennisköförståndet: det är blott en sig sjelf missförstående Philosophi, som diktar ett sådant. Men sjelfva begreppet om ett sådant är utan någon verklig mening, så vida detta väsende skall äga personlighet och medvetande; ty vi kunne, enligt hvad Fichte påstår, ej tänka oss personlighet och medvetande utan inskränkning och ändlighet.

Ehvad omdöme man ock för öfrigt må fälla om de åtgärder, hvilka i anledning af dessa yttranden af några Regeringar vidtogos i afseende på Fichtes nyssnämnda skrift, så måste man dock utan tvifvel lätt finna, huru litet tillfredsställande det här angifna begreppet om Gudomligheten är för den oförvillade religiösa känslan. Utan tvifvel är det för denna en fordran, hvilken den aldrig kan eftergifva, att Gudomligheten skall vara något mer än en blott moralisk verldsordning: att den måste fattas såsom en Substant i ordets högsta bemärkelse, ett

Urväsende, som utgör den yttersta grunden till all realitet, och dermed äfven till den moraliska världsregeringen: och slutligen, att den måste tänkas såsom en moralisk Intelligens, ett högsta Förnuft, af hvars ursprungliga ljus det menckliga Förnuftet blott utgör en svagare stråle. Och den sanna Philosophien måste otvifvelaktigt, i samma mån den lär fullt förstå sig sjelf, komma i öfverensstämmelse med denna Grundidé för all Religion, om ej menniskans hela väsende skall vara en motsägelse. Derföre var det också i synnerhet genom framställningen af det nyssnämnda begreppet om Gudomligheten, som Fichte tydligast blottade det otillfredsställande i sin ensidigt idealistiska Speculation. Mer och mer började han äfven sjelf inse detta, och hans Philosophi fick derigenom småningom en helt annat tendens, än den ifrån början haft. Genom bemödandet att införa den större Publiken rättfärdiga sig mot beskyllningen för Atheism leddes han i allmänhet till en benägenhet, att söka popularisera sin Lära. Nästan alla hans sednare skrifter utgöra sådana mer eller mindre populära framställningar, i hvilka man förgäfvos söker den stränga vetenskapliga consequents, hvilken han i sina äldre skrifter eftersträfvade. Men det var icke blott i afseende på formen och framställningssättet, som Fichtes Lära, sedan den uppnått den nyssnämnda vändpunkten för dess utbildning, antog en annan karakter: äfven i afseende på sitt innehåll undergick den en lika betydlig förändring. Derigenom, att hans uppmärksamhet

mer började fästas på den religiösa tron och dess förhållande till Speculationen, nödgades han snart att öfverskrida gränssorna för sin ensidiga Idealism. Det i själfmedvetandet gifna rena Jag, betraktadt såsom ett subjectift, eller sådant det i Vetenskapsläran fattades och framställdes, blef ej mer för honom det Högsta och Absoluta, då han, enligt den religiösa trons anvisning, började söka detsamma uti det, som utgör, för att så säga, den intelligibla världens medelpunkt, och den yttersta grunden till den moraliska verldsordningen. Första följdén häraf blef en skarp motsättning och strid mellan den theoretiska i Speculationen gällande åsigten på ena sidan, och den praktiska för lifvet gällande tron på den andra: en strid, hvilken i synnerhet i Fichtes Skrift: *Die Bestimmung des Menschen* framträder med full tydlighet, men lemnas alldeles oupplöst. Det var troligen i synnerhet genom bemödandet att häfva denna strid, som Fichte slutligen leddes till den ifrån hans äldre System ganska skiljaktiga åsigt, hvilken man finner i hans sednaste skrifter. Han utgår i dessa sednare skrifter icke mer ifrån det i själfmedvetandet gifna rena Jag, såsom ren oändlig Verksamhet, utan ifrån Ideen om Gudomligheten, såsom utgörande det Absolut Reella, eller efter hans uttryck, *Das Seyn*. I och för sig själf betraktadt är detta Absolut Reella blott Enhet utan all mångfald och olikartighet, och kan ej bestämmas genom några vidare prædicater. Men det

är ej blott till i och för sig sjelf: det måste äfven yttra sig, uppenbara sig: denna dess yttring (hvilken Fichte kallar *Das Daseyn*) utgör *Universum*. Denna *Urväsendets* yttring sker efter nödvändiga och oföränderliga lagar: derigenom uppkommer en fortgående utveckling af dess ursprungliga lif uti en mångfald af särskilda ändliga *Väsenden*. Och då *Urväsendets* yttring utgör ett medvetande, så uppkommer genom denna fortgående utveckling en sammanfattning af ändliga intelligenta *Varelser*, ett människoslägte. Detta är derföre det enda, som har en sann existens. Naturen deremot utgör blott en inskränkning, en död och endast skenbar existens, hvilken har sin grund deruti, att *Urväsendets* lif i fenomenet utvecklar sig succesift, och att dess manifestation derföre till en del visar sig såsom något ännu icke lefvande. — På dessa principer grundade Fichte en mystisk *Religionslära*, hvilken han äfven trodde sig återfinna i *Christendomen*, eller egentligen i det *Johanneiska Evangelium*; hværemot han numera betraktade sin egen äldre framställning af *Sedeläran* och *Naturrätten* såsom blott gällande för en lägre ståndpunkt. På detta sätt fick således hans lära i denna dess sednare utbildning en i visst afseende motsatt tendens emot den äldre *Vetenskapsläran*. Den äldre transcendentella *Idealismen* öfvergick i den nyare framställningen till ett slags mystisk *Realism*; och *Religionen*, hvilken efter den äldre åsigt blott utgjorde ett bihang eller tillägg till *Moralen*, blef nu det högsta, hvarur all *Moral* skulle härledas.

I den framställning, hvilken vi här gifvit, af den Fichteska lärans hufvudmomenter, hafve vi sökt att, så vidt möjligt varit, ställa oss på Fichtes egen ståndpunkt, för att derigenom utreda, så väl detta Systems ursprung utaf det Kantiska, som dess utbildning och dess inre sammanhang. Vi kunne ej här ingå i en fullständig vetenskaplig granskning af detsamma, då en sådan ensam skulle komma att utgöra en bok; men redan det anförda torde vara tillräckligt, att åtminstone i allmänhet berättiga oss till det omdömet, att detta System, ehuru uppfördt med en beundransvärd skarpsinnighet och dialektisk skicklighet, likväl icke kan sägas utgöra, hvad det enligt Uppfinnarens afsigt skulle blifva, en oemotgängligt viss och så väl i theoretiskt som praktiskt hänseende för förnuftet tillfredsställande Philosophi. Ganska märkvärdig är denna Fichteska Idealism i det afseende, att den representerar sjelfva culminationspunkten af den reflexionens riktning, hvilken i nyare tider blifvit mer och mer rådande, och hvilken bestämt hufvudcharakteren af hela den egentligen så kallade moderna bildningen. I motsats, så väl emot den rena och klara åskådning af Naturen, hvilken låg till grund för den Grekiska och Romerska bildningen, som emot den öfvervägande religiösa känsla och den lifliga tro på det öfversinnliga, hvilken, väckt och föranledd genom Christendomen, utgjorde hufvudcharakteren af Medeltidens Romantik, upptäcker man lätt uti alla den egentligt moderna culturens delar en reflexionens öfvervigt öfver

känslan och inbildningskraften, och, hvad dermed står i det närmaste sammanhang, ett oupphörligt reflexionens tillbakagående i sig sjelf, dess rigtning på det inre, eller på sjelfva medvetandet och dess bestämningar. Likasom denna reflexionens rigtning på det inre i den moderna konstbildningen röjt sig genom dess merendels sentimentala karakter, har den ock inom den intellectuella culturens område röjt sig genom dess mer och mer idealistiska tendents. I den mån den i sig sjelf tillbakagående reflexionen kommit till ett lifligare medvetande af sin egen kraft och sjelfverksamhet, har det mer och mer blifvit dess syftning, att constituera sig sjelf till det Högsta och Absoluta. En följd af denna syftning var först och främst den vetenskapliga forskningens sträfvande till fullkomlig sjelfständighet, och dess lösryckande ifrån den tro på en yttre auctoritet, af hvilken den förut varit beherrskad och bunden. Men den stannade ej vid denna punkt: den slet sig snart äfven lös från den inre auctoriteten af den i människjans eget medvetande gifna, för reflexionen aldrig fullkomligt förklarliga, uppenbarelsen af det Högre och Gudomliga. På ett ytligt och frivolt sätt yttrade sig denna tendents redan hos Encyclopedisterna, ehuru de genom sin blott empiriskt psykologiska reflexion på det inre och sin lära om det empiriska ursprunget af all mensklig kunskap leddes, icke till Idealism, utan tvärtom till Sensualism och Materialism: men på ett grundligare och mera vetenskapligt sätt, samt i förening med

ett renare moraliskt intresse, så vida nämligen detta kan finnas skildt ifrån det religiösa, yttrade den sig i den Fichteska transcendentella Idealismen, genom en åsigt, som uttryckeligen gjorde den i sig själf tillbaka-gående reflexionen, fattad i dess högsta och allmännaste uttryck, (det Fichteska rena Jag) till det Absoluta, och derur sökte härleda alla så väl den yttre som den inre erfarenhetens phenomener. Närmast föranleddes denna åsigt, på ena sidan eller i theoretiskt hänseende, af den alltsedan Des Cartes' tid mer och mer lifligt väckta känslan af det rena själfmedvetandets omedelbara visshet och evidents: vidare af den dermed förenade, och genom Des Cartes, Malebranche, Leibnitz och Berkeley till större tydlighet utvecklade föreställningen om de svårigheter, hvilka åtfölja begreppet om en utifrån skeende inverkan på en Intelligents: och ändteligen af den så länge oafgjorda tvisten mellan Empirismen och Rationalismen samt Humes Scepticism, genom hvilken man kom till ett bestämdare begrepp om vilkoren för våra kunskapers objectivitet, och om det otillfredsställande i Empirismens sätt att förklara ursprunget af de föreställningar, hvilka i medvetandet förekomma såsom absolut allmänna och nödvändiga. På andra sidan, eller i praktiskt hänseende, föranleddes denna lära genom det förmedelst reflexionens riktning på det inre väckta, och under tvisten mellan Determinister och Indeterminister mer och mer utvecklade medvetandet af Intelligentsens frihet och själfverksamhet. Redan Kant kom genora

sin reflexion öfver Friheten och dess sammanhang med Moraliteten till begreppet om viljans avtonomi, och Fichte, som närmare reflecterade på detta begrepp, och satte det i förbindelse med det rena sjelfmedvetandet, fick derigenom sitt rena Jag, såsom en absolut sig sjelf constituerande och i sig sjelf grundad verksamhet. Onökligt är det, att Fichtes på denna princip bygda System bidrog att sprida ett nytt ljus, så väl öfver sjelfva medvetandet och dess bestämningar, som öfver begreppet om Friheten och Intelligentsens deraf beroende praktiska väsende. Men det i och för sig sjelf omöjliga försöket, att ur Intelligentsens eget väsende deducera hela den genom vår yttre erfarenhet gifna objectiva världen, kunde ej annat än misslyckas: och den mot Naturens rikdom så illa svarande torftigheten af de deductioner, genom hvilka Fichte sökte förklara åtminstone de allmännaste af den objectiva världens bestämningar, kunde ej länge dölja sig äfven för Systemets Anhängare. Hvad åter det praktiska intresset beträffar, så var det väl just af detta, som den transcendentella Idealismen hemtade sitt förnämsta stöd, emedan en lära, som gjorde det i sjelfmedvetandet gifna rena Jag till det Högsta och Absoluta, bättre än något föregående System tycktes öfverensstämma med begreppet om viljans frihet. Men för att rädda Friheten, uppoffrade den ej blott Naturens realitet, hvilken här nedsänk till ett blott fenomen för Intelligentsens reflexion, utan äfven den äkta religiösa Ideen om en Gudomlighet, i det hän-

seende, att denna här förvandlades i en blott moralisk
 verldsordning; hvilken, då man ej fick antaga något egent-
 ligt lefvande, intelligent Urväsende såsom dess grund,
 knappt blef något annat än ett luftigt phantom utan
 hållning och consistent, ett af människans moraliska
 behof frambragt bländverk, som försvann för den theo-
 retiska forskningens skarpare blick. Derigenom var så-
 ledes detta System i tvenne afseenden stridande emot
 förnuftets nödvändiga fordringar, och deraf låter det
 lätt förklara sig, att det samma så snart förlorade sitt
 anseende och sina Anhängare. Tidehvarfvets anda, hvil-
 ken vid den tid, då Fichte framträdde med sin Vetens-
 skapslära, var i hög grad gynnande för ett sådant på
 begreppet om Intelligentsens absoluta frihet och sjelfverk-
 samhet grundadt System, och hvilken just genom detta
 System bragtes till full klarhet och genomskådlighet för
 sig sjelf, undergick inom få år en ganska väsendtlig
 förändring, genom den till ny och ökad liflighet väck-
 ta religiösa känslan; och denna förändring rörde sig snart
 på ett ganska tydligt sätt äfven inom den egentliga phi-
 losophiska forskningens område. Den af Fichte förak-
 tade Naturen gjordes af hans Efterföljare åter till ett
 föremål för Speculationen, och erhöll efter denna nya
 åsigt ett högre slags realitet än Fichte velat tillerkänna
 den; och den af Fichte misskända Ideen om ett Gudom-
 ligt Väsende började snart åter, likasom i äldre tider,
 betraktas såsom den egentliga grundvalen för Philoso-
 phiens hela System. Schellings Naturphilosophiska skrif-

ter, Schleiermachers Reden über die Religion, samt den genom Bröderna Schlegel, Tieck och Novalis väckta entusiasmen för den på Christendomen grundade Romantiken, kunna här nämnas såsom de litterära phenomener, i hvilka denna förändrade tendents tidigast röjde sig, ehuru den visserligen i dessa dess första yttringar var åtföljd af betydliga förvillelser. Fichte sjelf rönt småningom inflytelsen af denna tidehvarfvets förändrade anda, och leddes derigenom, såsom redan är nämnt, till sina sednare filosofiska åsigter. Men då han i dessa behöll en stor del af sitt äldre Systems ensidighet, och hans sednare lära derigenom blef ett slags coalition af stridiga elementer, mellan hvilka ingen verklig och fullkomlig förening var möjlig; så kunde den ej erhålla någon sann consistent, utan blef blott att anse såsom ett uttryck af Upphofsmannens iråkade inre disharmoni, och dermed äfven såsom ett erkännande af hans äldre och egentliga Systems ofullkomlighet.

Det var, som bekant är, af det Fichteska Systemet, som det Schellingska närmast föranelldes, och det sistnämnda öfverensstämde i början nästan alldeles med det förra, ehuru det under sin fortgående utbildning mer och mer åtskilde sig derifrån. Af alla den sednast förflutna tidens filosofiska Systemer gifves väl intet, som blifvit på så olika sätt bedömdt, som det Schellingska: dess Uppfinnare har ömsom blifvit ansedd såsom Tidehvarfvets största Snille och såsom dess ursinnigaste

Phantast. Imellertid torde den, som utan fördom betraktar den strid, hvilken nu i hela tjugu år blifvit rörande detta System, redan af denna strids långvarighet finna sig föranledd, att åtminstone i förhand misstänka, att intetdera af dessa motsatta omdömen kan vara det rätta, och att intetdera af dem blir det, vid hvilket efterverlden, när så väl Anhängarnes svärmeri som Motståndarnes polemiska förbittring hunnit afsvalna, en gång kommer att stadna. På ena sidan är det väl föga sannolikt, att ett System, som ej bestode af annat än idel non-sens, skulle kunnat väcka ett så stort och långvarigt uppseende, häldst i ett land, der interessel för grundelig vetenskaplig forskning yttrat sig med en utmärkt grad af liflighet och energi; men på den andra torde det ock synas svårt att förklara, hvarföre detta System icke på så lång tid hunnit vinna ett allmännare bifall, i fall det verkligen ägde den vetenskapliga fullkomlighet, som dess Anhängare och Beundrare tillagt det. Men vi kunne ej här åtnöja oss med en blott på Systemets yttre öden grundad förmodan rörande dess vetenskapliga halt och värde: vi måste söka att derom vinna en egentlig och säker öfvertygelse, hvilken endast kan beredas genom en genetisk och sammanhängande utveckling af dess hufvudinnehåll.

För att åter i någon mån lyckas att gifva en sådan, är det först och främst nödigt, att vi mot Schelling iakttaga en rättvis, hvilken man är skyldig hvarje

Tänkare utan undantag, den nämligen, att vid framställningen af hans lära hufvudsakligen följa, icke hans förmente Anhängares, utan hans egna skrifter. Mot Schelling är detta så mycket mer en pligt, som han sjelf ofta protesterat emot att bedömmas efter sina Härmare och Commentatorer. Om man ock med skäl skulle kunna påstå, att han sjelf genom det sätt, hvarpå han framställt sina ideer, varit mer eller mindre vållande till många af dessa Anhängares förvillelser; så är man dock icke derföre berättigad, att utgifva alla dessa förvillelser för hans egna satser, och att under namn af Schellingsk Philosophi uppställa något, som i sjelfva verket blott utgör en caricatur eller en parodi af densamma.

Ett ej mindre oundgängligt vilkor för en trogen framställning och en grundelig pröfning af Schellings lära är det, att man gör tillräckligt afseende på dess successiva och fortgående utbildning. Hans äldre åsikter åtskilja sig väsendtligen ifrån de nyare, ehuru de sednare blifvit föranledda af de förra, och så vida stå med dem uti ett visst sammanhang. Det är således nödigt, att man gör sig full reda så väl för åtskillnaden som för sammanhanget mellan de utvecklingsmomenter, hvilka den Schellingska läran successift genomgått. Man skulle, för en lättare öfversigts skull, kunna antaga fyra sådana moment af denna Speculations fortgående utbildning. Det första skulle då utgöras af den åsigt, enligt hvilken Schelling ännu, i likhet med Fichte, be-

traktade hela Philosophien blott såsom transcendentell Idealism, och således bearbetade Naturphilosophien blott såsom en under Transcendental-philosophien subordinerad Vetenskap, eller blott såsom en speciell tillämpning af densamma: det andra af det föreställningssätt, enligt hvilket han betraktade Naturphilosophien och Transcendental-philosophien såsom tyvenne af hvarandra oberoende Vetenskaper af alldeles lika dignitet: det tredje af hans egentligen så kallade absoluta Identitets-system, hvilket han framställde såsom den gemensamma grundläggningen för all så väl Naturphilosophi som Transcendental-philosophi: och det fjerde ändteligen af det slags nya ombildning af detta System, hvilken Schelling under de sednast förflutna åren företagit sig, och af hvilken han hitintills i sin afhandling Ueber die menschliche Freyheit och sina öfriga nyaste skrifter blott lemnat Allmänheten några fragmenter, såsom en förberedelse till en länge låfvad, men ännu ej utgifven, fullständigare exposition. Det behöfver väl för öfrigt knappt anmärkas, att då det ena af dessa utvecklingsmomenter föranledt det andra, så gifves det också i hvart och ett af de föregående vissa öfvergångspuncter, i hvilka det omedelbart gränsar intill det följande.

Enligt hvad redan är nämndt, utgick Schelling i sin Speculation ungefär ifrån samma punct som Fichte, och hans äldsta philosophiska skrifter, hvilka höra till hvad vi kallat det första utvecklingsmomentet af hans

lära, hade till föremål att närmare utreda, dels den af Fichte angifna högsta principen för den transcendentella Idealismen, dels vissa delar af sjelfva det på denna princip bygda Systemet. Redan i dessa skrifter röjer det sig, att Schelling fattade det rena Jag såsom en i egentlig mening absolut och af allt yttre oberoende identitet af det subjectiva och objectiva, utan att, i likhet med Fichte, åter förvandla det i ett subjectift, eller utan att i dess ursprungliga begrepp inlägga motsättningen mot ett objectift (en yttre impuls). Redan ifrån början band han sig ock mindre än Fichte vid den enformiga gången af den systematiska eller så kallade synthetiska methoden, utan sökte att med friare blick öfverse det hela af den transcendentella Idealismen, och att betrakta den i dess förhållande till de föregående tidernas märkvärdigare Systemer; hvaremot han kanhända var mindre consequent än Fichte i afseende på särskilda puncter af Systemet.

Men det var förnämligast genom de Naturphilosophiska forskningar, hvilka Schelling ifrån den transcendentella Idealismens ståndpunct anställde, som han småningom föranleddes att mer och mer aflägsna sig ifrån Fichte. I sin äldsta Naturphilosophiska skrift 5) betraktade han ännu Naturphilosophien blott såsom en speciell användning och tillämpning af den transcendentella Idealismen. Den theoretiska Philosophien, likasom

5) *Ideen zu einer Philosophie der Natur*, utg. 1797.

den praktiska, låter fördela sig i den rena och den använda. Den rena theoretiska Philosophien utgöres af Transcendental-philosophien, som har att undersöka realiteten af all vår kunskap i allmänhet: den använda åter utgöres af Natur-philosophien, hvilken har att ur principer härleda ett bestämdt System af vår kunskap, eller Systemet af hela vår erfarenhet. Physiken är för den theoretiska Philosophien detsamma, som Historien för den praktiska. Naturphilosophien har att ur Philosophiens högsta principer deducera Naturens möjlighet, och den utgör derigenom, i sin förening med Empirien, Naturläran såsom egentlig Vetenskap. I enlighet med denna åsigt sökte Schelling i den nämnda skriften på ena sidan ur den Fichteska Idealismens principer deducera det af Kant angifna dynamiska begreppet om Materien, samt att derpå grunda en dynamisk Naturlära, och på den andra att med denna dynamiska Naturlära förena de förnämsta upptäckter, till hvilka den empiriska Naturforskningen hade ledt. Kant hade kommit till sitt dynamiska begrepp om Materien genom en analytisk undersökning, medelst hvilken han fann, att rummets fyllande och Materiens ogenomtränglighet icke låta förklara sig på annat sätt, än genom ursprungliga repulsiva krafter, inskränkte genom motsatta eller attractiva krafter. Schelling åter sökte att ur de af Fichte uppställda högsta principer för den transcendentella Idealismen deducera detta dynamiska begrepp om Materien; hvartill han hade så mycket större anledning, som Fichte, enligt hvad redan är nämndt,

äfvén i det rena sjelfmedvetandet trott sig återfinna en dylik motsats af en utåtgående eller expansif och en inåtgående eller centripetal tendents. Redan Fichte hade sökt visa, huru den yttre åskådningen utgör en product af dessa båda motsatta tendentser, hvaraf åter följde, att man äfvén uti den genom denna åskådning gifna Materien borde kunna uppvisa samma motsatta kraftyttringar, såsom factorer i dess construction. Denna Schellingska construction af Materien åtskilde sig för öfrigt ifrå den Kantiska äfvén derigenom, att då Kant egenteligen förklarade rummets fyllande genom repulsiva och attractiva krafter mellan alla Materiens delar, och således åtminstone uttryckte sig så, som om han i sin förklaring redan förutsatte Materiens delar såsom förut gifna, och såsom utgörande de nämnda krafternas substrat, hvarigenom den dynamiska åsigten hos honom förvirrades och fördunklades; så betraktade deremot Schelling på ett mera bestämdt sätt sjelfva de repulsiva och attractiva krafterna såsom det primitiva, utan något substrat, hvaruti de inhärrade, och tänkte sig Materien endast såsom en product af dessa motsatta krafters conflict. — Vid de speciella applicationer, hvilka Schelling, dels i den nämnda skriften, dels i skriften: Von der Weltseele, gjorde af det dynamiska begreppet om Naturen, för att på det samma, i förening med de empiriska upptäckterna, grunda en vetenskaplig förklaring af Naturens allmänna Organism och af dess förnämsta phenomener, behöfve

vi här så mycket mindre uppehålla oss, som Schelling sjelf sedermera erkänt ofullkomligheten af detta sitt första försök till en så kallad speculatif Physik.

På ett fullkomligare sätt sökte han utbilda denna Vetenskap uti sin år 1799 utgifna Skrift: *Erster Entwurf eines Systems der Naturphilosophie*, samt uti den särskildt utgifna Inledningen till denna skrift, äfvensom i det år 1800 utgifna första Bandet af hans *Zeitschrift für speculative Physik*. Dessa skrifter, tillika med det vid samma tid utgifna arbetet: *System des transcendentalen Idealismus*, kunna tillsammantagne sägas representera hvad vi kallat det andra utvecklingsmomentet af hans Speculation. Hufvudcharakteren af detta utvecklingsmoment består, såsom redan är nämndt, deruti, att Schelling ej numera betraktade Naturphilosophien blott såsom en speciell tillämpning af Transcendental-philosophien, utan framställde Naturphilosophien och Transcendental-philosophien såsom tvenne motsatta och af hvarandra oberoende Vetenskaper, mellan hvilka en viss Parallelism ägde rum i afseende på de uti dem förekommande vetenskapliga constructioner. Schelling trodde sig nämligen finna, att det af Fichte angifna grundbegreppet om en identitet af det subjectiva och objectiva ägde alldeles samma gillighet i afseende på Naturen, som i afseende på Intelligentsen, så att man med lika mycket skäl, som Fichte utgått ifrån begreppet om

en subjectif (fri och intelligent) Subject-objectivitet, hvar på han grundat sin Transcendental-philosophi, äfven kunde utgå ifrån begreppet om en objectif eller medvetlös Subject-objectivitet, hvarigenom man skulle erhålla en från Transcendental-philosophien åtskild och af den oberoende Naturphilosophi. Vi vilje söka att i korthet angifva den tankegång, genom hvilken Schelling leddes till denna ifrån Fichtes lära afvikande åsigt af förhållandet mellan Naturphilosophien och Transcendental-philosophien.

Det har i det föregående blifvit nämndt, att Fichte, då frågan var att förklara den första inskränkningen af det rena Jags i och för sig sjelf oinskränkta verksamhet, härledde densamma af en yttre impuls, om hvilken han likväl tillika, för att rädda Systemets idealistiska karakter, anmärkte, att den endast sättes eller antages af den öfver sin egen inskränkning reflecterande Intelligentsen; hvarigenom han stadnade uti en cirkel, inom hvilken, enligt hans påstående, hvarje ändlig Intelligents nödvändigt är innesluten. Det är nu just vid denna punct, som divergentsen mellan Fichtes och Schellings philosophiska Systemer egentligen tager sin början, emedan Schelling icke erkände denna cirkel, eller, som är detsamma, icke ansåg det för nödvändigt, att antaga en yttre impuls, såsom förklaringsgrund för det rena Jags första inskränkning. Schelling leddes till denna tanke genom en närmare reflexion öfver den duplicitet

och identitet på engång, som innehålles i det af Fichte uppställda begreppet om en Subject-objectivitet. Redan Fichte hade anmärkt, att sjelfmedvetandet, såsom en handling, i hvilken en och samma identiska verksamhet är på engång det åskådande och det, som åskådas, måste innebära en ouplöslig förening af tvenne motsatta riktningar, hvilka han framställt under bilden af en utåtgående och en inåtgående handling. Schelling bibehöll detta föreställningssätt, och utbildade det vidare. Sjelfmedvetandet är en sig sjelf åskådande verksamhet: detta begrepp innehåller trenne momenter näml. 1. att det skall finnas något, som i sjelfmedvetandets act är det åskådade, reella eller objectiva: 2. att det skall finnas något, som i denna act är det åskådande, ideella eller subjectiva: och 3. att dessa båda, det åskådade och det åskådande, skola i och för sig sjelfva vara en och samma identiska verksamhet, hvilken blott i sjelfmedvetandets function ytrar sig på tvenne sätt, såsom på engång ett åskådadt och ett åskådande. Med användning af den nyssnämnda bilden betraktade nu Schelling det, som i sjelfmedvetandets act utgör det åskådade eller objectiva, såsom en ursprunglig utåtgående tendents: det åskådande åter eller subjectiva i sjelfmedvetandets act måste då tänkas såsom ett den ursprungliga verksamhetens tillbakagående i sig sjelf, d. ä. såsom en tendents inåt: det förra kallade Schelling den reella handlingen, det sednare den ideella; och sjelfmedve-

tåndet utgjorde intet annat än den ouplösliga syntetiska föreningen af dessa båda handlingar, såsom yttringar af en och samma ursprungliga verksamhet. Sjelfmedvetandet uppkommer således derigenom, att den absoluta verksamheten, hvilken ursprungligen måste tänkas såsom rigtad utåt (eller såsom reell handling), tillika reflecteras eller yttrar sig såsom en tendents inåt, ett tillbakagående i sig sjelf (eller såsom ideell handling); hvarigenom den åskådar den nyssnämnda reella handlingen, och åskådar den såsom med sig identisk (d. ä. såsom en yttring af samma absoluta verksamhet). Hittills hade Schelling blott redigare utvecklat det, som redan låg i det Fichteska begreppet om en Subject-objectivitet. Men då nu vidare frågan blef om grunden, hvarföre den absoluta verksamheten icke endast yttrar sig såsom en ursprunglig tendents utåt, utan tillika såsom gående tillbaka i sig sjelf, eller hvarföre med tendentsen utåt nödvändigt äfven en tendents inåt är för- enad (hvarigenom först verksamheten blir en Subject-objectivitet eller ett sjelfmedvetande), så svarade Schelling ej med Fichte, att detta den absoluta verksamhetens tillbakagående i sig sjelf måste förklaras och härledas af en yttre impuls, genom hvilken den reflecteras och drifves tillbaka inåt; utan han påstod, att detta den absoluta verksamhetens tillbakagående i sig sjelf måste tänkas såsom grundadt endast i denna verksamhets eget väsende; eller att tendentsen inåt är för densamma lika nödvändig, som tendentsen utåt, och att det

just är den oupplösliga och nödvändiga föreningen af båda dessa tendentser, som utgör den absoluta verksamhetens väsende. Vi känne nämligen den ifrågavarande absoluta verksamheten endast genom det rena själfmedvetandet. Men i detta själfmedvetande är den oss omedelbart gifven, icke blott såsom en ursprunglig verksamhet som åskådas, utan tillika såsom en i sig själf tillbakagående, sig själf åskådande verksamhet. Om vi nu äge rättighet, att antaga själfva den genom det rena själfmedvetandet gifna verksamheten såsom absolut, eller såsom en ursprunglig och endast i sig själf grundad verksamhet, så äge vi ock rättighet, att tänka oss denna absoluta verksamhet såsom ursprungligen och nödvändigt ägande den karakter, under hvilken den i själfmedvetandet yttrar sig: det vill säga, vi äge rättighet, att tänka oss dess tillbakagående i sig själf, såsom hörande till själfva dess väsende. Vi måste i anledning deraf, för att göra oss ett fullständigt begrepp om den absoluta verksamheten, tänka oss den såsom en sådan, som i sin ursprungliga tendents utåt är oupplösligt och nödvändigt förenad med en tendents inåt, eller med en tendents till själfåskådning; och man behöfver således icke, för att förklara denna rigtning inåt, antaga någon yttre impuls, genom hvilken den ursprungliga utåt tenderande verksamheten reflecteras. Detta är i få ord den tankegång, genom hvilken Schelling föranledes, att i afseende på den här ifrågavarande puncten afvika ifrån Fichtes föreställningssätt.

Sedan Schelling på detta sätt antagit, att båda de motsatta handlingar, den reella och den ideella, hvilka i sjelfmedvetandets function förekomma, hafva sin grund endast i den absoluta verksamhetens eget väsende, måste han närmare söka utreda, så väl den motsats af dem, som den identitet af dessa motsatta, hvilken genom sjelfmedvetandet uttryckes. Hvad det förra beträffar, så anmärkte han, att den reella handlingen, eller det som i sjelfmedvetandets act utgör det åskådade, måste tänkas såsom det i sjelfva begreppet första, eller det, som utaf den ideella, åskådande handlingen förutsättes. Denna reella handling betraktade han då under den nämnda bilden af en ursprunglig expansif tendents, hvilken, såsom absolut, måste tänkas såsom i sin princip oändlig. Men nu tillkommer vidare den ideella handlingen, eller den absoluta verksamhetens tendents till sjelfåskådning, genom hvilken densamma går tillbaka i sig sjelf. Denna ideella inåtgående handling är rigtad på den reella, eller har den till sitt object och åskådar den. Då nu den reella handlingen härigenom reflecteras eller inskränkes i sin tendents utåt, emedan den absoluta verksamheten skall genom den ideella tendentsen gå tillbaka i sig sjelf; så följer, att den reella i förhållande till den ideella måste visa sig såsom inskränkt handling, och den ideella deremot såsom det, hvarigenom den inskränkes. Den reella handlingen, ehuru i sjelfva sin princip oändlig, inskränkes af den ideella, derigenom att den af

äensamma åskådas: den ideella deremot inskränkes ej i denna act af den reella: den bibehåller därför karakteren af oinskränkt handling. Men om den reella handlingen, derigenom att den åskådas af den ideella, blir inskränkt eller hämmad; så vill detta med andra ord säga, att den derigenom förlorar karakteren af handling, och får utseende af något stillastående eller fixerad, då deremot den ideella handlingen, som sjelf i denna act ej inskränkes, bibehåller karakteren af egentlig handling. Vi kunne således i allmänhet på det sätt beskrifva motsatsen och förhållandet mellan det objectiva och det subjectiva i det rena sjelfmedvetandet, att det objectiva deruti utgör en ursprunglig utåt in infinitum tenderande verksamhet, hvilken genom det subjectiva (eller genom tendentsen till sjelfåskådning) hämmas i denna tendents utåt, och derigenom förlorar karakteren af handling, eller får utseende af en stillastående existens, ett objectif; hvaremot det subjectiva eller ideella i sjelfmedvetandet utgör den med den nysnämnda utåt tenderande verksamheten förenade tendentsen inåt (eller tendentsen till sjelfåskådning), genom hvilken den förra hämmas, men hvilken, såsom sjelf icke inskränkt, bibehåller karakteren af handling. — Detta sammanhänger, som man lätt finner, med den allmänna satsen om förhållandet mellan det objectiva och subjectiva i hvarje act af reflexion, att det objectiva deruti alltid genom sjelfva reflecterandets handling inskränkes och får karakteren af en fixerad, stillastående

de existents, och att det just genom denna karakter åtskiljer sig ifrån det subjectiva eller ideella såsom egentlig handling; en sats, hvilken redan Fichte hade antagit, och af hvilken både han och Schelling i hela den transcendentella Idealismens System gjorde en oupphör- lig användning.

Af det nämnda begreppet om förhållandet mellan det objectiva och det subjectiva i sjelfmedvetandet drog Schelling vidare äfven den slutsatsen, att den reella handlingen måste tänkas såsom en till sitt väsende positif, den ideella åter såsom en till sitt väsende negativ handling. Det vill säga med andra ord: den reella handlingen, såsom en ursprunglig utåt tenderande handling, förutsätter i sjelfva sitt begrepp och för sin tänkbarhet ej någon annan, ehuru den visserligen icke äger realitet under annat vilkor, än så vida den af en annan inskränkes; hvaremot den ideella, såsom utgörande blott en tendents, genom hvilken den förra inskränkes och åskådas, måste betraktas såsom en sådan handling, hvars hela väsende består deruti, att den inskränker en annan, och hvilken således icke ens kan tänkas på annat sätt, än under förutsättning af denna andra, hvilken den inskränker. Det var i synnerhet i Systemets Naturphilosophiska del, som denna sats blef för Schelling af större vigt, emedan den uttryckte det ursprungliga förhållandet mellan en expansif och en attractif eller centripetal kraft.

Men då, enligt allt det anförda, det objectiva och det subjectiva i sjelfmedvetandet äro hvarandra helt och hållet motsatta, så att det ena utgör en utåtgående, inskränkt eller till ett object förvandlad handling, det sednare åter en inåtgående, oinskränt handling, så blef vidare frågan, huru dessa båda motsatta i sjelfmedvetandets function kunna sättas såsom identiska, hvilken identitet just är det, som enonceras genom begreppet om ett Jag eller ett Subject-Object. Schellings svar på denna fråga blef det, att denna enunciation af de båda motsattas identitet måste utgöra en tredje, med de båda förut nämnda (den reella och ideella handlingen) oupplösligt förenad synthetisk function, och att det först är genom denna tredje function, som det rena sjelfmedvetandets act fulländas. Så vida åter det objectiva och subjectiva i sjelfmedvetandet skall tänkas såsom utgörande en motsats af tvenne tendenser eller rigtningar; så kan denna tredje synthetiska function ej tänkas anorlunda, än såsom ett oupphörligt sväfvande mellan dessa båda rigtningar. Med andra ord: om den absoluta verksamheten skall vara ett Jag (på engång Object och Subject), så måste den på engång yttra sig såsom reell och ideell handling, eller på engång verka i de båda motsatta rigtningarne, hvilket åter ej låter tänka sig på annat sätt, än att dess hela yttring blott utgör ett oupphörligt sväfvande mellan båda rigtningarne. Det är således just detta sväfvande mellan de motsatta rigtningarne, som utgör sjelfva Subject-

objectivitetens function eller det rena sjelfmedvetandets act, och de motsatta rigtningarne, eller den reella och ideella handlingen, finnas i sjelfva verket ej amorlunda, än i denna deras synthetiska förening. Detta sväfvande mellan motsatta rigtningar hade redan af Fichte blifvit betraktadt såsom den egentliga grunden till alla yttningar af den productiva inbildningskraften, och i allmänhet till all i medvetandet förekommande synthesis af det mångfaldiga. Men vi kunne ej här ingå i framställningen af dessa speciella applicationer af den ifrågavarande handlingen: vi måste här blott betrakta den i dess högsta allmänhet, nämligen sådan den förekommer i det rena sjelfmedvetandets act. I detta hänseende kunne vi tillägga den anmärkningen, att detta sväfvande mellan de båda motsatta rigtningarne, enligt den Schellingska åsigten, egentligen utgör en enunciation af en ursprunglig, bakom eller före allt medvetande ligande, absolut identitet. Det antyder nämligen, att de båda motsatta (det objectiva och det subjectiva i sjelfmedvetandet), ehuru de i sjelfmedvetandets act nödvändigt förekomma såsom motsatta, likväl i och för sig sjelfva skola vara ett och samma identiska. Väsande eller Jag, hvilket måste vilja säga, att de ursprungligen eller på andra sidan om sjelfva den reflexionsact, som utgör sjelfmedvetandet, måste utgöra ett absolut identiskt, men hvilket genom och för denna reflexionsact sönderfaller i motsatsen af ett objectift och subjectift. Det var, som vi snart komme att finna, hufvudsakligen

genom en närmare reflexion på denna absoluta identitet, som Schelling leddes till sitt egentliga filosofiska System. Men innan vi kunne öfvergå till framställningen af sjelfva detta System, måste vi först med få ord angifva, huru Schelling, under det han ännu befann sig på den ståndpunct, hvilken tillhör hvad vi kallar det andra utvecklingsmomentet af hans Speculation, försökte att på det här angifna begreppet om den absoluta verksamheten eller Subject-objectiviteten grunda en vetenskaplig construction af Naturens och Intelligentens allmänna och nödvändiga bestämningar.

Enligt Fichtes åsigt måste, såsom redan är nämndt, hela Intelligentsens föreställningssätt om en yttre värld leda sitt ursprung af Intelligentsens egen verksamhet. Men då alla våra föreställningar om yttre objecter uppfattas såsom oberoende af vår frihet, så att det ej beror af vårt välbehag, under hvilka bestämningar och egen-skaper vi vilje åskåda dessa objecter; så är klart, att den Intelligentsens verksamhet, af hvilken dessa föreställningar skola vara en product, icke kan vara den inom sjelfva vårt medvetande förekommande fria och intelligenta verksamhetan. Det vill säga: denna verksamhet måste tänkas såsom en sådan med blind nödvändighet verkande productivitet, som ligger före och på andra sidan om det verkliga medvetandet, och af hvilken endast producterna inom det verkliga medvetandet förekomma, hvilka just derföre få utscende af något yttre

och af Intelligentsen oberoende. Schelling antog och bibehöll detta föreställningssätt under de förändrade modificationer, hvilka blefvo en följd af hans förändrade begrepp om det rena Jag. Han trodde sig nämligen finna, att ehuru den ursprungliga function af Subject-objectivitet, om hvilken vi i det föregående talat, utgör det första, som för möjligheten af ett medvetande förutsättes, så uppkommer likväl ej ett verkligt medvetande genom denna första function ensam, utan blott genom en följd af flera med hvarandra sammanhängande functioner, hvilka af den första föränledas, och hvilka, ehuru i verkligheten förenade, dock måste genom abstraction ifrån hvarandra åtskiljas, då frågan är att gifva en egentlig construction af medvetandet och dess bestämningar. Denna construction, hvilken just utgjorde den transcendentella Idealismens System, måste således komma att framställa den fortgående utvecklingen af alla de handlingar, genom hvilka den absoluta verksamheten ifrån dess första medvetlös yttring höjer sig till fullt sjelfmedvetande, och således till karakteren af en egentlig Intelligents. Det var i denna mening, som Schelling framställde den transcendentella Idealismens System såsom en Sjelfmedvetandets Historia, hvars hufvudpocher utgjordes af hufvudmomenterna i den absoluta verksamhetens eller Subject-objectivitetens evolution. Men så vida denna verksamhet i alla de momenter af denna utveckling, hvilka ligga före det verkliga medvetandet, måste visa sig såsom ännu medvetlös, och

det vidare just är genom dessa dess functioner, som Intelligentsens yttre åskådningar uppkomma; så blef det häraf för Schelling en följd, att denna ännu medvetlösa yttring af den absoluta verksamheten är alldeles desamma, som den blinda productivitet, hvilken utgör hvad vi kalle Naturen, och att således Naturen rätteligen ej är något annat än den medvetlösa Intelligentsen, eller Subject-objectiviteten betraktad i de lägre functioner, i hvilka den ännu ej hunnit till medvetande af sig sjelf.

Ifrån denna punct var det lätt för Schelling, att gå ännu ett steg längre i utbildningen af sitt föreställningssätt om förhållandet mellan Naturen och Intelligentsen. Då Naturen ej utgjorde något annat, än den ännu medvetlösa yttringen af samma absoluta verksamhet, som i Intelligentsen visar sig såsom höjd till medvetande af sig sjelf, så följde deraf, att Naturen ägde samma realitet som Intelligentsen: det slags företräde, som Fichte tillagt Intelligentsen, eller den ensidighet i hans lära, enligt hvilken Intelligentsen är det enda, som har en sann existens, då Naturen deremot blott är ett fenomen för Intelligentsens reflexion, upphäfdes hos Schelling derigenom, att Naturen och Intelligentsen blevo tvenne lika nödvändiga yttringar af en och samma absoluta verksamhet. Derigenom upphörde ock hans Philosophi att vara endast Transcendental-Philosophi, eller en construction af Intelligentsen och dess bestäm-

ångar, emedan Naturphilosophien nu visade sig såsom en annan lika nödvändig och af den förra oberoende hufvuddel af Philosophiens System. Philosophiens allmänna uppgift blef nämligen den, att gifva en vetenskaplig construction af den absoluta verksamhetens hela fortgående evolution. Så länge den nu i denna construction stadnar vid den del af denna evolution, i hvilken Subject-objectiviteten visar sig såsom ännu blind och medvetlös, utgör den en construction af Naturen, eller en Naturphilosophi. Deremot då den fortgår till den del af denna evolution, genom hvilken Subject-objectiviteten höjer sig till en fri och intelligent verksamhet, blir den en construction af Intelligentsen, eller en Transcendental-philosophi. Det var i anledning häraf, som Schelling uti särskilda skrifter bearbetade Naturphilosophien och Transcendental-philosophien såsom tvenne af hvarandra oberoende Vetenskaper, hvilka tillsammansantagne utgjorde Philosophiens hela System. Det gemensamma grundbegreppet för dessa båda Vetenskaper var begreppet om den absoluta verksamheten såsom en i sig själf tillbakagående verksamhet eller en Subject-objectivitet. Schelling sökte visa, huru detta begrepp återkommer i Naturen lika väl som i Intelligentsen. Tydligast röjde sig detta, enligt hans tanka, uti constructionen af själfva Materien, som utgör det allmänna Substratet för alla Natur-phenomener. Schelling trodde sig nämligen finna, att den motsats och förening af en expansif och en attractif kraft, af hvilken, enligt

den dynamiska åsigten, all Materia leder sitt ursprung, ej är något annat än Subject-objectiviteten i dess lägsta yttring; i hvilken den expansiva kraften, såsom till sitt väsende positiv, svarar emot det, som i Subject-objectivitetsens function utgör den reella handlingen, hvaremot den attractiva kraften, såsom till sitt väsende negativ, svarar emot den till samma function hörande ideella handlingen. På denna Materiens allmänna construction sökte Schelling i sin Naturphilosophi grunda constructionen af de särskilda Naturkrafterna, likasom han i sin Transcendental-philosophi sökte på den allmänna constructionen af det rena själfmedvetandet grunda constructionen af Intelligentsens särskilda bestämningar.

Den ledande ideen åter i hela denna construction af Naturen och Intelligentsen var den, att den fortgående evolutionen af Subject-objectivitetsens function måste betraktas såsom ett fortgående potentiërande af densamma. Så vida nämligen den absoluta verksamhetens väsende just består deruti, att den är en i sig själf tillbakagående verksamhet, så måste den utan tvifvel i alla sina yttringar bibehålla denna sin grundcharakter. Hvarje function, som i hela den absoluta verksamhetens evolution förekommer, måste således utgöra en function af Subject-objectivitet, eller innehålla på en gång en motsats och en synthetisk förening af ett reellt och ett ideellt. Men då alla functionerna i detta hän-

scende äro lika hvarandra, så kunna de ej åtskilja sig ifrån hvarandra genom något annat, än den med nödvändighet bestämda ordning, i hvilken de följa på hvarandra, och den derigenom gifna plats, hvilken hvar och en af dem intager i hela evolutionen. Denna ordning åter kan ej vara bestämd genom något annat, än det, att hvarje efterföljande function har den närmast föregående functionen till sitt object, på hvilket den är rigtad. Det vill säga med andra ord, då den ideella principen i hvarje function af Subject-objectivet är det egentligen activa, att hvarje efterföljande function i hela utvecklingen egentligen måste uppkomma genom en ny yttring af den ideella principen, förmedelst hvilken den gör sjelfva den föregående functionen till sitt object. Och då den ideella principen ej är något annat, än den till den absoluta verksamhetens väsende hörande tendentsen till sjelfåskådning, så blef detta åter det samma, som att den absoluta verksamheten, förmedelst sin nödvändiga tendents till sjelfåskådning, ifrån hvarje föregående function af Subject-objectivet drifves till en ny, i hvilken sjelfva den föregående functionen blir object för en ny yttring af den ideella handlingen. Det var nu i denna mening, som Schelling med ett uttryck, hvilket redan Fichte hade nyttjat, ehuru han ej deraf gjort en lika bestämd användning, kallade hvarje efterföljande function för en högre potents af den föregående, emedan den uppkom genom en högre och potentierad yttring af den ideella principen, eller af den abso-

lita verksamhetens tendens till själfåskådning. Deraf följde då, att Universum, såsom utgörande hela den fullständiga evolutionen af den absoluta verksamhetens alla yttringar, måste bestå i ett genom den absoluta verksamhetens tendens till själfåskådning föranlett potentierande af Subject-objectivitetens function: att denna evolution, så länge den ännu yttrar sig såsom medvetlös, utgör Naturen, hvilken då ifrån dess lägsta function, bildandet af den råa oorganiska materien, fortgår genom en följd af potentierade yttringar af den medvetlösa productiviten ända till den högsta punct den såsom medvetlös kan uppnå, nämligen den mänskliga Organismen, i hvilken den närmast gränsar intill det intelligenta: att Subject-objectiviteten deremot ifrån denna punct uppstiger till dess högre yttring såsom fri och intelligent, i hvilken den utgör Intelligentsen, och i hvilken den åter genom en ny följd af potentser fortgår till den högsta punct, till hvilken den kan komma, eller den, der den absoluta verksamhetens tendens till själfåskådning uppnår sin högsta tillfredsställelse, hvilken punct Schelling trodde sig finna uti den fullkomliga förening af en medvetlös och en intelligent verksamhet, som röjer sig uti hvad vi kalle Geni, och den fullkomliga harmoni i vårt hela väsende, som karakteriserar den æsthetiska åskådningen.

Med detta begrepp om den absoluta verksamhetens evolution såsom en följd af potentser förenade Schelling

Ännu ett annat föreställningssätt, af hvilket han i sin construction af Naturen och Intelligentsen gjorde en ej mindre vigtig användning, nämligen det, enligt hvilket han betraktade motsatsen af det reella och ideella såsom grunden till en genom hela Universum fortgående polaritet. Vid ett närmare betraktande af den polaritet, hvilken på så mångfaldigt sätt återkommer i Naturen, t. ex. i Magnetismens phenomener, i de motsatta electriciteterna o. s. v., trodde Schelling sig finna, att denna polaritet i alla dessa phenomener blott utgjorde speciella uttryck af Subject-objectivitetens function, så att den positiva polen i hvarje polaritet uttryckte en relativ öfvervigt af det objectiva, den negativa polen åter en relativ öfvervigt af det subjectiva i Subject-objectivitetens function. Enligt denna åsigt betraktade han då hela Universum såsom en polaritet, hvars motsatta poler Naturen och Intelligentsen utgjorde, likasom han efter det andra föreställningssättet betraktade Naturen och intelligentsen såsom hufvudpotentser af Subject-objectivitetens function. På detta sätt betjente sig Schelling i sina constructioner ömsom af polaritets- och af potentsbegreppet, såsom båda lika gällande, och lika nödvändigt grundade i det allmänna begreppet om den absoluta verksamheten såsom Subject-objectivitet.

Det här anförda torde vara tillräckligt, för att i allmänhet antyda karakteren af den åsigt, hvilken utgjorde hvad vi kallat den Schellingska Speculationens an-

dra utvecklingsmoment. Att i detalj genomgå den construction af så väl Naturen som Intelligentsen, hvilken Schelling ifrån denna ståndpunct försökte att gifva, vore ej möjligt utan en större vidlyfthet, än vi här kunne tillåta oss. Ingen, som i sjelfva verket förmår följa Schelling i hela utvecklingen af dessa constructioner, lärer kunna undgå att erkänna det genialiska och snillrika uti dem. Men en annan fråga är det, huruvida de, i hänseende till det anspråk de göra på egentlig vetenskaplig visshet och grundlighet, uthärda en strängare pröfning. Vi vilje i det följande söka att, så vidt det här kan ske, besvara denna fråga. Men då den hittills angifna åsigten, enligt Schellings egen uttryckliga förklaring, ännu icke utgjorde sjelfva hans philosophiska System, utan blott en nödvändig förberedelse till detsamma; så torde det vara i sin ordning, att vi uppskjute granskningen af denna Läras vetenskapliga värde, till dess vi i expositionen af densamma hunnit till det, som Schelling sjelf erkänt för sitt egentliga System.

(Fortsättn. i. e. a. H.)

S. GRUBBE.

FÖRBEREDELSE

TILL EN

Å S T H E T I K.

I.

VITTERHET OCH POESI.

Att begynna en afhandling i vitterhet med något förord om Vitterhetens gagn, värde, eller huru man vill benämna hennes utmärkta rätt till hvarje våldnad menisklig varelses aktning, skulle väl på den europeiska samhällsbildningens närvarande ståndpunkt synas förråda en ganska öfverflödig omsorg. Mindre tycks man ändock vara ense i bestämmandet af det hufvudsakliga begrepp, som gör att Vitterheten är ett af de viktigaste ämnen icke blott för människans allmänna, utan ock för statsborgarens enskilda uppmärksamhet. Likväl antyder sig detta hufvudsakliga begrepp ganska påtagligt redan i den etymologiska beskaffenheten af sakens åtskilliga namn, hvilka ju alla påminna om någonting, som i förhållande till öfriga slag af menisklig själsodling är företrädesvis vettigt, humant, skönt och liberalt. De kunskapsarter, studier och föremål, som Vitterheten omfattar, äro sådana som angå meniskan rentaf såsom meniska, det vill säga sådana, hvilkas verkningskrets utvecklar en omedelbar gemenskap med sjelfva hjertat, lynnet, personligheten af

människans sedliga väsende. Naturens första och yttersta åtrå, anledningen till hela mångfalden af hennes alstringar, är frambringandet af den högsta möjliga Individualitet. I lifvade och lifvande skapelser uppstigande från atomen till människan, njuter hon omsider den glädjen att i detta sitt älsklingsbarn se verkställningen af sin moderliga åstundan. Är nu således Menniskan, såsom den sista och fullkomligaste af hennes organiska daningar, alla naturkrafters ädlaste innehåll och fullbordade synliga sammanfattning, så måste det vidare inom sjelfva den uppnådda högsta Individualiteten finnas något som är det egentligast individuella, inom sjelfva menskligheten något som är det innerligast menskliga, och detta måste vara hela människoslägtets yppersta gemensamma egenskap. En sådan är förmågan af ett personligt förhållande till den urbildande personligheten, eller med andra ord, förmågan af eviga åskådningar och eviga handlingar, Sanning, Skönhet, Dygd; förmågan af tro, kärlek och hopp. Men hvad som i allmänhet är för hela släktet det yppersta gemensamma, måste ock vara det på ett bestämdt och särskildt sätt för hvarje dess medlem, och alltså i vidsträcktaste mått för dessa stora individuationer af Mensklighet, dem man kallar Folk, Nationer, Samhällen. Om derföre hvar och en människa, som ej försummar sitt andliga väsendes utbildning, bör anse för dess dyrbaraste beståndsdel allt hvad som tjénar att nära, rena och förkofra hennes anlag till

förtroligt umgänge med det Oförvanskliga, så gäller i utvidgad scala för nationerna, för staterna samma lag, att ingenting i afseende på odlingen af deras känsla, deras förstånd, deras folksinne är så väsentligen nödvändigt, som en riktig ledning af de intellectuella lifsytringar, hvilka till omedelbara föremål hafva — Menniskan och Gud. Sådana äro: Språket, såsom det kungörande ordet för gudomlig och mensklig vishet; Philosophien, såsom den forskande själens kärleksfulla sökande efter den sanning som är dess fädernearf; Historien, som visar huru icke blott den enskilda betraktelsen, utan ock oändliga sammanverkningar af samhällskrafter bemöda sig att uppfatta och förverkliga denna sanning, eller att påskynda Guds rikes jordiska tillkomst; Religionen, som förklarar oss gåtan hvarföre menniskonaturens herrligaste förmögenheter ej kunna på jorden fullkomligt utvecklas, och tillika förstår hemligheten att förlika oss med detta öde; äntligen Konsten, som i sköna, för känslan och förståndet lika vederqvickande spegelbilder sammantränger strålarne af mensklighetens diktan och traktan, samt derigenom, skapande såsom en befriad Natur i underbar förning af den godtyckligaste lek och det strängaste allvar, symboliskt framställer det af goda menniskor klart, af onda oklart anade syftmålet för alla böjelser, bemödanden och handlingar, nemligen menniskolifvets ursprungliga, förlorade och återvinnbara sällhet. Att dessa ämnen på det närmaste vis äga sammanhang med

hvar och en verklig nationlighets innersta kärna, ja endast ur henne framgå till varelse, är ensats som ögonskenligt följer af deras förhållande till människoslägtet i allmänhet. Ty kan väl det egentligt Nationliga i ett folks andliga odling vara något annat, än folkets i eget minne bevarade, i eget begrepp uppfattade, i egen konstskönhet försinnligade mått af andel i den själsbildning, som uppenbarar det rent menskliga, det omedelbaraste af Släktets kraft och snille? Eller tror man att det Nationliga, som ju är något i största omfång individuellt, lika tydligt, lika bestämdt yttrar sig i de grenar af vetenskap och färdighet, hvilka på ett och samma sätt kunna tillhöra hvarenda nation i världen, dels emedan uppgifterna för deras undersökningar och frukterne af deras upptäckter bero på fysiska phänomener, dels emedan deras oekonomiska gagnelighet, befrämjandet af närings-industrien och världshandeln, öfverallt kan vara lika populär och lika hemmastadd? Vi äro långt ifrån, att genom denna fråga vilja nedsätta dessa kunskapsarters öförnekliga värde: de äga så många rättmätiga anspråk på nitisk bearbetning, att de ingenting förlora vid uppoffrandet af ett, som de i sjelfva verket aldrig hyst. Vi hafva blott velat angifva skälet, hvarföre benämningen litteratur, i allmänt språkbruk, vanligtvis inskränkes till området af hvad vårt modersmål kallar vitterhet; ett ord, hvarmed det betecknar (eller åtminstone vill beteckna) ett organiskt Helt af snillealster, der natio-

nalmedvetandet benyttjar sitt offentliga organ, sitt språk, för att i rena och sköna språkframställningar göra sin individualitet för sig sjelf begriplig. Men detta uppsåt vinnes blott genom Philosophien, Historien, Poesien, som är Konstens själ och alla fria konsternas drottning, Religionen, som är Philosophiens, Historiens och Poesiens gemensamma rot och blomma. I samma mån alltså, som den inhemska tankans och känslans uttryck, det inhemska språket, förmår bemäktiga sig dessa ämnen med sanning, rikedom, klarhet och fägring, i samma mån upptagas de inom Vitterhetens omkrets. Mången torde föreställa sig denna omkrets mindre rymelig, och förundra sig att vi till *belles lettres* vilja förvandla en gudomlig uppenbarelse, såsom Religionen, eller en sträng vetenskap, såsom Philosophien. Men den förra, utom det att hon beredvilligt kläder sig i hvarje ädel människodrägt, tillhör Vitterheten egentligen blott i egenskap af en himmelsk inflytelse; hon är den lifgivande Vesta, utan hvars eldskänk inga offer kunde tändas till Sanningens och Skönhetens ära. Philosophien åter gifver den teori, som grundlägger och omfattar alla teorier, samt framförallt Språkets (den högre Philologien), Historiens och Poesiens; genom denna sin natur sammanbinder hon vitterheten med den öfriga vetenskaps-verlden, och meddelar, så ofta hon behagar, summan af sin vishetslära i en värtalighet, som gränsar till skaldekonst, eller fastmera, liksom ej sällan hos Plato, Jacobi och Schelling, näppligen från

skaldekunst kan särskiljas. Ja, om äfven Philosophien, i sitt bemödande att klart uppfatta det system, som ett gudomligt Förstånd inom tiden och rummet framställt till vårt betraktande, måste, för att njuta helsa och lycka, framspira ur något nationalt, något hos folket, egendomligt och lefvande behof, så finna vi det osvikliga profvet derpå i beskaffenheten af hennes ästhetiska form, eller af hennes åtkomlighet för det inhemska språkets tolkande insigt och kärlek. Detta till upplysning om Vitterhetens allmänna begrepp. Men det allmänna begreppet är ej ett anatomiskt benrangel, utan en organism; i denna sin lilliga verklighet är det en historisk utveckling och sammanfattning af idel särskilda (concreta) vitterheter. Det gifs ingestäds någon vitterhet *in abstracto*, som är för alla nationer till punkt och pricka lika naturlig, lika tillämplig och lagstiftande. Likväl känna alla sannt nationala vitterheter att de äro i nära skyldskap med hvarandra, och de bilda, tillsammans, alla en enda verlds-vitterhet. Hvarigenom? Genom det gemensamma i de eviga ideer, som ligga till grund för all vitter språkframställning, vare sig af filosofisk art, historisk eller ock rentaf religiös. Och då hvarje nations förnuft endast genom de yttringsmedel, som dessa ideer öppna för ett stort och varaktigt samhällslif, begriper sina medfödda krafter, sitt läge, sin bestämmelse, sin forntid, sitt ideal och sina förhoppningar; så kan här af tillfyllest inses, huru olyckliga de folkslag äro, hos hvilka en egen, frisk och

blomstrande vitterhets väsentliga hufvudstycken antingen så godt som alldeles tryta, eller ock angripits af förruttelse redan i sin börjande daning.

Hvaruti består således Vitterhetens egentliga förhållande till Samhället? Deruti, att hon är det mänskligaste af allt mänskligt, och just derigenom det nationalaste. Löjlig, för denna synpunkt, visar sig den strid, som i Sverige ännu ej lyktat, om det är en förtjenst i vitterhet, att vara national. Det är hennes natur att vara det, antingen man vill eller ej; hon är det omedelbara tungomål, som sjelfnödvändigt och oundvikligt röjer huru den talande nationen är invärtes beskaffad. Allt kommer här an på detta huru, eller på tvåfaldigheten af Godt och Dåligt; så länge det senare icke är utrotadt eller åtminstone öfverväldigadt, så länge är det, tyvärr! icke mindre nationalegenskap, än det förra. Är den sinnesstämning, som herrskar hos de ordförande, hos litteratörerna, slapp, tanklös, trånghjärtad, tom på ädel ingifvelse och bildningskraft, jordkrypande, språkfattig, lättsinnigt härmningslysten: så är den vitterhet, som utgör den synliga thermometeren på allt detta elände, visserligen ändock national, ehuru på ett högst vanhedrande sätt; ty man kan ej neka, att den troget angifver graden af nationens andliga temperatur. Lyckas det åter för en motsatt sinnesstämning, att i nationens lynne upptäcka en grundton, som bevisar att det ursprungligen varit ett annat

och möjligtvis i sin rot är det ännu; utvecklar sig der ett vaknadt medvetande af herrligare, fastän länge bortdomnade förmögenheter, ett uppstigande till förnygradt lif af böjelser, af krafter, som fordom grundat berömliga, lyckliga, afundsvärda tidehvarf: då se vi denna ungdomliga och sköna nationalkänsla småningom bilda sig uttryck i en lika ungdomlig, en lika skön vitterhet; och denna är tvifvelsutän så vida nationalare än den förra, som läror och exempel kunna ådagalägga, att snillet med sin slagruta träffat uråldrigt inhemska metallgångar. I en sådan mening uppställa rättvist åtskilliga nyare svenska författare begreppet af en national, en fosterländsk vitterhet såsom ledande princip för deras med broderlig täflan sammanverkande idrotter. De vilja, att Sveriges litteratur skall rent och fullständigt afspegla just det, som hos Sveriges folk är svenskt, nemligen dess medfödda, ursprungliga, naturliga, ensamt varaktiga sätt att känna, tänka, handla, njuta och lida. De tro, att äfven det svenska folksinnet äger och bör äga en egen scala för de toner, genom hvilka Mensklighetens odödliga melodier, i välljud och i missljud, oafåtligt upprepa sig i själarnas och skapelsens musik.

Fullbordad är sålunda, åtminstone i grunddragen, teckningen af Vitterhetens begrepp och ändamål. Begge sammanträffa i en egenskap, hvilken vi funnit vara ett så beskaffadt organiskt Helt af andliga lifsytringar, att en national mensklighet, eller hvad man kallar nation,

genom denna ideella organism utvecklar sig såsom individuum för sin själfmedvetenhet. Men samhället äger lika litet, som den enskilda menniskan, något omedelbart andligt yttringsmedel, utom Språket: alltså är det endast detta medel, som gör den andliga utvecklingen organiskt sinnlig och förnimbar. Endast genom Språket blir vitterheten vitterhet, och måttet af en vitterhets fullkomlighet uttrycker sig i fullkomlighetsmåttet af det språk, som gifver henne gestalt för vår uppfattning. Men hvad är måttet af ett språks fullkomlighet, såsnart denna betraktas under synpunkten af ett oändligt begrepp som förkroppsligar sig i ett ur sig själf bildadt material? Är det ej måttet af dess skönhet? Ty skönt är för oss hvarje phänomen, der phantasiens åskådning ser i själfva phänomenet den sinnliga närvaron af en oändlig tanke, och således förnimmer ett väsende; som genomtränger själfva den förgängliga afbilden med evigheten af sin egen urbildlighet. All verkligt lefvande vitterhet kräfver derföre, såsom en tillhörighet utan hviken hon skulle sakna varelse, den för alla hennes arter gemensamma formen af ett skönt språk. Utan det bestämda kännetecknet af denna form, kan ej med skäl något i språkets signatur för ögat, eller i Skrift framträdande snilleverk anses för ett vittert. Det kan visserligen annars utmärka sig genom ovanligt värde, i kunskap, forskning, uppbygglighet: men det stämplas då af den angifna formens frånvaro till ett blott vetenskapligt, blott skarp-

sinnigt och grundligt; kort sagdt, till ett lärdt. Skönt kalla vi språket i mån af dess genomskinlighet för tanken, dess böjlighet för känslan, dess rikedom för bildningskraften, dess ljufhet och styrka i rhythmiskt väljud. Men då intet språk hvarken äger eller kan äga dessa vackra dygder i större mått, än den, som talar det, sjelf är sinnrik, hjertlig, eldig och kraftfull, så förekomma stundligen i hvar och en litteratur verk af ringa eller allsintet snille, dem blotta bemödandet efter skönhet i språkbehandling gör skyldiga till ansvar under Vitterhetens lagsaga; på samma sätt, som inom Lärdomens eller den blotta stränga vetenskaplighetens område ofta händer, att arbeten, som vilja erkännas för grundliga lärdomsalster, dock endast genom ett flärdfullt sken af kunskap, eller ett matt bemödande derefter berättigas att på sitt vis gälla såsom invånare i ett rike, der föröfrigt deras bräcklighet unnar dem blott dagflugans lif. De uppträda likväl ej sällan med en taskspelande skicklighet, som kan åtminstone ögonblickligt förvillia; och af detta sakernas förhållande uppstår en oundviklig nödvändighet, att med en granskande söndringsprocess, ämnad att vara ett ljust och filosofiskt omdömes lagskipning, noggrannt pröfvande skilja det sanna från det falska, det äkta från det oäkta, ej mindre inom Vitterhetens rymd än Lärdomens. Kritiken, som fått namnet af sitt värf (*κρισις*), är denna söndringsprocess, i hvilken, enligt dess urbegrepp, theorien af Vetenskap och Konst blir tillämpad, såsom re-

flexion, på det som i båda är faktiskt eller historiskt. Också har Kritiken, så i den vittra världen, som i den lärda, onekligen verkat mycken nytta, ehuru nesligt och löjligt hon ofta nödgas lemna sig till rön åt fuskares händer. Visst gifves det på hela jorden ingenting fräckare, ingenting föraktligare, än en recensent som är okunnig och dum. En sådan slutar ock vanligtvis med att bli vresig, skadelysten, folkilsk: ty han öfverlefver ogerna den inbillning, att hans pöbelvett kunde vara det afgörande lodet i den eviga Rättvisans vågskål. Kritiken i och för sig sjelf är likväl oskyldig till slika missbruk. Hon är, man säge deremot hvad man vill, det praktiskt constitutionella, ja demokratiska elementet i all lifligt andlig nationalbildning. Derföre beror, mera än mången sig öfver recensenter förnämt beklagande auktor förmodar, gången och rigtningen af en nations vitterhet på de personer, som der utöfva granskningens rätt. Det ingår såsom icke obetydlig beståndsdel i nationens öde, om dessa personer förena filosofiskt och poetiskt sinne med vidsträckta empiriska insigter, eller blott likt bockar vilja rusta om i trädgårdar, dem de hvarken planterat eller förstå att plantera.

Men är än skönhet i språk en gemensam form för Vitterhetens arter, så kan den likväl ej vara det för dem alla på lika vis. Redan blotta begreppet af art säger oss detta, och verkligheten lemnar derpå sitt fullständiga intyg. Alla slags arter af lif och varelse, äf-

vén de inbördes väsentligast beslägtade, åtskilja sig från hvarandra vid framträdandet ur det grundväsende, som är dem gemensamt, genom olikheter, hvilka ytterst härleda sig ur ett mer eller mindre i andel af grundväsendets lefvande fullhet. Så äfven Vitterhetens arter: det gifs emellan dem ett mer och ett mindre, som jemväl här, liksom annorstäds, förorsakar all individualisering i former; och detta består i arternas mer eller mindre innerliga delaktighet af den gemensamma drift och förmåga, som genom dem alla vill i spegeln af en skön nationlighet uppfatta och återstråla bilden af en skön mensklighet. Nu kan därför frågas: hvilken af Vitterhetens arter är den innerligast menskliga, samt i följe deraf den innerligast nationala? Eller, kanske sorgfälligare uttryckt, i hvilken af sina arter visar sig Vitterheten sjelf innerligast mensklig och innerligast national? Männe ej i den, med hvilken hennes allmänna form, det sköna (eller åtminstone till skönhet syftande) språket, står i ett ännu ovillkorligare, förtroligare, oupplösligare samband, än med någon af alla de öfriga? den, hvars kraft till lif och åskådlig bildsamhet rentaf är ingen annan, än Språkets egen sig fullständigt uppenbarande organiska förmåga? En sådan är Poesien: på engång centralsjäl i all Vitterhet och sjelf, såsom företrädesvis af Språket kallad dess talande konst, den yppersta af de fria konster, genom hvilka snilletts verksamhet att bilda det

Sköna meddelar oss sin vänliga tjusning. Vi gå att visa, först, huru Poesien i sin vidsträcktare betydelse är den skapande makt, utan hvars åtgärd ingen Vitterhet vore möjlig, emedan all skönhet, och således äfven Språkets, blir möjlig endast genom henne; sedan, huru hon i sin inskränktare, vanligare, såsom Språkets egen konst, Skaldernes rhythmiska vältalighet, Skaldekonst, nödvändigt måste vara bland Vitterhetens arter den mest andliga och mest sinnliga, den mest lifuppfyllda och mest lifgifvande. Det skall ådagaläggas, att sirålarna från Skönhetens eviga sol ej kunna uppsamlas i någon renare och klarare brännpunkt, än i talets rhythmik, genom hvilken, då den såsom form är både Vitterhetens och Konstens tillhörighet, den förras område upptages inom den senares och den senares inom den förras. Redan i sitt alldagliga, till obundenhet skenbart gränsande tungomål, Prosan, kan Språket häurycka oss med en liflig förening af sanning och skönhet, genom periodernas sinnligt sinnrika rörlighet, friskhet, kraft, behagligt fördelade tonvигter, och melodiskt i hvarandra smältande sammanklang: huru mycket omotståndligare måste det sköna talet låta känna sina meddelandens förtrollning, när det i sin fulländade rhythmiska skepnad, Versen, upphöjer sig till egentligt form-ämne för Skaldens konstverk! Utan tvifvel har det allmänna språkbruket sin fullgiltiga orsak, hvarföre dess dom bekrönt Skaldekonsten med den af-

undsvärda äran, att i motsats till de öfriga konsterna, de blott bildande och den blott ljudande, få tillegna sig ensam, såsom på samma gång bildande med sina ljud och ljudande med sina bilder, Poesiens majestätliga namn. Detta namn, som annars hade uteslutande skolat bibehållas till beteckning af alla sköna konsterna i dem alla verkande urkonst, betyder ursprungligen bildningskonst i allmänhet (*ποίησις*); och så väl troubadourerne, för hvilka skaldkonsten var den lycksaliga *) konsten att uppfinna, som de nordiskt-romantiska sångarne, för hvilka hon var diktens konst och sagans, påminna med dessa benämningar om det gamla grekiska namnets egentliga mening. I sjelfva verket är det ock en naturlig sak, att öfverallt, hvarest ett folk, eller en nybörjande andlig folksutveckling kommit till bestämd känsla och erfarenhet af de behof, som Ehreusvärd gudomligt kallar de glada, en och samma väsentliga synpunkt ligger till grund för sättet att betrakta både dessa behof och de människor, hvilka odeladt offra sig åt deras tillfredsställelse. Tviflade vi föröfrigt derpå, så skulle blotta etymologiska jemförelsen mellan det provençalska ordet *trobadores* (*trovatori*, af *trovare*, finna, påfinna, utfinna) och det grekiska *ποιηται* (af *ποιεῖν*, göra, skapa, bilda) vara tillräcklig, att bringa oss på andra tankar. Ja, poeterne — och vi kunna här låta den-

*) La gaya Ciencia.

na människoklass inbegripa konstnärerna i allmänhet — äro i egentligaste bemärkelse uppfinnare, ideala producenter; anser man ej denna deras bestämmelse tillbörligt statsgagnelig, så blir man likväl snart varse, att de icke lefva på jorden för någon annan.

Innan Poesien kan betraktas i egenskap af Skaldekonst, är det alltså vår skyldighet att betrakta henne i den ursprungliga egenskapen af Bildningskonst. Sedan vi undersökt hvad hon är såsom sådan, skola vi förmodligen upptäcka skälet, hvarföre hon ej i någon annan af sina konst-skepnader så fullkomligt, som i Skaldekonsten, kan förvandla sig från sitt allmänna grundväsende till individuellt förverkligad Poesi.

Den enklaste benämning för Poesien såsom grundväsende till sig sjelf, är tvifvelsutan ordet **Konst**, som innefattar det rena urbegreppet af den verksamhet, hvars handlingssätt är den högsta sinnliga yttringen af en andlig bildningsförmågas **Kunna**. På denna ståndpunkt, der Poesiens begrepp ännu alls icke skiljer sig ifrån Konstens, är detta, såsom en öfver sinnligheten sväfvande och dess ämne efter sina lagar organiserande andlig formprincip, i sina daningar ej bundet vid andra hänsigter. andra ändamål, än sin egen frihets nödvändiga drift att meddela eller uppenbara sig. Meddelandet sker i handlingar, genom hvilka hon smyckar medlet för sin uppenbarelse, det **Sinnliga**, med

pregeln af sin odödlighets återsken. Poesien är således i sin ursprungliga varelse en absolut konst, och allt, hvad hon såsom sådan bildar, mottager af henne, sjelfnödvändigt, en stämpel af hennes egen absolut lefvande och lifvande verklighet. Hennes verk framställa derföre i bild den urnatur, i hvars djup en oändlig enhet af Tänka och Vara är allt lifs och alla bilders evigt alstrande grund. De framställa det Absoluta i bild, och således det Sköna: ty det i bild åskådligt blifna Absoluta är Skönhet. Innehållet af denna definition skall i det följande närmare bestämmas. Men den verksamhet, som skapar det Sköna, fortsätter i detta Sköna sjelft genom en oafbruten kedja af verkningar sin skapande förmåga; hon är nämligen absolut, och äger således inga andra gränсор, än dem hon sjelf behagar gifva sig och dem hon oupphörligt, af lust att bilda sig nya, öfverstiger. Man ser häraf redan, hvilket fel de ästhetiska författare begå, som hålla Skönheten antingen för en blott fixerad beskaffenhet i en sak, ett factum, eller ock för en blott empiriskt subjectif handling, yttrad i ett psykologiskt förhållande mellan vissa känslor och föreställningar. Skönheten är hvarken objecters eller subjecters uteslutande tillhörighet: hon är alltid och allestädes lika mycket ett jag och ett icke-jag, tanke och sak, evigt fri fiction och evigt nödvändigt factum. Hon är uttrycket af en genom det Andliga och det Sinnliga lika strömmar-

de och i sinnligt andliga gestalt-formningar sig kungörande själskraft, som genom henne afbildar och mångfaldigar sig sjelf med oförgånglig bildningsdrift. Vill man, med kunskap härom, likväl i begreppet skilja det Sköna såsom handling ifrån det Sköna såsom product, så gifs det för den sköna handlingen intet annat namn än Konst eller Poesi, och för den sköna producten intet annat namn än Skönhet. Poesien är då det Skönas sjelfbildningsdrift, eller det Sköna i verksamhet; Skönheten åter Poesiens inom vissa former tillfredsställda åtrå, eller Poesien i hvila.

Poetiskt kallar man derföre, i allmännare mening, hvart och ett föremål, der det Skönas drift att bilda sig sjelft möter vårt förnimmande, antingen såsom utvecklade i fullkomligheten af föremålets form, eller åtminstone såsom den själ, af hvilken föremålets egendomliga beskaffenhet synes föranledd och lifvad. I senare fallet utmärker detta biord, vid första påseendet, visserligen mindre det Sköna sjelft, än anlaget der till; ett anlag, hvars åsyftning, ehuru djupt inneburen på alla varelsegrader af Natur och Mensklighet, likväl friast och herrligast uppenbarar sig genom de andar, som enligt Platos uttryck brinna af begär att afläta det Odödliga, och som derföre på jorden uppträda såsom skönhetsbildare, Konstnärer, eldade af den heliga vansinnighet, den han i sin Phädras förklarar för Musernas yppersta och mest outhärliga gåfva. Men

äfvén blottå anlagét till skönhet är sjelft ett Skönt, fastän i outvecklådtt mått: ty det är ju skönhetens födelse och gryning. I förra fallet åter, nemligen när det Sköna förekommer såsom en i all möjlig fullkomlighet utbildad organism, äro beteckningarna Poetiskt och Skönt rentaf blott olika nämn på en och samma föreställning. Ty hvad vore väl Skönheten, såsom en i bild åskådlig blifven absolut verklighet, om ej den egenkap, genom hvilken föremålen äro till gestalter fullständigt formade, ursprungliga väsentligheter, som i dessa gestalter, spegla sig med välbehag? De ursprungliga väsentligheterna kalla vi, med forntidens philosopher, och obekymrade om ordets fransyska hvardagsmissbruk, Ideer, Guds eviga och evigt skapande tankar, själarnas och tingens himmelska urbilder, i hvilka ingen motsats finnes mellan möjlighet och verklighet, och ingen verklighet som ej är en verld af sanning och sällhet. Skönheten är sjelf en af dessa Ideer, och den, som gör dem alla på ett sådant sätt sinnligt åskådliga, att de i åskådningen igenkännas såsom inom sjelfva sinnligheten och den kroppliga begränsningen omedelbart närvarande med hela sin urkraft. Allt det Sinnliga, som faller inom denna Idees verkningskrets, upphöjes derigenom till något, som är i hvarje punkt genomträngdt och liksom mättadt af en ideal förträfflighet. Att erfärandet af dess gemenskap måste för alla ädlare menniskor vara den lifligaste af all fröjd, den mest vederqvickande af all njutning, följer af det band,

som förknippar människoslägtet vid dess gudomliga upphof. Menniskans lifstid ilar till sitt mål midt emellan en tvåfaldig rymd, Ideernas och Phänomenernas: de förra äro de senares uregenskaper och oföränderligt fullkomliga mönster; sjelf är hon båda dessa rymders invånare; dock härstammar endast från den högre det ljus, som genom hennes ögon blickar upp till sin källa. Derifrån härstammar ock det ljufva behof, som är det innersta och högsta hos alla lyckligt födda, med rik och ädel känslöegendom begåfvade andar, behofvet att älska och beundra; och endast der söker det sin tillfredsställelse, i hemlig, men säker medvetenhet om att ej bedragas på sin ömma förhoppning. Men kärlek och beundran äro ej tvenne motsatta själsverksamheter; en och samma handling innefattar så den ena, som den andra; der kärlekens känsla är värdig sin börd, kan hon lika litet beundra något annat än hvad hon älskar, som älska något annat än hvad hon beundrar. Ty lycksaligt betages hon endast af det, som är Mäktigt och Fullkomligt: och allt, som ligger utom kretsen af älskvärda och beundransvärda föremål, om det ock ej rentaf tillhör det Onda och det Fula, visar henne dock öfverallt antingen en skrytande eller en jollrande Vanmakt; antingen en tom skenbild af Styrka, som väcker ett ödsligt intryck af förvåning, ja ovilja, eller en ej mindre tom skenbild af Täckhet, som väcker ett lika ödsligt intryck af fruktlös medömkän. Endast det Mäktiga är ädelt; endast det Full-

komliga god t. Fullkomligt är det lif, som i sin varelseart äger allt hvad det kan äga af kraft och daning. Den, som föreställer sig Godheten såsom svaghet har ingen skymt af begrepp om hennes väsende. Hon är icke blott den högsta mildhet, utan ock den högsta makt; och det förra just därför, att hon är det senare. Hon tänker gudomligt, emedan hennes insigt är hennes natur; hon erfar gudomligt, emedan hennes vilja är kärlek; hon handlar gudomligt, emedan hennes frihet är sin egen sälla nödvändighet. Hon är vis, emedan hon vet allt hvad hon behöfver; hon är skön, emedan hon skiner öfver sina verk utan utan uppehåll. Derfor är hon andeverldens hjerta, och Gud, det Godas stamstafvelse och stamvarelse, bor i detta hjerta såsom dess Ett och dess Allt. Från denna tändande medelpunkt sprida sig åt alla sidor oräkneliga strålar till det vid materien bundna livets dunkla yta, och på hvarje ändpunkt, der det lyckas dem att förvandla henne till en fläckfri synbarhet af sitt ljus, uppstå dessa fullkomligare skepnader af Natur och menklighet, i hvilka hans verkande kraft är i utmärktare mån, än i alla de öfriga, väsende och fyllnad, mått och förebild. Sådana gestalter behaga, röra, upplyfta, hänrycka derigenom, att de lika underbart, som omotståndligt, leda den betraktande uppmärksamheten från deras enskilda former till den urform, som i de enskilda formerna är den eftergjutna modellen af ett gudomligt Förstånd. Formernas sinnligt fullbor-

dade öfverensstämmelse till uttryckandet af denna urform, är den åsyn eller förnimmelse, som blifvit stämplad med Skönhetens namn. Denna gör alltså det fullkomliga för förståndet och det fullkomliga för hjertat jemväl till ett fullkomligt för sinnet, nemligen för det sinne som är all sinnlighets blomstrande själ, det poetiska sinnet eller sinnet för det Sköna; och en åskådning uppkommer, hvars egenskap är klarhet, lugn och salighet, emedan det i grunden är en act af det högsta Sannas och det högsta Godas oändliga förening, som der uppfattas af det med känslan oinskränkt sammansmälta begreppet, och uppfattas i en mellan dessa tillvägabragt ouplöslig endragt. Ty denna åskådnings innehåll är så beskaffadt, att det till bevis för sin verklighet försmår all förmedling af sönderdelande reflexion, af logisk slutledning, och med sin blotta anblick, sitt möte, ger den fulla öfvertygelsen om sin eviga tillvaro.

Må vi ännu några ögonblick skärskåda den handling, genom hvilken sinnet förnimmer det Sköna såsom Skönt, eller i hvilken det Sköna meddelar sig. Vi hafva kallat den Åskådning; emedan ett mera passande ord ej finnes att beteckna den omedelbara ömsesidighet mellan subject och object, i hvilken begge, det förra såsom föreställande och det senare såsom föreställdt, sjelfnödvändigt och ovillkorligt omsluta, fatta, genomtränga hvarandra, till följd af en grundenhet, som är

för begge gemensamt väsentlig och af begge gemensamt bringas till utveckling. Beskrefve vi likväl ej närmare arten af denna åskådning, så kunde man invända, att den genom ingen karakteristisk egenhet särskiljer sig från den, som i Philosophien grundar alla vetenskapliga constructioners möjlighet, och der i nyare tider blifvit så mycket omtvistad under namn af den intellektuella eller den absoluta. Ästhetiken skulle då sakna någon sig ensam tillhörig princip; och utan en sådan kan hon ej få gälla för ett eget slag af kunskap. Visserligen utgå ock Philosophiens och Poesiens (eller Konstens) åskådningsarter, i sjelfva upphovet, från en enda ursprunglig, som i begge verkar all förmåga (och i förmågan all drift) att erfara, erkänna, bilda; ty den är förnuftlifvets innersta, enklaste sjelferfarenhet af sitt i verldslifvet utbredda och rastlöst utvecklingslystna grundväsende 1). Begge lyfta sig öfver den åskådningsart, i hvilken den ursprungliga åskådningen yttrar sig hos det största antalet af människor, den rentaf sinnliga, som i varelserna och tingen ser ingen annan sanning, än den de yttre sinnen kunna uppfatta, och håller den tillfälliga spindelväfven af slutsatser, dem en under dessa sinnen slafvande begreppsferdighet uppgör, för det enda möjliga sunda förnuft eller människoförstånd. Det Ewiga, genom och i hvilket all visshet existerar, emedan det är den Tankandets och Varandets allmänna Enhet, som oupphörligt föregår det vanliga medvetandet och liksom grund-

lägger alla de i detta medvetandes handlingar förekommande särskilda enheter af Tänka och Vara, är naturligtvis äfven i detta slags åskådning dess fyllnad och dess reflecterande verksamhets alstringsgrund: men det är på denna åskådningsgrad omedvetet och oförstådt af den reflexion hvars möjlighet det alstrar; det gömmer sig för henne under ytan af det Timligas brokigt orediga och förvirrade förhållanden; och söker hon än stundom nyfiken de bakom förlåten anade hemligheter, så hittar hon dock aldrig, i fall hon ej höjer sig öfver sig sjelf, på andra vägar än hypoteser och drömmier, som skifta om i milliontal utan att hon kommer ett enda steg närmare till saken. Att det för denna synpunkt Sköna ej kan vara något annat, än ett för de yttre sinnena tillfälligtvis Angenämt, således egentligen ett icke Skönt, följer af det föregående tydligen. Deremot är Philosophiens åskådningsart det inre sinnets; detta sinne varseblifver genom henne sig och sin verkningsgrund, i egenskap af en reflexion, som icke finner sig söndrad ifrån och på måfå irrande omkring föremålets väsentlighet, utan är denna väsentlighets egen själ, yttrande i hvarje tanke-act en fullständig enhet af Tanka och Varelse. För och inom denna åskådning blottar sig alltså det Eviga såsom ett Evigt, eller såsom alla tings Väsande, Ursprung och Grund. Men då således denna åskådningsart är en rent af andlig, och såsom sådan med skäl blifver kallad intellectuell, emedan dess innehåll är tillgängligt en-

dast för tankan, för förståndet (om nemligen tankan kommit till insigt af sin ursprunglighet och förståndet förstår sig sjelft), så kan äfven här det Sköna, som lefver ej mindre i känslan än i begreppet, icke förekomma i den lefvande verkligheten af sin fägring; utan blott såsom en schematism, ett begrepps-utkast till sig sjelf, alltså ännu såsom ett icke Skönt. Derför vorre det Skönas njutning visserligen ej åt människan beskärd, om ej midt emellan de tvenne åskådningsarter, som vi beskrifvit, finnes en förmedlande tredje, der det Eviga, på ett underbart förtroligt sätt, gör sig åskådligt för en full och liflig sammanverkning af alla förnuftslifvets förmögenheter, så sensuella, som intellectuella. Denna åskådning är ock det inre sinnets, men det inre sinnets genom de yttre sinnena; den är en sinligt andlig, för och inom hvilken det Eviga icke blott mångfaldigar sig i tallösa modificationer och leder till betraktande af deras afsigt, betydelse, ändamål, utan tillika låter uppfatta sig såsom en alla dessa modificationer synbart individualiserande formdrift. Genom denna formdrift framställer det sig i dem alla liksom uti ett Annat, hvilket andra väl icke dessmindre är det Eviga sjelf, men det Eviga såsom uttryckt i sina harmoniska daningslagar, eller såsom varande sitt eviga väsendes eviga Bild. Den eviga Bilden i sin allmänhet, såsom bildande sig in i en oräknelighet af särskilda bilder, hvilka med olika mått och olika medel äsyfta att hvar och en på sitt

vis verkställa dess liknelse, är det ursprungliga, oföränderligt symmetriska anletet af Universum, eller hvad Ehrensvärd kallat det Högsta Sköna, det Ursköna. Dess återsken i den åstadkomna sinnliga liknelsen är Ideernas omedelbart åskådliga framträdande i den värld, som det inre sinnet genom de yttre sinnena förnimmer. I det föregående har blifvit visadt, att detta framträdande är Skönhet: det Sköna är alltså egentligen till blott i och för den åskådning, som vi gäfvo namnet sinnligt andlig. Denna är således konstnärens, diktarens, konstvännens, skönhetsälskarens; den är den ästhetiska — och Ästhetikens princip 2). Att det Ewiga i sin Bild är detsamma, som en uti en värld af efterbildningar nedstigande värld af urbilder, eller Ideer, följer af det ewigas natur, som är ett fortsättande, ett upprepande af sig sjelf under alla till fullständigheten af detta upprepande nödvändiga skepnader, i en oändlig tid och en omätlig rymd. Tager man begreppet Natur i dess vidsträcktare, dess egentligaste mening, såsom utmärkande den ändlösa födelseprocess, genom hvilken de ewiga Ideerna vilja uppenbara sig i tidens och rummets phänomener, så har man rätt i att förklara Naturen för Konstens moder och amma; emedan Konsten, som går ut på att ur det Sköna frambringa det Skönaste, finner dess element redan gifvet hos de förträffligaste bland dessa synbarheter (*Φαινοмена*), ja hos Naturen sedd i dess helhet, af den orsak att dessa synbarheter och denna helhet visa urbilderna i en kropps-

lig beslöjning, som ej förminskar, utan blott för menskliga blickar förmildrar deras gudaburna glans. Och fastän det enda verkliga i afbildsverlden är den själ, som ur afbilderna talar såsom ett medfödt högre arf till den förnimmande själen, så är det likväl just deras kroppsliga yta, som behagar och som är skönhetsens säte: ty just denna yta är det Urbildligas åskådliga närvaro i afbildningen, det betecknande Yttre till det betydande Inre, det synbara måttet (i egenskap af gestalt, physionomi, harmoni af former, färgor, ljud, ord) till det bortom synbarhetens gräns uppvällande egendomliga lifvet. Kortligen, denna yta, vare sig ett verk af Naturens konst eller Menniskans, är det älskvärda, beundransvärda, ja ofta dyrkansvärda föremål, som hos betraktaren väcker den ljuftva känsla, hvilken i sjelfva grunden är känslan af släktkap med ett odödligt alltlifvande Väsendes bildningslust. Det var Naturens afsigt, att den skönaste skepnad alltid och öfverallt skulle vara synbarheten af den fullkomligaste själ; men de "små lagarna", som enligt Ehrensvärds yttrande "lagt sig i vägen för de stora", hindra henne oftast i utförandet af sitt uppsåt. Konsten, Poesien alena undanrödjer dessa små lagar, och bemödar sig att göra en verldsåskådning herrskande, i hvilken Skönheten är tingens återställda, eusamt rigtiga, icke mer bedrägliga synpunkt. Denna verldsåskådning är ock egentligen den till populär vordna filosofiska. Ty det Eviga är jemväl i den ästhetiska åskådningen, lik-

som i den intellectuella, närvarande såsom Ewig; ehuru det för den ästhetiska visar sig i egenskap af sin eviga Bild. I denna omständighet ligger skälet, hvarföre Skönheten, eller den eviga bilden af det Eviga, öfverallt, hvarest hon yttrar sig, äger det skaplynnne, att den förnimmande varelsen — i fall naturligtvis dess skönhetssinne är af friskt, äkta slag — vid hennes möte genast och ovillkorligt betages af hänryckning och erkänner, innan reflexionen hinner analytiskt betänka sig, att det hänryckande föremålet är berättigadt till kärlek och beundran. Poesiens åskådning är alltså en symbolisk, och det Sköna sjelft öfverallt en Symbol: ty det Eviga framställer sig der i en bild för sinnet, det vill säga, i en Sinnbild. Det Sköna, såsom Symbol, är tillika sin Allegori; ty det ger med hvarje särskild, bestämdt individualiserad symbol tillika en antydning af alla de andra, såsom inbegripna i ett gemensamt mysterium af den i dem alla inifrån skapande urkraften. Klart är vidare, att den sköna sinnbilden, såsom en evig, skall i mån af sin sinnbildliga fullkomlighet meddela en art af oförgänglighet äfven åt sjelfva det förgängliga i sitt jordiska uppträdande: de ändliga afbilderna, upphöjda genom Skönheten till oändliga sinnbilder, erhålla, utan att deras egenskap af phänomener upphäfs, en så öfverjordisk verklighet, att själen, vid deras betraktande, ser till alla delar Ideen sjelf i phänomenets ställe. Och om man än understundom — tyvärr icke sällan! — från stånd-

punkten af det alldagliga människolifvet finner det Skönas lott i dödligheten beklagensvärd, skall man likväl upptäcka vid närmare besinning, att allt Skönt endast skenbart förgås, att under sjelfva denna skenbara förgängelse hvilar en himmelsk varaktighet, och att offeret öfverlemnas till sina lågor endast för att skaffa platsen öppen åt en annan, ännu gudaherrligare fågling. Häri ligger hemligheten af den vällustiga smärta, som griper vårt allrainnersta vid åskådandet af tragiska handlingar och konstverk. Genom Sanningen, Ideernas allt genomflammande och skoningslöst luttrande eld, blir phänomenernas värld förbränd till det Intet, ur hvars aska det högre lifvets, den eviga Vishetens phoenix uppsvingar sig; genom Skönheten, Ideernas allt genomskimrande och mildt förklarande sken, blir den luttrade synverlden sjelf det nya hemmet för Ljusets befriade gunstling: ty detta sken gör hennes chaotiska ämne, som under Ideernas himlafäste utsträcker sig i väsenlös skumhet, genomskinligt för deras inflyttelse, så att deras eget lysande rike synbart inrymmer och liksom bosätter sig i hennes, likt en solglans återstrålad ur prismatisk kristall i otaliga färgbilder. En ny tingens ordning uppkommer, der genmskinandet af Ideerna omgifver oss med en idealisk sinnlighet af allt hvad såsom fullkomligt kan tänkas: och om intresse, enligt ordets renare mening, är ett innerligt deltagande i något väsendes görande och låtande, så måse det Interessanta, såsom dragningskraft, vara

en af Skönhetens hufvudegenskaper och församla omkring henne i concentrisk banor alla ädlare andars deltagande, med en från hvarje jordisk nytta omotsändligt hänlockande förtrollning.

Sammanfattom slutföljderna. Både för filosofen och konstnärn är Skönheten en högre verlds närvaro i det timliga hvardagslivets tomma lögn om verklighet. För filosofen är det Skönas Idee en i begreppet känd, i känslan begripen enhet af livets grundmotsatser, Väsande och Varelse, Oändligt och Ändligt, Själ och Naturkraft, Ideal och Material, Dikt och Verkställning; uppenbarande sig omedelbart, med sinnlig åskådlighet, i fulländadt organiska former. För konstnärn, för skalden deremot är Ideen väl i grunden densamma: men han behöfver ej ovillkorligt, för att lyckas i egenskap af hennes bildare och tolk, se henne i hela denna metaphysiska utveckling för begreppet. Det är nog, att hon liksom i en blixtnöje gifver sig åt hans inre, eller inspirerar honom med sin heliga tjusning. Är han likväl händelsevis tillika filosof, så söker han tvifvelsutän att uppfatta sin gudomlighet icke blott i hjertats och inbillningens speglar, utan ock i den med begge kraftigt sammanverkande tankans. Hvad Skönheten själf i sitt rena väsende angår, så är hon något oändligen Högre än det menliga verktyg som hon uppeldar, och hon äger derföre konstnären i sin makt, om än han inbillar sig att beherrska henne. I trots af

all hans medvetenhet löser den skapande flamma, som fyller hans barm, alltid medvetslöst sin saliga gåta, och är alltid sjelf okunnig om sitt under. Hvem skulle lära Skönheten att känna sitt värde, att yfvas öfver sin ära? Tiden? Hon äger med Tiden ingen gemenskap; fastän afspeglad i hans oroligt darrande böljor, märker hon dem ej; lefvande i evighetens njutning, kan hon ej erfara skiften af ögonblick och dagar. Hon är varandets skära gestalt, sådan den framsteg ur varelsernas källa; hon är lifvets oskuld — ursprunglig eller återställd. Hon är det blygsammaste af all ödmjukhet, det menlösaste af all barndom: derföre gjorde Kärleken henne till Skapelsens drottning. Och ännu blickar han i henne sin tröst, när han från handling till handling ilar genom den gränslösa rymden; ännu famnar han i henne sin verksamhets glänsande aftryck, den eviga emanation, der han, af sig sjelf förvandlad till sin Bild, blifvit såsom sådan ett sjelfständigt Annat, ett föremål för sin huldhet och sin åtrå. Närdt och odödligt genom den från honom bibehållna urkraften, fortsätter detta Andra sin oförgångliga liknelse i en oafbruten mångfald af ringare bilder, som med skiftande större och mindre fullkomlighet alla äro dels formade drömmar, dels ljudande dikter om sitt upphof. Det Sköna är icke blott bilden af det Eviga, utan af det älskande Eviga. Och hvad är detta? Hvad är Kärleken? En Vilja, som ej kan vara ensam; ett Jag, som söker ett Du; en Godhet, som outtröttligt anskaffar äm-

nen för sin omsorg; en Försakelse, som utan gräns uppoffrar sig att lifva, glädja och förlossa.

Sinnet för det i bild åskådligt blifna och blifvande Eviga, kortligen, sinnet för det Sköna, har genom sin grekiska benämning skänkt dopnamnet åt den kunskapsart, som sysselsätter sig med forskningar öfver det Skönas och Konstens natur. Man har påstått, att ordet *Aισθησις* hos de Gamle nyttjades endast i betydelsen af sinnlig föreställningsförmåga, och att Konstens filosofi således ej borde fortfara att heta Ästhetik, emedan detta namn skulle bokstafligen beteckna blott en lära om sinnliga föreställningar. Vi finna ej skäl att deltaga i detta påstående: tvertom, det kan bevisas, att åtminstone både Plato och Plotinus med det ifrågavarande ordet velat utmärka det sinne, som i förnuftlifvets förnimmande verksamhet bildar den förmedlande öfvergången från det Öfversinnliga till det Sinnliga; en öfvergång, i och med hvilken det senare blifver ett uppfattande material för det förras organiskt formande regel. Ästhetikens vetenskap må väl alltså få behålla sitt gamla namn; ja, det var ej den förtjente Wolfianen Baumgartens ringaste förtjenst, att han råkade på infallet af dess uppfinning. Bland alla försök at öfversätta det, synes oss Konstlära vara den tolkning, som närmast lämpar sig till dess lefvande begrepp; ty Ästhetiken är i sanning Konstens lära om sig sjelf för konstnärer och konstvänner. Om andra bekymrar

hon sig lika litet, som hon är någon utom Poesien eller
 Konsten befintlig *gouvernants-theori*, hvars råd
 konstidkaren skulle afbida och vid utöfningen ställa sig
 till efterrättelse; man finge i sådant fall, tvifvelsutän
 länge nog se sig om efter framträdandet af ett enda
 verkligt konststjer. Det är dock denna löjlige åsigt,
 som ännu af mängden tillägges hvar och en, för hvil-
 ken ästhetik och ästhetisk kritik äro saker af vigt och
 omhugsan; ungefär liksom ville, i en annan af Philo-
 sophiens afdelningar, Sedolärarn förfäktat, att ingen
 sedlig handling, ingen dygd vore verkställbar, förrän
 hans hjerna hunnit utspinna det spetsfundigaste abstracta
 moralsystem. Vi lemna derhän, om andra ästheti-
 ska författare gifvit grundade anledningar till den före-
 bräelse, att de i dogmatiserande formler inbillade sig
 kunna fånga Geniets fria skaparkraft, att de trodde des-
 sa formler duga till användbara undervisningar vid kon-
 stens fria utöfning, ja till föreskrift huru och huru
 långt konstnären borde följa sina himmelskt lågande
 ingifvelser. Vår teori är i Ästhetiken, liksom i Phi-
 losophien, ej en abstraction, ett i motsatsen mellan
 Begrepp och Sak insnärjdt grubbel, utan — hvad de
 förde Vises *ἔννοια* var — en intuition, som har sin
 vetenskapliga princip inom sig, i sjelfva sitt med sig
 sjelf identiska ämne. Ästhetiken är således det Sköna
 och Konstens egen filosofi, eller Poesien sjelf
 såsom Vetenskap, Poesien betraktad såsom refle-

xion öfver sitt väsende: ty det är ingen ting annat än just detta väsende, som i Ästhetiken utvecklar sig till medvetande om sitt lynne och om sammanhanget af sina verkningar. Derföre intager Poesien genom denna kunskapsart en plats i Vetandets allmänna system, såsom den af Troubadourerne anade glättiga vetenskapen, som dock aldrig upphör att vara i högsta bemärkelse allvarsam. Den uppdagar nemligen det Skönas evighet och höghet; dess invärtes urfrändskap med det Sanna och det Goda; dess icke desto mindre absolut oberoende sjelfbestånd; Konstens gudomliga frihet; dess fordran att vara och behandlas såsom konst; dess förhållanden till människosnilletts olika anlag; dess grunder för valen af de medel, genom hvilka den frambringar sina magiska sammanverkningar af naturkrafter och andliga inflytelser; den stora samhällsbetydelsen af dessa medel i afseende på Natur, Mensklighet och Fädernesland; äntligen det, som, vid skärskådandet af Konstens hufvudsakliga skapelsesätt, (eller de såkallade Konsterna) yppar sig vara väsentligt och af organisk sjelfnödvändighet i deras tekniska lagar — lagar, hvilka äro så långt ifrån att göra intrång på konstnärrens fria personlighet, att denna tvertom just genom dem blifver fullkomligt gällande och synbar. Ej under således, att hvar och en konstnär af värde, om han än vid framställandet af det Sköna till en betydlig del förfar alldeles instinktlikt, dock utöfvar sin framställande talent i öfverensstämmelse med någon viss bestämd art

att reflectera öfver den, öfver sitt inre lif, öfver sina afsigter, öfver sin verksamhetspunkt i Släktet och Universum, öfver striden och försoningen mellan idealet och den sinnliga verkligheten. Denna bestämda, honom egna reflexions-art är hans ästhetik, om han än icke kan metaphysiskt demonstrera den och icke uppskrifva den i paragrafer. I vår tid är det nödvändigare än tillförne, att denna reflexion blir så klar, så utvidgad, så af och inom sig befästad, som möjligt: ty sådant är de menliga tingens närvarande skick, att den rikaste känslö-fyllnad lika mycket är följd af, som anledning till den vidsträcktaste begrepps-vidd. Detta tidshvarf är i alla sina herrskande lifsyttningar ett kemiskt; öfverallt visar sig dess upplösande syftning — kritik och revolution; dess thetiska försök äro blott strödda begynnelse och utkast till ett organiskt, hvilket utan tvifvel blir det nästkommande, fastän vi sannolikt ej sjelfve få upplefva mer än dess halfdunkla gryning. I en slik sakernas ordning är det af oberäknelig vinst för hvarje konstidkare, som från en på måfå och infallsvi arbetande handtverkare vill upphöja sig till konstnär, att äga tydlig insigt om sitt bemödandes ändamål, hinder, verktyg och sammanhang med andra likartade bemödanden. I afseende på detta sammanhang, som utbreder sig för ögat genom forntid och samtid, bir insigten en historisk, och Ästhetiken förvandlar sig till en Konstens Historia. Vi

äro helt och hållet af deras mening, som endast i en med äkta ästhetisk anda författad historisk framställning af Konstens utvecklingar sätta det fulla förverkligandet af Ästhetikens begrepp. All sann Ästhetik är en levande förmälning af Konstens filosofi och Konstens historia. Detta mål är i våra dagar visserligen lättare att hinna än någonsin, sedan Philosophien blifvit genomträngd af Historiens anda och Historien åter af Poesiens. Det nöje, som Ästhetiken i sin historiska skepnad bereder åt Konstens älskare, behöfver ej mångordigt utmålas. Konstens historia sväfvar igenom det allmänna historiska blomsterfältet såsom dess finaste doft, och skärare, än i henne, erfar man ej det elektriska lynnet af det äther-ämne, som flyter och spritter i världslifvets osynliga nerver.

I Sverige är Ästhetikens vetenskapliga utbildning ännu stadd i sin första ungdom. Den föddes med Ehrensvärd; men det nyfödda barnet ärfde genast af sin odödlige fader ett så ädelt gry, en så herrlig natur, att vi med skäl göra oss de största förhoppningar om dess mannaålder. Höijers ästhetiska föreläsningar, som tyvärr ej af sin författare hunno utarbetas och ordnas till tryckning, ägde i förhållande till hans ensidigt idealistiska ståndpunkt, som icke sällan erinrade om det af Stjernhjelm (hos Cartesius) öfverklagade *philosophari sine mente*, ett så utmärkt värde, att deras undergång med sin förtidigt aflidne auctor billigt må skattas

för en af vår vitterhets svåraste förluster. Man bör föröfrigt ej undra på, att Svensken, som i egentligt humanistisk själsodling börjat utveckla sig senare än sina stamfränder, i Konstens filosofi ännu ej framskridit längre än i sjelfva Konsten. Det är icke derföre omöjligt, att han i båda delarna engång öfverträffar sina syskon, hvilka då äro brådmognade och tynande, när han står på middagshöjden af sin bana. Dit kommer han likväl endast på den väg, som är honom antydd af den med hans personlighet oundvikligt förknippade omgifningen, kort sagdt, af hans nordiska hemverld. Denna är i grunden sammansatt af trenne uregenskaper: en öm och späd aning om phantasiens fulla vår, en stumt inom sig slutet, men till våldsamma utbrott rustad sinnesnatur, och en obeveklig sparsamhet, som vill neka den första att med sitt solblida barndomsminne tillfyllest genomvärma den andras ödsliga rymder. Den konstnär, hvars inbillning blott kan musiviskt sammanställa bilder, den skald, hvars känsla blott kan leka, är för svag att inom och utom sig besegra den åt phlegma och kyla lockande tröghet, i hvilken den hårda Naturmakten yttrar sig. Derföre måste hans varsel sätta sig i oinskränkt besittning af den tankans, förståndets, viljans jättekraft, hvars anlag är alla verkligt starka Nordboar medfödt. Hvad som åt Söderns barn skänkes, måste af Nordens eröfras. På Skandinaviens halfö; skall Poesiens Oberon fira ett oåtskiljeligt bröllopp med Philosophiens Titania; de kortsyn-

te, som rädas att han derigenom skulle försmälta till en hamn, en skugga i hennes armar, föreställa sig honom som en Combabus och henne som en Lampusa; saken sjelf, gerningen skall vederlägga dem, och det nästa "tidens tecken" blir att ingen lyssnar till deras knarriga infall.

Vi nämnde, att i Skönhetssinnet vore en till det Sinnliga från det Öfversinnliga verkställd öfvergång, af det slag, att det förra danas till en kroppslighet, i hvilken det senare, utan att uppoffra något af sitt eviga väsende, uppenbarar sig liksom i en träffande, omisskännlig liknelse. Frågas nu efter möjligheten af en sådan öfvergång: så svaras, att denna möjlighet ligger i beskaffenheten af motsatsen mellan Öfversinnligt och Sinnligt, hvilken egentligen är motsatsen mellan Sinne (i allmänhet) och Sinnen. Är Lif, i hvar och en varelse, verksamheten af den förnimning, som från en viss bestämd varelsegrad, en viss enskild utgångs- och begynnelsepunkt, erfar Universum såsom Ett, och sjelf är, såsom en sådan erfarenhet, på denna gifna grad och i denna gifna rigtning från sin punkt en bestämd, särskild uppenbarelse af Enheten i det Hela mångfald: så är Sinne, i sin ursprungliga betydelse, lifvets fullständiga så activa, som passiva uppfattningsförmåga för alla inflytelser af det Ena i det Hela och alla återflytelser af det Hela i det Ena. Hvad man kallar Sinnen, är systemet af detta Sinnes or-

ganer, genom hvilka det såsom centralsinne verkar och meddelar sig; sjelft genom en osynlig radius evigt utstrålande från det högsta Centralsinnet, sin gudomliga källa. Hos människan kallar man Sinnet, såsom centralsinne, med rätta det inre sinnet; och detta är den inom oss befintliga luftkretsen för det Öfversinnliga, hvilket i motsats till de yttre sinnenas område må behålla sitt namn, ehuru det förfrikt i sjelfva verket blott är en högre Sinnlighet. Vill man i begreppet söndra från hvarandra de egenskaper, genom hvilka tillsamman lifvet upphöjer sig från blott drift till en individuell formad handling, eller till en varelse; så kan man säga, att det första i hvarje varelse är dess kraft (dess dynamiska natur), det andra dess själ, det tredje och yppersta dess ande; kraften är möjligheten af själ, själen är verkligheten af kraft; anden, som förenar begge och lik ett ljus uppgår ur deras förening, är icke blott i kraften själ och i själen kraft, utan tillika den egedomliga principen i varelsens förhållande till sig sjelf och sin omgifning. Den individuella sammanfattningen af en varelses fullständiga egendomlighet, såsom på engång och osöndradt sammanverkande kraft, själ och ande, eller känsla, böjelse och förstånd, är (i ordets centrala betydelse) dess Sinne; hos människan förnuftets energiska allhet. Derföre allstras i Sinnet, individualitetens egentliga, oförklarligt underbara helgedom, alla dessa sympathier och antipathier, genom hvilka individualiteter

draga till sig eller stöta ifrån sig hvarandra: Kärlek och Hat. Är sinnet nog oförderfvadt, eller nog förädlat och förfinadt, att med sin kärlek omfatta endast och allenast de föremål, hvilka behaga såsom varande i kroppsformer omedelbart åskådliga Ideer, så är det, i detta förhållande betraktadt, skönhetssinne, den fullkänsla af Naturens eviga bildningslagar, som grundar allt ästhetiskt och artistiskt omdöme. Denna fullkänsla, för hvilken ingenting är vidrigare än det i följd af en ond, en förstörande princip i sinneverlden inkomna Stygga eller Fula, det Skönas vanställda motbild (hvars upphof och kynne skall framdeles utförligt afhandlas), är med en på olika odlingsgrader olik begreppsklarhet den såkallade Smak, som hos konstnären yttrar sig i valet af ämne, i anordnandet och stylen af dess behandling, hos kännaren åter i hans sätt att älska och granska. Fransoserna hafva utbredt i världen detta ord såsom den ästhetiska omdömesförmågans tjenligaste benämning, och ehuru det onekligen rakt påminner om den gröfsta bland sinnliga njutningar, så lönar dock ej mödan att kämpa om dess lämplighet mot en gammal inrotad vana, då begreppet i alla fall med något namn skulle utmärkas, och det kortaste namnet alltid är det bästa. Må man alltså fritt begagna det att beteckna det fina, läckra, mellan instinkt och medvetenhet sväfvande tycket för det Skönas behag och det Styggas obehag, om blott man icke derunder tänker sig en smak som blifvit förskämd af nå-

gon ensidigt nationlig kokkonst, utan tvertom en, hvars tunga förmår smaka ut det ursprungligt Söta och Bittra, Kraftiga och Vämjeliga i tingen. Ty blott denna smak är god; frisk; oföränderlig; är, hvad redan Ehrensvärd kallade den, känslan af Naturens allrahemligaste sanningar. Men endast från Konstens egen höjd, der dess väsende herrskar såsom ingifvelse och såsom vetenskap om sin ingifvelse, kan afgöras, om de, som tro sig äga Smak, i sjelfva verket äga den eller ej. Vanligtvis äges den i sin renaste, vissaste art af dem, som icke tro sig äga den, t. ex. barn och qvinnor; emedan det är Naturen sjelf, som i dem tycker och dömmar. De stå närmast till Lifvets och Skönhetens ursprung, och på dem strålar varmest morgonskimret af dess soluppgång. Männer, som tänka med hjertat och känna med hjernan, befunna sig dock ungefärligen i samma lyckliga belägenhet. De andra falla lätt antingen i den slöaste råhet, eller ock i den besynnerliga sjukdomen af ett hårdnackadt, pockande, ofördragsamt smakbarbari, som för tid och evighet förstenat och förstockat sig i några själlösa, utantill lärda, men med desto blindare förtröstan be svurna och förfäktade dogmer. Det bjuder till att bringa sin ensidighet i system, och hyser den bittraste fiendskap till alla de gestalter af skönhhet och sanning, som icke passa inom dessa dogmers trånga skansverk. Exempler äro i våra dagar ej fjerran att hämta. Smaken är hos dylika menniskor blott en nyck, en sedva-

na, en tradition, vid hvilken de hänga fast af intet annat skäl, än derföre att de i sin ungdom tillfälligtvis kommo att vänja sig vid just de och de intrycken, de och de läxorna, och ej vid några andra. Fransmännens vittherhet, som föröfrigt, när den värderas enligt sin natur och inom sina gränser, har att framvisa ganska mycket som förtjenar aktning och beröm, skickar sig genom det inskränkta i sina åsigter, det hastigt öfverläsbara i sina grundsatser, förträffligt till skyddsborg och palladium för alla dem, som af brist på sinne (nemligen på hög- och djupsinnighet) föga eller ingenting förstå. Af denna orsak hafva vissa nyare svenska författare sökt blotta dessa åsigters, dessa grundsatsers verkliga halt och värde: icke, såsom okunniga eller illvilliga domare påstå, för att på gruset af den störtade dogmatismen uppresa en annan liknande invalid-förskansning, vare sig en uteslutande tysk, göthisk, phosphoristisk, eller huru man behagar kalla den; utan för att inviga det svenska konstnärssnillet, det svenska skaldelynnet i en klar, alltomfattande åskådning af Naturens och Konstens riken, der sedan en befriad Phantasi må blomstra och skapa efter hjertans lust, väl på det skandinaviska nationalsinnets grund, men med all möjlig universalitet af Smak, med all tänkbar personlig yttringsrätt af snille och känslöstämning. Ty det Mångfaldiga, och det i mångfalden Sjelfständiga, är till den grad Skönhetens och Konstens fordran, att sjelfva det Stygga i stöd af denna fordran bi-

drager till åskådligheten af det Helas harmoni, på sitt vis, nemligen genom contrastens egenskap, och ursäktas af den ifrån sin första vämjelse sansade Smaken, såsnart det betraktas i sitt allmänna verldsförhållande, eller i sjelfnödvändigheten af sitt väsende, der det är ett slags i chaos tillbakasunken fägring. Föröfrigt kan konstsinnet lika litet läras och instuderas, som sjelfva Konsten; dock har det visserligen ej mindre, än alla andra menskliga förmögenheter, syftning och kraft att genom en lefvande erfarenhet utvidga, förkofra, förädla sig. Men huru långt denna erfarenhet kan komma att sträcka sina gränсор, till en verldsmonarki eller till en trädgårdstappa, det beror på den såkallade Smakens större eller mindre ursprungsmått och näringsgrund af phantasi. Ty endast genom denna tager Poesien såsom Konst i allmänhet, eller såsom det Skönas eviga sjelfbildningsdrift, den synliga Naturen i besittning. Der alltså phantasien är närvarande i sitt minsta mått, ger hon tycke eller smak för det Tacka; i ett större, för det Vackra; i ett ännu större, för det Höga; i sitt allrastörsta, för det i alla former Ursprungliga och Heliga, eller för det Sköna i hela dess gudomliga fullkomlighet.

Men hvad är då Phantasien? — Undersökningen af Skönhetens Idee lärde oss, att denna Idee icke blott är den utmärkande egenskap, som vi hos dess verk och afbilder åskåda, utan ock det verksamma, handlande

skaplynne, som frambringar den egenskap i hvilken hon låter skåda sig. Skönheten yttrad i sin verksamhet funno vi vara Konst, eller Poesi uti högsta betydelse. Det Sköna är alltså ett fritt väsende, ty det bildar sig sjelf; men det är också ett nödvändigt, ty dess lynne kräfver att det måste bilda sig. För hvar och en af dess bildningar, vid deras aflelse och vid deras anblick, verkar derföre såsom urgrund en organisk handlande enhet af frihet och nödvändighet, hvilken organiska handlingskraft framställer, hvad tillförne blott själens inre öga såg, i gestalter för den sinnliga åskådningen. Denna synbargörande (*φαντασια* kommer af *φανω*, *φανταζω*) productiva enhet, som på alla punkter formar och i alla rigtningar fyller omkretsen af det Skönas rike, är Konstens bildningsförmåga, eller hvad vi kalla Phantasi. Den har sin ljuskälla, sin upprinnelse, sitt mönster i den eviga Verldssjälen, eller i den handlande makt, genom hvilken alla väsenders Väsende gifver åt sin allförmåga en i tid och rymd outtömligt skiftande synbarhet. Verldssjälen är det gudomliga Förståndets imagination, hvarigenom det afspeglar sig för sig sjelft och bildar sig uttryck i en naturverld; den skapande vishet, der begreppen oupphörligt i och med sin uppkomst tillika äro former, eller hvarje andebild i och med detsamma en naturbild. Nu är väl den jordiska Natur, som närmast omfattar oss, och i hvars moderliga famn vi alla dagar njuta Gudomens diktning, icke i sin närvarande

ändlighet och timalighet det Universum, som är den första Urbilden, det heliga Väsandets omedelbara afspiegling; dock är hon äfven i sin förnedring, som föranledts af Menniskans fall, ännu öfverallt fattlig af urverldens glans, och i följd af denna fattlighet alla sköna åskådningars bildande anlag och begynnelse. Ägde likväl icke Menniskan inom sig en stråle af Verldssjälens skapande kraft, så skulle dessa åskådningar aldrig kunna utveckla sig till och inför något annat medvetande, än gudomens eget; än mindre, liksom i Konsten, blifva Menniskans egna, det högsta med frihet och afsigt simmbildande framalstringar. Phantasien är i människosjälen en verldssjäl i sammandrag, den högre (i detta jordiska lifvet sig blott ofullständigt uppenbarande) Naturens anticipation; och den stråle, genom hvilken människosjälen kan höja sig till en verksamhet som liknar Verldssjälens, är denne ljusande, som företrädesvis bland alla andar bär namnet Genius (Geni), framblixtrande ur den strängaste nödvändighet, den dunklaste omedvetenhet med den gladdaste frihet, det klaraste medvetande. Hans varelse, eller Snillet, skillras af Ehrensvärd icke illa, då han beskriver den såsom ett "öfversvämmande" af själesgenskaper till en höjd, som mensklighetens allmänna öde blott sparsamt tillåter. Att Snillet, i hvars olympiska lif Sinnets hela fullhet ligger såsom ett harmoniskt verldsalld, är i och med detsamma detta sinnes sjelfkänsla, således den oförfalskade omdömesgrund, som ensam

bör förstås med ordet Smak, följer af Sinnets egen i det föregående nogsamt ådagalagda beskaffenhet. De of-
 ta upprepade klagomålen öfver ett Snille, som skall sak-
 na Smak, öfver en Phantasi, som skall vara otyglad
 och svärmande, härröra blott från förvirrade före-
 ställningar om Snillet och Phantasien. Man har vid
 dessa klagomål antingen förväxlat phantasien med den
 blotta sinnliga uppfattningen och sammanbindningen af
 föremålets utvärtas förhållanden, hvilken är hvad man
 vanligtvis menar med namnet Inbillningskraft, och
 hvilken, såsom sådan, visserligen kan gripas af feber,
 svindel och hvarjehanda sjukdomsanfall, af det skäl att
 dess helsotillstånd så ytterst nära beror på den physi-
 ska organismens; eller ock har man varit förmycket
 hjernlös och hjertlös, förmycket hopkrympt i vett och
 känsla, för att ej få skälvosot af ångest och convulsio-
 ner af markattlik grining, när man sett den verkliga
 phantasien träda fram i hela dess majestät af gudabu-
 ren Bildningskraft, och på engång med alla flam-
 mor och färgor af sin eldsocean, liksom t. ex. hos
 Shakspeare och Calderon, brusa in öfver småaktighe-
 tens alla dammar och förhuggningar; eller har man
 äntligen tagit tillfälliga tekniska brister, hvilka för-
 svinna i samma mån som konstnärn blir herre öfver
 sina ändamåls jordiska medel och verktyg, för brister
 i hans snille och phantasi. Det är tvertom just genom
 snillet och phantasien, i följd af dessas oafslåttligt sig
 vidgande och riktande begär att med sin högre sinne-

Verld fullständigt eröfra, genomtränga och med sig själfva försmälta den lägre sinneverlden, som de åklagade bristerna kunna undanrödjas: ty skulle Snillet genom någonting annat, någonting utom sig varande iständsättas till denna seger, så stode ju Snillet i ett afhänigt, ett hjälpkräfvande förhållande till något, som icke vore Snille; ett förhållande, hvilket för hvar och en, som skarpt genomtänker Snillet begrepp, innebär den mest påtagliga orimlighet. Det är alltså, rentut sagdt, vår öfvertygelse, att det äkta Snillet alltid och allestädes är i sig sjelft äfven den säkraste Smak och det ljusaste Förstånd, och att således genom Snillet den daningslystra Phantasien är Konstens absoluta verksamhetsprincip, utom hvilken konstnärn allsingen annan behöfver eller kan behöfva. Ty den verkliga Phantasien (och all överklig är ej phantasi, utan phantasteri) vistas icke blott på tingens yta, ehuru hon i den utpreglar och med nöje igenkänner sin millionfaldigt återspeglade gestalt; hon vistas tillika i tingens allrainnersta, der Öfversinnligt och Sinnligt, Förstånd och Känsla, Ande och Natur osöndrade sammanverka såsom en i väsendet af hvarje ting sig individuell upprepande ursprunglig all-enhet. I detta djup varder henne tydligt, att hvarje naturting, utan undantag, är en lefvande varelse, och såsom sådan ger en för de yttre sinnena verklig symbol af den Idee, som utgör det inre sinnets allena sanna, allena oförgångliga verklighet. Denna Idee är derföre phantasien I-

deal med hvilket hon beständigt jemför de daningar som sinnena meddela henne, och till hvars mönster, Snillets heliga VenusUrania, konstnären blickar upp i all sin diktan och traktan, men dock mest i den aflånade hänryckningens, i ingifvelsens outsägliga ögonblick. Häraf är också klart, att Idealet ej, såsom likväl mången synes tro, kan bestå i någon abstract begreppsfullkomlighet, eller ett obestämdt och formlöst förluftigande af de förhandenvarande sinnliga föremålen, genom hvilket dessa skulle förädlas till en skönhet, som öfverstege sjelfva Naturens. Idealet är tvertom Naturens egen organiskt bildande urform; väl endast för phantasien tillgänglig, men ock för henne närvarande i alla verldslivets gestalter, äfven i de allra vanligaste, med sin verksamhets evigt friska ungdom. — Såsom den absolut praktiska princip, som gör Ideer åskådliga, kunde man påstå att Phantasien vore ej mindre Philosophens handlingsvilkor, än Konstnärens och Poetens. Ganska rätt: Men hon är hos filosofien af en concentrisk art, hos de sednare deremot af en excentrisk: det vill säga, hon dväljes hos den förre oafbrutet i den eviga Enhetens medelpunkt, och upphämtar, derifrån kringspanande, inom sin pröfvande flamma allt det i föremålen väsentliga, för att antända detta och sig sjelf till det värdigaste offer på högaltaret i det osynliga Ljusets helgedom; hos de andra åter störtar hon ut åt alla håll från medelpunkten till den omkrets med hvilken föremålen möta henne, och

trängtar rastlöst efter en njutning, en hvila, som icke förr infinner sig än hon är så i föremålen öfvergången, att hon endast i det fullkommande utbildandet af deras lifsämne erfar sin tillvarelse och endast i deras luft omarmande kroppslighet det ömma återsvaret på sin kärlek. Så röner konstnärn genom den förkroppsligade, den i sinneverlden nedstigna Skönheten, som till en del är hans verk, men till en vida större del hans beherrskande och uppeldande öfvermakt, sin personliga lefnads kallelse och betydelse; men icke utan kamp vinner han oraklets saliga lösning, och han känner, innan det bildliga ordet hunnit födas, sin själ våldsamt skakas liksom Pythias, när det bäfvande templet och det invigda palmträdet med darrande löf anade solgudens ankomst. Derföre äro filosofherne egentligen det Evigas prester, men konstnärerne och skalderne dess siare, dess propheter; begge äro inspirerade, de förre af Sanningen såsom ljuselement, de senare af Skönheten såsom solbild. Af filosofhen tänkes Skönheten, af konstnärn verkställles hon; i skapelser, af hvilka hvar och en är hon sjelf och hennes phantasi, synbarvordna i sin fulla, oinskränkta verklighet. Hvarest nu det Skönas danande handlingskraft visar sig såsom fullkomligt slutet inom sin objectiva begränsning, der är det Ändliga, det Naturliga, som utgör det sköna konstverkets kroppslighet, genom sin absolut fullbordade form upphöjdt till ett Oändligt, och således i noggrannaste mening Symbol; hvilket utan

tvifvel är den så kallade Antikens, den grekiskt-romerska konstens allmänna kännetecken. Hvarest åter samma handlingskraft yttrar sig mindre såsom böjelse att hel och hållen försänka sig i och dröja inom en fixerad form, men deremot mera framträder i egenheten af sin inre, sin subjectiva verksamhet, såsom en i oändlighetens medvetande från föremål till föremål ilande alstringsdrift, der synes konstverket, oakadt all dess sinnliga fullkomning, förråda en längtan, ett sträfvande efter något annat ännu fullkomligare, hvilket efterlängtrade andra återigen i sin ordning upprepar samma längtan, emedan denna deras åtrå är i sjelfva grunden en åtrå efter hela den omätlighet af Skönhetens väsende, som i Gud omsluter all tid och all rymd inom ett enda evigt ögonblick. Dessa konstverk häntydade derföre på hvarandra och innebära hemlighetsfullt hvarandras betydelser, hvilka gemensamt syfta utåt ett underbart fjerran, som på engång ligger inom och utom dem; det Oändliga synes i dem hafva nedlåtit sig till det Ändliga, såsom en förbarmande kärlek, nedkallad af trånad och föräldramild mot barnliga böner. Hvad phantasien ur denna synpunkt bildar, är således icke blott symbol, liksom det förut betraktade med sig sjelft inom sin formgräns tillfyllest belåtna Ändliga, utan tillika en sinnlig förklaring öfver sjelfva symbolen, eller åtminstone anvisning till en sådan förklaring. Det Eviga symboliserar sig derföre här såsom Allegori — och denna är den såkallade Ro-

mantikens, den christligt-europeiska konstens hufvudsakliga kännemärke. Så dela sig Konsten och dess verksamhetsprincip, Phantasien, i följd af deras eget väsende, till en motsats, hvars inre grund-enhet (nemligen den productiva af nödvändighet och frihet) yttrar sig i tvenne, hvarandra utvärtes motsatta hufvudrigtningar af åskådning och skaplygne. Den ena rigtningen älskar mera Nödvändighetens och Naturens, den andra mera Frihetens och Personlighetens uttryck; den ena skådar menskligheten helst i skepnad af Myth och Gudomen helst i skepnad af Öde; den andra lägger sin mesta vikt på framställningen af det historiska i meniskan, eller på hennes Charakter, samt vördar i den lefvande verldslagen en Försyn, en faderlig vishet, ett hjerta. Vi ämna i en särskild afdelning noggrannare undersöka, huru dessa rigtningar verkade såsom förenade i Orientens urgamla poesi, huru de söndrats, huru de förhålla sig till hvarandra i Konstens olika formbildningsarter, eller i hvad man kallar Konsterna, och huru andan af den konstperiod, som i våra dagar uppgyr, åsyftar att åter, men på ett nytt och sjelfständigt sätt, försona och upphäfvva deras månghundraåriga tvedrägt.

Hvad i ordets vidsträcktare beteckning Poesien är; hvad hon vill, och genom hvilken princip hon handlar; detta har nu blifvit utveckladt så fullständigt, som ändamålet för vår afhandling fordrar. Återstår alltså,

att skärskåda hvad hon är och vill i den inskränktare, eller såsom Skaldekonst; der hon använder Språket och dess reglerade melodiska rörelse Rhythmen, grundvillkoret för all skön formbildning som sker i idföljd, till sitt yttringsmedel och derigenom blifver den väsentligaste beståndsdel af de språkframställningar, hvilka vi sammanfattat under Vitterhetens namn. Den väsentligaste: ty all språkskönhet — och utan denna för allt slags vitterhet gemensamt karakteristiska form erkänna vi ej någonting för vittert — härleder sig ursprungligen blott från Poesiens inströmmande i språket såsom Skaldekonst. Derföre är ock Skaldekonsten den konst, som å ena sidan förknippar, såsom ett förmedlande släktband, de öfriga såkallade sköna konsterna vid Vitterheten; under det hon å den andra, ehuru inskränkt till blotta gestalten af skaldekonst, likväl i egenskap af phantasiers andligaste tolk evigt beherrskande omfattar dem, såsom varande den synbarvordna medelpunkten af den Urpoesi, som i Sculpturen, Måleriet, Architecturen och Musiken ännu döljer sjelfva centern, fastän den öfverallt i sina bildande radier är dynamiskt närvarande 3).

(Fortsättning i nästa Häfte.)

ANMÄRKNINGAR.

1) De läsare, som intressera sig mera särskildt för Philosophien såsom sådan, torde vid detta ställe fordra en bestämdare utredning af den åsigt, som är min i afseende på denna vetenskap och dess åskådningensart. Jag vill derföre här lemna en sådan i möjligaste korthet, utan andra anspråk än en dilettauts. — All verklig filosofi är enligt min tanka, till sin begynnelse, Natur-Philosophi: emedan Naturen är modren till all verklighet. Alla verkliga filosofer äro och hafva alltid varit Natur-Philosoper. Det är Schellings odödliga förtjenst, att han tydligare, än någon bland sina föregångare, ådagalagt nödvändigheten deraf; hans lära bär derföre rättvisligen det namn hon fått, och det i namnets alla bemärkelser. Föröfrigt är Naturphilosophien lika litet fulländad med Schelling, som hon först med honom har begynt. Hon är årtusenden äldre än han: ty hon är så gammal, som det äkta och friska tänkandet, hvars forskningar utgå från lefvande erfarenhet af en enhet, i hvars fria och örubbliga åskådning alla lifvets och varandets motsatser ömsesidigt förklara hvarandra, emedan deras egenskap är att vara de synbara bekräftelserna på denna enhets lifliga tillvarelse. Detta friska, evigt ungdomliga tänkande är tillika Naturphilosophiens progressiva princip, hvars progression till högre och högre

klarhet aldrig kan upphöra. All filosofi, som icke är naturfilosofi, tränger aldrig in till den intuition, utan hvilken all abstraction, all logisk verksamhet är ihålig och fruktlös. En sådan filosofi är och förblifver en fånge af sina egna hjernspöken; hon efterjagar förgäfvos ännu utom, än inom sig det Grundverkliga, hvilket dock i själfva sin allmänna uppenbarelse, såsom ett i och genom förnuftet sig förnimmande väsende, i hvarje ögonblick är (eller åtminstone kan vara) tillgängligt för förnuftets erkännande uppfattning. Förnuftets inför sig sjelft fixerade medvetande af detta förnimmande, är den omtvistade intellectuella åskådningen: egentligen den enklaste, lättaste och renast empiriska bland alla möjliga reflexionsarter. Dess innehåll är ideen af ett absolut, ett i och för alla motsatser, alla förhållanden af verldslif och förnuftslif identiskt Grundväsende, hvars natur är en nödvändighet, en drift att oändligt förverkliga sig genom ett sjelfförnimmande, som måste verkställas på alla i dess möjlighet hvilande sätt, och som således i evighetens knapp innefattar allt förnuft såsom verld och all verld såsom förnuft. Man har sagt, att denna idee vore en af Naturfilosofien till nödhjelp för sin systematisering uppfunnen abstract begrepps-enhet, i hvilken väl alla motsatser vore försvunna, men tillika i och med detsamma allt lif, all verklighet: ty utan motsatser och mångfald är lif icke tänkbart; äro dessa åter blott

skenbara, så är hela vår tillvarelse ett gycklande drömspel — hvarigenom onekligen enhetens begrepp i själva verket blefve till ett obegrepp. Det Eviga, tänkt i sin renhet, eller tänkt såsom det öfver allt Relativt upphöjda Absoluta, vore då blott en negation af de förhållanden i hvilka varelser existera; och den reflexionsart, som kallar sig dess åskådning, kunde aldrig, om den förföre consequent, i sitt betraktelsesätt deraf komma ur mörkret af en tom indifferens till en alltifvande identitet, till en Uridee som vore verkligt absolut, nämligen positiv och skapande. Men man har icke besinnat, hvad likväl Naturphilosophien, sedan hon genom Schelling kom att fästa en sorgfälligare uppmärksamhet på sin princip, alltid så uttryckligen förklarar, nämligen att den första Motsatsen (som innebär alla öfriga) är lika ursprunglig som den första Enheten, eller (hvilket vill säga detsamma) att Motsatsen är inom Enheten, ja är Enheten själf. Hvad? ropar man: detta är ju en oerhörd logisk contradiction! Visserligen — om Enheten vore en sats, en logisk formel: men den är något helt annat; den är en kraft, en drift, en natur, eller åtminstone en grund för all såsom kraft sig framställande beskaffenhet. Motsatsen är just den lefvande yttningen af Enheten såsom Enhet; och i denna lära ligger ingen annan contradiction, än den som ligger i allt slags polaritet och der bevisar för den dagliga erfarenheten, att ingen identitet (ingen urkraft) är tänk-

bar utan under formen af en dualism, som är den actuerade identiteten, eller identiteten såsom ur sin förborgade möjlighet (indifferensen) frambrytande och verksam. Långt ifrån att upphäfva antingen Enheten, eller sig sjelf, är Motsatsen den begynnande utgångspunkten, det alstrande och formande lifvet af hennes eviga väsende, och det såkallade Differentia, sedt i sin rot och kärna, är hennes i tid och rum aktuell uppenbarade världsmångfald. I denna världsmångfald, eller allhet af ting och varelser, är egentligen ingenting ett blott sken, emedan hvarje ting framställer, såsom sin själ, ett eget mått af den för alla gemensamt identiska urkraften; hvilket mått, betraktadt i sin upprinnliga väsentlighet, är tingets uregenskap, eller (med Platos uttryck) dess idee. Men då ideen innehåller en oändlig lifsförmåga, som tinget ej fullständigt kan uppfatta och såsom sin egendom omsluta, emedan det är ett ändligt, ett af andra mer och mindre liknande existenser begränsadt phänomen, så står ideen alltid till phänomenet i förhållande af en evig urbild till en ofullkomlig, förgänglig afbild, och krossar omsider den sköra pregeln, den jordiska gestalten, för att i en utvidgad rymd framträda under den friare, den ädlare skepnaden af någon högre metamorphos. Den frågan, om Naturphilosophien är ett realistiskt, eller ett idealistiskt system, är alltså lätt besvarad: hon är den afgjordaste Realism och den afgjordaste Idealism, på en och samma gång. En annan fråga, som tyckes oroa flera,

är den, huru den enda motsats, hvilken vi antaga såsom det eviga Enas eviga form, kan innebära och föranleda en otalighet af motsatser? Svaras, att Motsatsen är (enligt det föregående) Enhetens inverkan på sig sjelf, eller Enhetens förnimmande af sin enhet; emedan Enheten, såsom absolut, sig fullkomligt uppfyllande och tillräcklig, först och främst måste vara något som existerar för sig sjelf. Detta existerande är verkställbart endast såsom ett på engång Subjectift och Objectift, en enhet af Tänka och Vara, hvilken såsom sådan är en oupphörligt producerande verksamhet i tvenne riktningar, inåt och utåt (contractif och expansif), af det skäl, att allt Inre fordrar ett Yttre såsom det vilkor, genom och mot hvilket det isländsättes att erfara och uttrycka sin innerlighet. I följd af denna dubbla riktning sker, att Enheten, till begränsning och bestämning af sin sjelfförnimmelse, till handlingsämne och reactionsgrund, sätter (ponerar, föreställande bildar) i och med sig sjelf en annan enhet af Tänka och Vara; denna åter, lik den förra i väsendet, om än icke i det enskilda af formen, fordrar och sätter af samma nödvändighet en tredje: och så fortgår enheternas sättande af hvarandra i oändlighet. Detta förhållande, i hvilket den första Enheten, genom den första Motsatsen, oafslutligt bildar nya enheter af Tänka och Vara, som genom sina motsatser likaledes bilda andra, fortfar ända tills det mått af bildningskraft och

bildsamhet är uppnådt, der den första Enheten hunnit blifva för sig sjelf fullständigt lefvande och begrip- lig, såsom en hel Verld genomad af dess själ och omarmad af dess ljus; hvars himmel nu, i motsats till tingen, till de härledda enheterna, sträcker sig öfver och omkring dem såsom den högsta enheten, i hvilken alla de öfriga hylla sitt strålände ursprung. Förstås likväl, att Enhetens utveckling till All-Enhet är endast för det sinnligt betraktande menniskoögat bunden vid succession i tid och coexistens i rymd: ty i sjelfva i- deen af identiteten är det eviga Ena tillika i ett och sam- ma ögonblick det eviga Hela; och dess framblixtring ur natten af sin blotta möjlighet, eller ur det rentaf Motsatslösa, Indifferentia, hvilket man fordom beteck- nade med namnet Chaos, är på engång det af blix- ten alstrade ljuset, eller hela den ur möjlighetens mörker framfödda sköna verkligheten i en osöndrad och oafbruten närvaro. Derföre är ock hvarje punkt, som tages på tidens linea, hvarje atom af den i rymden ut- bredda materien, i sin egentliga varelse en närvarande evighet. De ofvannämnda enheterna, som tillsamman utgöra den lefvande världsmångfalden, skilja sig från hvarandra i tvenne hufvudklasser, af hvilka den ena ofullkomligare och liksom blott förberedande, den an- dra åter fullkomligare och liksom fullbordande, af- bildar den första Enheten och hennes önskan. Den förra klassens enheter utmärka sig genom en öf- vervigt af Vara, den senare klassens genom en öf-

vervigt af Tänka; de förra äro den physiska Naturens, de senare den intelligentas existenser. Tydligtvis är endast hos dessa sista den allmänna enheten af subjectlif och objectlif upphöjd till klar föreställning om sig sjelf såsom en särskild lem af det stora Hela, d. v. s. upphöjd till personlighet; det är således ock endast hos dessa, som den allmänna enhetens sjelfförnimmelse är — eller åtminstone förmår att bli — tillfyllest utvecklad, tillfyllest för sin afsigt erfarbar och genomskådlig. Derföre tillerkänna vi blott dessa varelser egenskapen af förnuftighet, af själ i den höga bemärkelsen af ett fritt och oafhängigt sjelfmedvetande, då deremot de öfriga möta oss med mer och mindre utbildade gestalter antingen af lifvets uppstigande till denna varelsegrad, eller af dess nedstigande derifrån. I Naturen är nemligen ej blott en uppåt syftande kedja af varelser, utan ock en nedåt, som synes vara af den gröfre, den liksom oförarbetade materien öfverväldigad och af en caricaturlikt förstörande princip dragen utföre åt chaos tillbaka. Det är t. ex. blott på denna senare kedja, som apan kan sägas bland djuren stå närmast intill människan: ty apan är i lynne och formdaning den bittraste parodi öfver den gröfre, den ännu oförädlade delen af människans sinnlighet. Att det Sköna uppenbarar sig endast på den uppstigande kedjan, och det Stygga endast på den nedstigande, inses lätt af den förklaring jag gifvit öfver Skönhetens idec. Dock finnes icke något väsende i den oss närmast

omgifvande Naturen, som kan vanställa sig till ett så styggt, som det med förnuft begåfvade, när detta glömmet sin höga plats ibland varelserna; ty just derföre att lifvets uppstigande har i ett sådant väsende nått sin höjd, har det ock der uppnått det varelsemått, som bär inom sig öfvergångspunkten till nedstigande. Också visar en daglig erfarenhet, att menniskan är ställd på en herrlig, men svindelgifvande brant, hvarifrån, om hon börjar att falla, hon brådstörtar i förstörelse nedom alla öfriga naturvarelser och stannar ej förr än vid skapelsens nadir. Orsaken är den, att då alla öfriga existenser äro till blott såsom förberedande villkor och medel för uppnåendet af den absoluta Enhetens fullständiga lif, och då denna Enhet endast i förnuftvarelserna fullständigt förnimmer sig, alltså endast i dem fullständigt lefver, så äro ensamt förnuftvarelserna sjelfständiga; den absoluta Enheten är nemligen i hvar och en af dem närvarande såsom omedelbart absolut, då hon deremot i de andra är närvarande blott såsom utvecklingskraft af det allmänna natursammanhangets nödvändighet. Derföre är det för förnuftvarelserna möjligt, att verka emot henne och att vilja sätta sig sjelfva, fastän blott enskilda och af hvarandra begränsade enheter, i den allmänna; den alltlifvande och alltformande Enhetens ställe; ett bemödande, som är Stridens och det Ondas upphof. Menniskan är likväl ej den intelligens, den ande, som först föll: lika litet, som hon kan vara den enda och högsta förnuft-

varelser. Vill man än, för att bekväma sig efter en rådande fördom, lemna ur sigte den underbara slägt af Natur-andar, hvarom urgamla traditioner och ännu i våra dagar ej sällsynta personliga erfarenheter tala, en slägt af varelser, som synas (om man får dömma efter dessa uppgifter) fylla den annars tomma rymden mellan Menniskan och den blott djuriska Naturspheren, i egenskap af individuer, som stå på skiljogränsen mellan Natursjäl och Förnuftsjäl, samt derföre blott nyckfullt och liksom humoristiskt begagna den i dem fysiskt mäktigare Naturen till handlingar, som förekomma menniskan magiska och obegripliga: så behöfver man dock ej af idel höflighet betvifla, att rymden ofvan om menniskan är fylld af högre förnuftvarelser, i hvilka Naturen är uppstigen närmast intill den ursprungliga Enheten, och således både fysiskt och andligt mäktigare än i menniskan. Dessa väsenden äro Änglarne, om hvilkas tillvarelse den äldsta filosofiska speculation talar med samma visshet, som de äldsta urkunder af gudomlig uppenbarelse. Det är naturligt, att bland de andar, som från begynnelsen stödn allranärmast intill Gud, just derföre högmodsbegäret att sjelf blifva Gud skulle finna den största möjligheten att frambryta; det var således ej den svagaste af dem, det var den ypperste, som blef den förste affällingen och den förste förförarn. Menniskan har alltsedan oupphörligt varit blottställd för hans retelser: ty de onda Änglarne, mäktiga ännu i sin förne-

dring, uppeldas af en syndens och förstörelsens inspiration, med hvilken de söka antända först Menniskan och sedan (genom henne) Naturen, på det att alla lifvets krafter skulle utbrista och sammanstämma i ett gemensamt uppror, om deras förehafvande kunde någonsin annorlunda än delvis lyckas. På skiljövägen ställdt mellan den uppåt och den nedåt syftande varelsekedjan, är människoslägtet öppet för tvenne andeverldars inflytelser; och denna ställning upphäver så mycket mindre människans af samvetet bevitnade moraliska frihet, som det fullkomligt står i hennes kärleksmakt, att vända sig åt det ena hållet eller åt det andra. Hon räddas från undergången genom att älskande höja sig till de goda Änglarnes lifsluft, och der dricka dygdens och bildningens inspiration; hvilken föröfrigt, såsom sådan, ej oundgängligt behöfver yttra sig i stora själs gåfvor och lysande bedrifter, utan äfven i det ringaste mått af en mensklig daning kan göra sig gällande såsom liflig tro på det Goda och på ett försöande gudomligt bistånd. Hvad slutligen Guds väsende angår, betraktadt såsom icke blott Grundväsende, utan ock såsom Urvarelse och Urförnuft, så bör dervid besinnas, att den för alla särskilda enheter allmänna Enheten icke under något annat villkor kan vara denna allmänna, än derigenom att hon icke blott är den första Enheten, utan ock den sista (A och O), således i och för sig sjelf en särskild liksom de andra, men (såsom den sista) den högsta af alla slags sär-

skilda enheter. En så beskaffad Enhet är i och med detsamma det högsta, det fullkomligaste sjelfmedvetna identiska band af Tänka och Vara, eller af subjectlif och objectlif: således den fullkomligaste Person. Det eviga Ena sammanfattar, i och med fullbordandet af dess alla manifestationsgrader, sig sjelft i sin ursprunglighet såsom en sig fullständigt utbildande Allmakt, och hvilar öfver denna allmakt såsom dess ordnande Förstånd och Vilja, eller såsom dess eviga Individuallitet. Alltså är det Absoluta, som i det fysiska universum framställer sig blott såsom personlighetens substrat eller fundament, i det intelligenta universum åter väl såsom personlighet, men icke såsom en fullt ursprunglig, i Gud på engång Grundväsende och Urperson. I egenskap af det förra är Gud den eviga Naturkraften och Verldssjäl; i egenskap af den senare är han den eviga Anden och Visheten, som allfaderligt utvecklar, leder, beherrsakar tingens och händelsernas mångfald. Hufvudfelet i all Pantheism består deruti, att den i Gudomsväsendet ser endast Naturkraft och Verldssjäl. Theismen deremot, till hvilken jag bekänner mig, ser i Gud ett individuum, som väl har sin grund, sin rot i ett väsende, hvilket såsom grunden till Honom är grunden till Allt, men som med sin makt omsluter hela detta grundväsende, och således nödvändigt måste vara en personlig varelse begåfvad med all tänkbar personlig fullkomlighet. Men om en personlig Gud måste det ock, liksom om personli-

ga varelser i allmänhet, gifvas en kunskap, som är grundad på omedelbart umgänge och historiskt vittnesbörd. En sådan kunskap är i sin renaste klarhet åt menniskosläktet meddelad genom Christendomens urkunder, som uppenbara Gud i egenskapen af all mensklig samlefnads, all historias personligt gudomliga medelpunkt. I Christus, som derföre är det förkroppsligade eviga Ordet, uppträdde Gud sjelf personligen inom mensklighetens område; och det såsom Medlare mellan Sig och den affallna menniskoverlden. Ty inom den fallna, under synden fångna och derigenom i strid mot den heliga verldsordningen komma menniskan låter den öfvermakt, mot hvilken hon uppreser sig, naturligtvis känna sin återverkan såsom en hämmande, hämnande och straffande, eller uttrycker sin närvaro i den menskliga känslan såsom vrede; fastän det element, som inom syndaren verkar såsom en brännande eld, i Gud sjelf är endast en ljusklar, värmande och lifvande låga. Vål gifver samvetet menniskan tillkänna åtminstone grunddragen af den gudomliga lag, efter hvilken hon bör handla: men denna lag förekommer henne såsom ett förbarmningslöst ideal, ej mindre oupphinneligt i utöfning, än strängt i bestraffning; och hvad återstode då för de åt sig sjelfva öfvergifna dödliga annat, än (för mängden) att berusa sig i synd, rasa och förgås, eller (för de bäste) att snöra in sig i en med stoisk resignation anständigt förklädd förtviflan? Derföre uppenbarade sig i Christus den Gudomslifvets

princip, som med Makten försonar Rättfärdighetens Denna princip är Godhet, och är det heligaste af det Heliga, det gudomligaste af det Gudomliga: ty den är sjelfva det synbarvordna hjertat af Allfadern, eller den oändliga kärlek, hvarmed han hellre nedsänker detta hjerta i rymden af den svaga mensklighetens lidanden, än tillåter att de bräckliga, förförda barnen skulle digna såsom hämndoffer för hans allmakts förtärande brand. Kärlek är Godhetens vilja, och älskade att uppenbara sig under skepnaden af de ljufvaste menskliga förhållanden: faderlig i den lifgivande Makten, moderlig i den jungfruligt fruktsamma Naturen, sonlig i den Gudamenniska, som framträdde såsom dess fullbordare och förlossare. I sin skönaste blomma, Qvinnan, blef Naturen först tillgänglig för det Ondas lockande gift, och genom den qvinliga hälften af sin själ förleddes Mannen att kyssna till Ormens fagra löften: men just derföre blef i den återställda ursprungliga qvinnan, i en fullkomligare Eva, Naturen först renad till sin fordna skönhets himmelska oskuld, och i Marias person helgad att föda det barn, hvars lekamlighet omfattade hela den saliggörande urkraften af Gudomens fullhet. Dock nog: jag nöskades att skriva en bok i stället för en anmärkning, om jag här ville utförligare inlåta mig i framställande af mina tankar om Återlösarn, hans lefnad, lära, lidande och förklaring; om beskaffenheten af den christ-

na Kyrka, som är ensamt sann och i sitt väsende allmännelig; om de närmaste deltagarne i Christi gudomliga krafter och verkningar, Apostlarne, Helgonen, Martyrerne, de herrliga Legendernas hjeltar och hjeltinnor, mot hvilkas dygd och mod ingen annan heroism uthärdar att täflande mäta sig. Jag har endast velat föra läsarens uppmärksamhet till den ståndpunkt, der, enligt min öfvertygelse, Philosophiens verldsåskådning derigenom fulländar sin synkrets, att hon vidgar sig till uppfattning af en högre sannings-uppenbarelse, är den som ett blott theoretiskt forskande kan gifva henne; i och med detsamma ordnar hon sig under denna högre uppenbarelse, och förvandlar sig helt och hållet till den ödmjuka Tro, som kallas Religion och af mången svagsynt ännu anses vara hennes afgjorda motpart. — All äkta Theism har sin rot i en äkta Naturalism: och liksom all verklig Philosophi är i sin begynnelse Naturphilosophi, emedan hennes utveckling är hemmastadd icke i tomma begrepps-formler, utan i den fulla, lefvande Naturen, så förmodar jag mig nu också hafva visat, att all verklig Philosophi är i sin utgång — Theosophi; man må än öfver detta namn larma så mycket man behagar.

2) Att de trenne skillrade åskådningsarterna, nämligen den rentaf sinnliga, den intellectuella och den ästhetiska, sammansmälta på den menskli-

ga själsodlingens höjd (hvilken är lika mycket oskuld som vishet) i en enda, den religiösa, synes mig vara i det föregående tydligen ådagalagd; likaledes, huru den af Naturphilosophien fordrade åskådningen, redan såsom blott sådan, har ett positift innehåll, samt huru den urprincip, som är Förnuftets och Philosophiens, också i och med detsamma är Livvets och Verldens, man må nu betrakta den fysiska sidan deraf, eller den intelligenta, den ethiska. Några ord om den afsigt, det sinnelag, som leder och lifvar alla verkligt philosopherande, torde likväl ej öfverflödigt kunna tilläggas. — Hvad är det, som i hvar och en art af varelse är sannt? och i hvad mått kan detta, såsom sådant, komma till vår insigt? Kunskapsföremålets sanning är ingenting annat, än den uregenskap hvarigenom det är till, nemligen dess lif; åskådligheten åter, erkännbarheten, begripligheten deraf sträcker sig så långt, som den lefvande uregenskapen utvecklar sig i en förnimmlig verklighet af kraft och själ, eller i en varelse. Om Naturen, om Andarne, om Gud kan således ingenting vidare utforskas, ingenting vidare vetas, än hvad de sjelfva genom sin tillvaro uppenbarat och uppenbara. Men detta kan vetas: och öfver begäret att fullständigt och i strängaste möjliga sammanhang utbilda denna erfarenhets-kunskap, stiger ej någon sund Philosophis anspråk. Hvem skulle inse mera skarpt, än Philosopherne, djupet af den vanmakt, vidden af det afstånd,

som gör att ingen mensklig vetenskap någonsin förmår
 eröfra hela omätligheten af det Evigas innehåll? Phi-
 losophien visar ju redan genom sitt blotta namn, att
 hon är en brinnande kärlek till Sophia, till den
 himmelska Visheten, men icke vansinnigt inbillar sig
 vara denna sjelf, hvilken såsom Guds eget heliga För-
 stånd endast i Återlösarens gestalt kunde rymmas inom
 menskliga gränser. Philosophien lofvar ej, att såsom
 kunskap och kunskapslära uppfylla flera förbindelser, än
 dem, till hvilkas uppfyllande möjlighetsvillkoren äro
 gifna i beskaffenheten af hennes organ, det vill säga, i
 förnuftets väsende och skaplygne. Dessa villkor öppna
 visserligen en stor utsigt, men dock för menniskoögon
 tillgänglig: nemligen den, att på ett harmoniskt, ett li-
 ka för det kemiska begreppet, som för den elektriska
 bildningskraften tillfredsställande sätt urskönja och upp-
 fatta, ifrån det Minsta till det Största och återigen från
 det Största till det Minsta, i alla ting och alla andar,
 i alla former och alla formförvandlingar, signaturen
 af denna hos Gud allena befintliga Urvishet, som åt-
 minstone i deras grunddrag ej försmått att göra sig i-
 genkännlig för den fromma forskningens längtan och
 tjusning. I förhållande till öfriga kunskapsarter har Phi-
 losophien således den särskilda, sig ensam tillhöriga upp-
 gift, att förbereda en Verldsvetenskap, som vore
 en fullkomligt trogen afspeglings af det i all Varelse på
 ett eller annat vis mötande Sanna och Eviga. Hon är
 ej sjelf denna Verldsvetenskap, men företecknar, lik-

som på en från sin dunkla botten framstigande målning, dess gruppering och figureernas hufvudsakligaste contou-
rer. Utförandet och fyllnaden af de enskilda delarna tillhör de kunskapslag, hvilka äro ämnade att tillsam-
mantagna bilda Kunskapens eller Vetandets allmänna system, och af hvilka hvar och ett för sig, i fall det rätt begriper sin bestämmelse och sin plats i detta sy-
stem, sjelft är verldsvetenskapen förverkligad under en viss nödvändig form och på en viss nödvändig stånd-
punkt. Men till dessa rätta begrepp komma de icke utan Philosophiens hjälp: emedan hon ensam, såsom innehållande förnuftets för sig sjelft utvecklade constru-
ction, innehåller möjligheten af vetenskaplig basis och vetenskaplig regel. Philosophiens lösning af sin upp-
gift består deruti, att hon för de öfriga kunskapsarter-
na utreder deras betydelser och inbördes förhållanden, samt således anvisar dem deras rigtiga ställen och ändamål i vetenskapernas gemensamma organism, d. ä. i den åsyftade och genom dem sig förverkligande Verldsveten-
skapen. Derföre gör Philosophien, med växande styrka, sig oupphörligt mer och mer gällande såsom den kunskapslära, i hvilken utsigten är gifven att icke nycker, hugskott och ensidigheter skola evigt förvirra de menliga kunskapernas område.

Dessa äro de väsentligaste dragen af min philoso-
phiska öfvertygelses, eller rättare, af min lefnads och verk-
samhets System. Kunniga läsare må dömma, i hvad

mån det kanske nära sammanhänger med något annat redan bekant (fastän föga förstådt), och huruvida det kan sägas vara af detsamma föranledt. I sin närvarande gestalt är det icke dess mindre mitt: hvarföre jag önskar, att ingen annan än jag sjelf må göras ansvarig för dess ofullkomligheter.

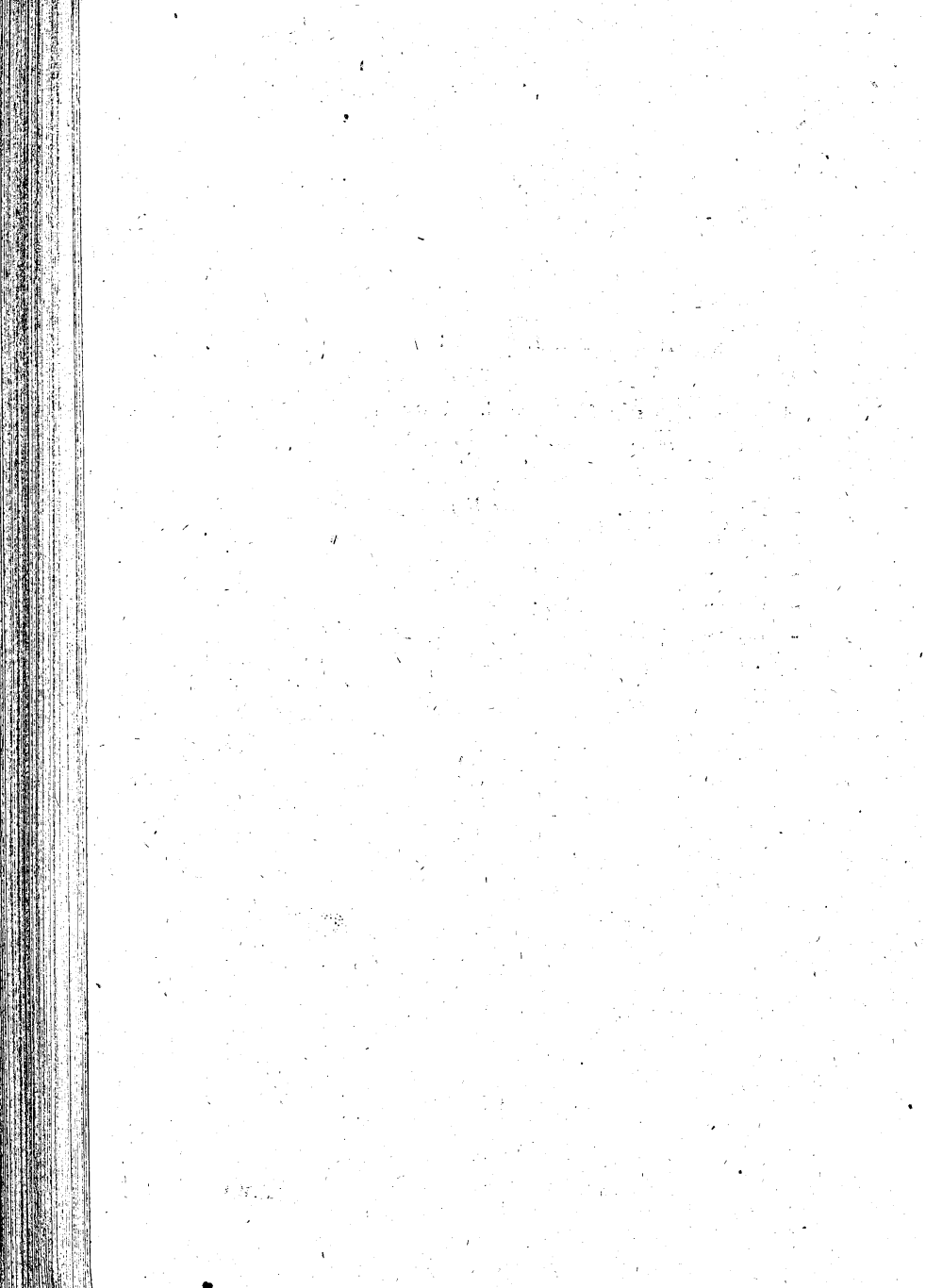
ATTERBOM,

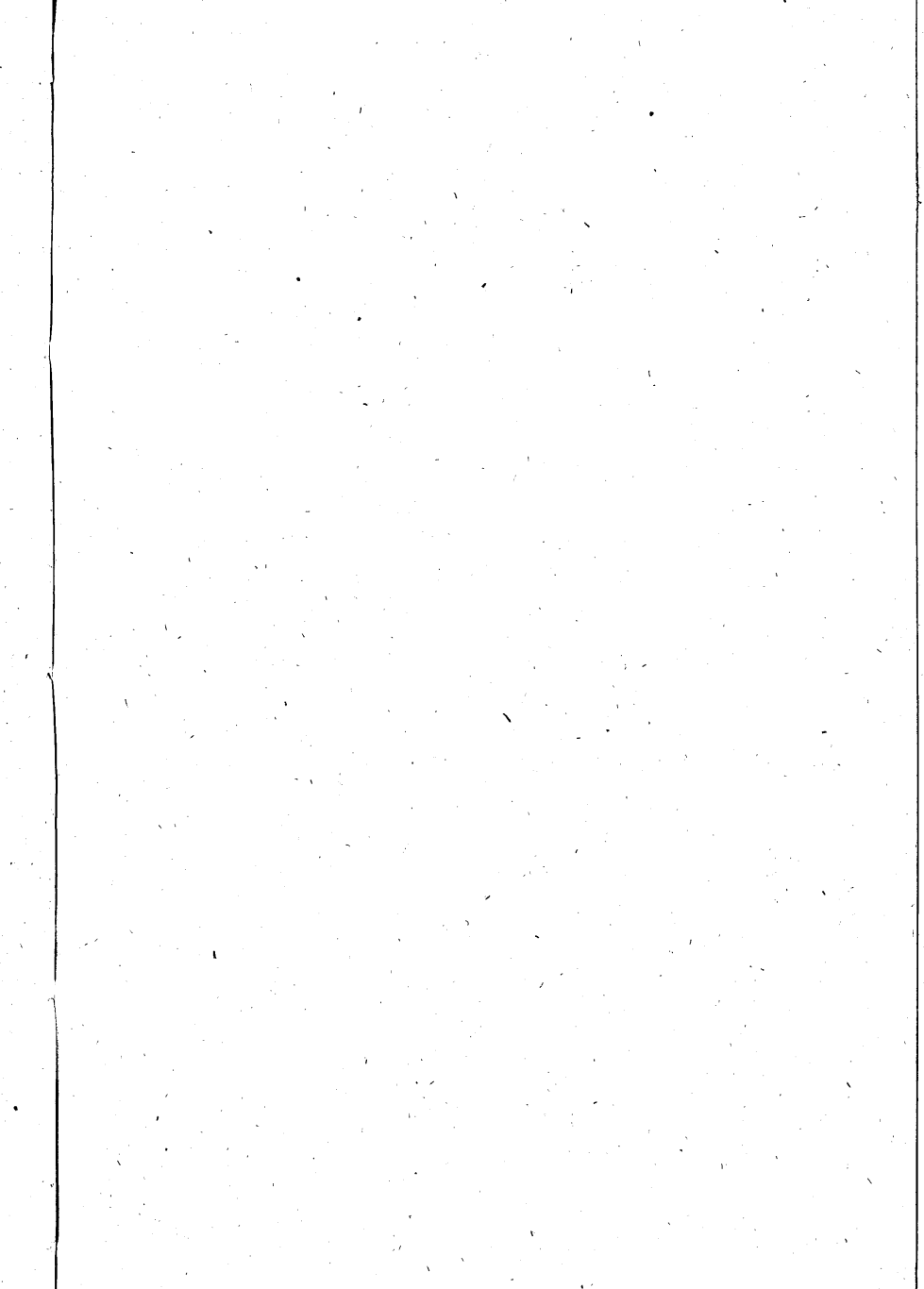

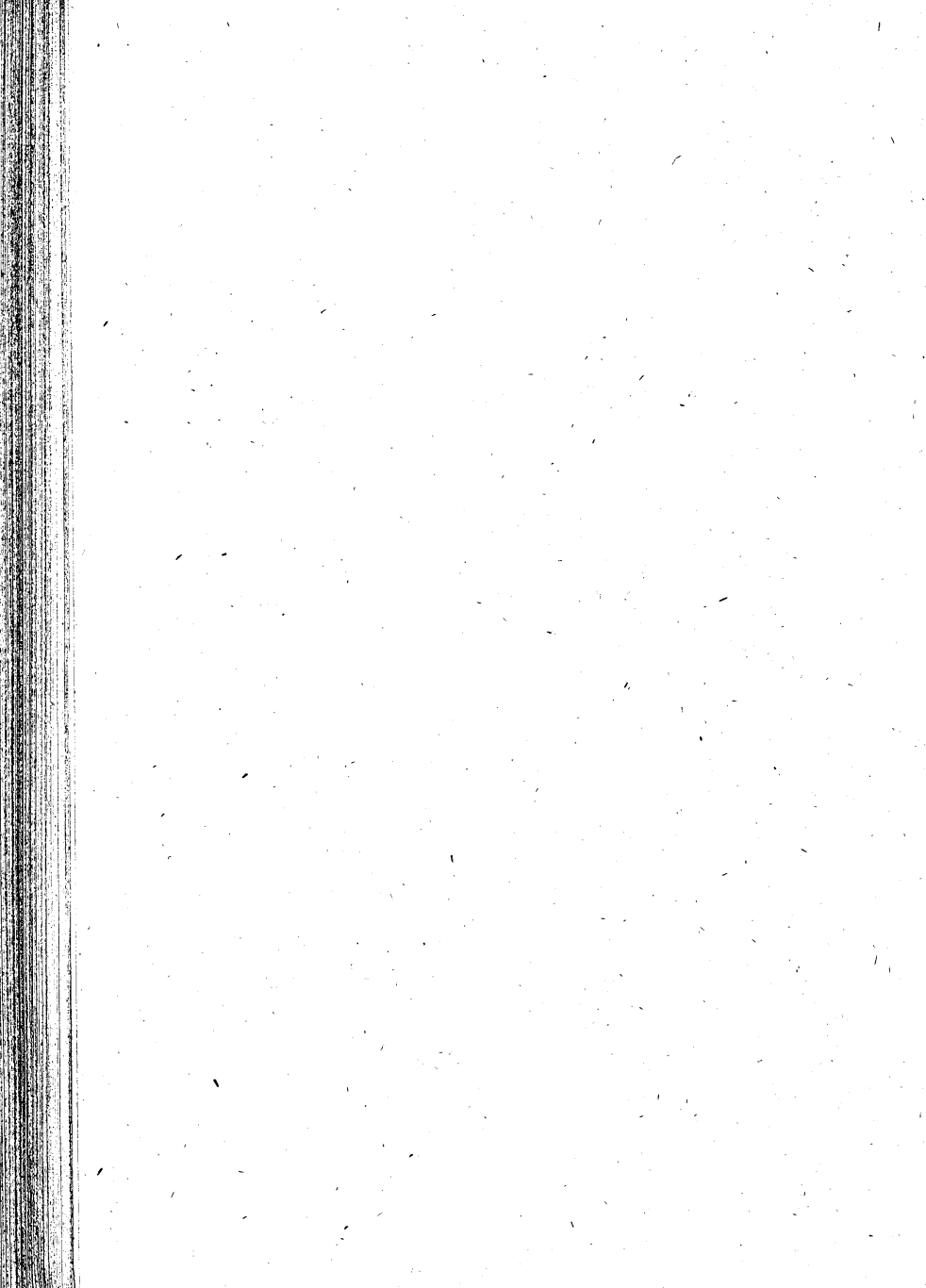
RÄTTELSER:

- Sid. 48 not. 4 står *Hackmann* l. *Hakmann*,
- 141 rad. 17 st. *dymanska* l. *dynamiska*
- 167 - 5 st. *folket*, l. *folket*
- 169 - 3 st. *förmögenheter* l. *förmögenhet*
- 170 - 13 st. *sjelf* l. *sjelft*
- 179 - 21 st. *kroppliga* l. *kroppsliga*
- 185 - 7 st. *sjelf* l. *sjelft*
- 189 - 23 st. *genmskinandet* l. *genömskinandet*
- - - 28 st. *måse* l. *måste*

Nottecknet 5) på sid. 212 borttages.

A.L.
Tidster.
50.

